

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Ο χώρος της σχολικής τάξης του νηπιαγωγείου εν μέσω υγειονομικής κρίσης Covid-19»

“Early childhood classroom space during Covid-19 pandemic”

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΣΤΑΜΠΟΥΛΤΖΗ

ΑΕΜ: 3588

ΕΠΟΠΤΡΙΑ: ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

Β' ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: ΠΛΙΟΓΚΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΦΛΩΡΙΝΑ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2022

Περιεχόμενα

Λίστα εικόνων.....	3
Λίστα διαγραμμάτων.....	4
Λίστα σχημάτων	5
Ευχαριστίες.....	6
Περίληψη.....	7
Abstract	8
Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο 1ο Η Οργάνωση του χώρου.....	11
1.1 Προσχολική εκπαίδευση.....	12
1.2 Ο χώρος της σχολικής τάξης του νηπιαγωγείου	16
1.3 Η σημασία του χώρου στην εκπαιδευτική διαδικασία.....	18
1.4. Η Παιδαγωγική διάσταση του κτισμένου χώρου	20
1.4.1 Η λειτουργία του χώρου ως υλικού πεδίου αγωγής.....	20
1.4.2 Η οργάνωση του χώρου και της τάξης	22
1.4.3 Η χρησιμοποίηση του χώρου γενικά και του χώρου της τάξης.....	23
1.4.4 Η διαμόρφωση του χώρου.....	25
1.5. Ο χώρος ως τρίτος παιδαγωγός – Προσέγγιση Reggio Emilia	28
Κεφάλαιο 2ο Προσχολική Εκπαίδευση εν μέσω υγειονομικής κρίσης-Covid-19.....	31
2.1.1 Η εμφάνιση της Covid-19	31
2.1.2 Χαρακτηριστικά- Συμπτώματα - Επιπτώσεις της Covid-19.....	31
2.1.3 Μέτρα πρόληψης – Τρόποι αντιμετώπισης	32
2.2. Εκπαίδευση εν μέσω πανδημίας Covid-19	33
2.3 Τα προβλήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.....	34
2.4 Η Λειτουργία του Νηπιαγωγείου εν μέσω υγειονομικής κρίσης	36
Κεφάλαιο 3ο: Ερευνητική προσέγγιση	39
3.1 Ερευνητική διαδικασία	39
3.2 Δείγμα έρευνας.....	40

3.3 Σκοπός.....	41
3.4 Ερευνητικά ερωτήματα.....	41
3.5 Μέθοδος συλλογής δεδομένων.....	42
3.6 Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων.....	44
Κεφάλαιο 4ο: Αποτελέσματα.....	45
4.1 Προφίλ νηπιαγωγών.....	45
4.2 Ο χώρος του νηπιαγωγείου πριν τον Covid-19.....	49
4.2.1 Οι γωνιές του νηπιαγωγείου.....	49
4.2.2 Τα παιδαγωγικά κριτήρια διαμόρφωσης του χώρου.....	49
4.3 Ο χώρος του νηπιαγωγείου την περίοδο του Covid-19.....	52
4.3.1 Οι αλλαγές στον χώρο του νηπιαγωγείου.....	52
4.3.2 Οι συντελεστές διαμόρφωσης του χώρου.....	58
4.4 Διαμόρφωση χώρου και κριτήρια ποιότητας.....	59
4.4.1 Κριτήρια ποιότητας του παιδαγωγικού χώρου.....	60
4.4.2 Κριτήρια τροποποίησης του χώρου της σχολικής τάξης εν μέσω covid-19.....	62
4.5 Αντίκτυπος των αλλαγών σε εκπαιδευτική διαδικασία και άτομα.....	63
4.5.1 Αντίκτυπος σε Εκπαιδευτική Διαδικασία.....	63
4.5.2 Ο αντίκτυπος στον/στη νηπιαγωγό.....	71
4.6 Αποτίμηση μέτρων.....	74
4.7 Τρόποι αντιμετώπισης των δυσκολιών.....	81
4.8 Ο ρόλος των νηπιαγωγών εν μέσω Covid-19.....	83
4.9 Ο ρόλος των παιδιών εν μέσω Covid-19.....	87
4.10 Συμβατότητα της νέας κατάστασης με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών.....	92
Κεφάλαιο 5 ^ο Συζήτηση – Συμπεράσματα.....	96
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	101
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.....	0
Οδηγός συνέντευξης.....	0
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ.....	2
Παράδειγμα απομαγνητοφωνημένης συνέντευξης.....	2
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ.....	9
Κατηγοριοποίηση δεδομένων (Excel).....	9

Λίστα εικόνων

Εικόνα 1: Κωδικοποίηση γενικών δεδομένων Ι.....	9
Εικόνα 2: Κωδικοποίηση γενικών δεδομένων ΙΙ	10
Εικόνα 3: Κωδικοποίηση δεδομένων εκπαιδευτικής διαδικασίας ΙΙΙ	11
Εικόνα 4: Κωδικοποίηση δεδομένων εκπαιδευτικής διαδικασίας ΙV	12
Εικόνα 5: Κωδικοποίηση δεδομένων εκπαιδευτικής διαδικασίας V.....	13

Λίστα διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Επιλογή επαγγέλματος	46
Διάγραμμα 2: Κριτήρια διαμόρφωσης του χώρου της σχολικής τάξης.....	50
Διάγραμμα 3: Αλλαγές στο χώρο της σχολικής τάξης λόγω Covid-19.....	53
Διάγραμμα 4: Οι αλλαγές στη διαρρύθμιση.....	53
Διάγραμμα 5: Οι αλλαγές στις αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες.....	56
Διάγραμμα 6: Συντελεστές διαμόρφωσης χώρου νηπιαγωγείου	58
Διάγραμμα 7: Οι παιδαγωγικές αρχές που παραμένουν στον χώρο	60
Διάγραμμα 8: Αντίκτυπος σε εκπαιδευτική διαδικασία	63
Διάγραμμα 9: Αρνητική επιρροή των αλλαγών στην εκπαιδευτική διαδικασία	64
Διάγραμμα 10: Αίτια της χρονοβόρας και δυσχερούς εκπαιδευτικής διαδικασίας	65
Διάγραμμα 11: Τρόποι περιορισμού της κινητικής δραστηριότητας – Ανάληψης πρωτοβουλιών.....	66
Διάγραμμα 12: Τα θετικά στοιχεία που προέκυψαν στην εκπαιδευτική διαδικασία.....	69
Διάγραμμα 13: Τα αίτια ψυχικής – σωματικής επιβάρυνσης των νηπιαγωγών	72
Διάγραμμα 14: Αρνητικές επιπτώσεις από την εφαρμογή των μέτρων.....	74
Διάγραμμα 15: Λόγοι εύκολης προσαρμογής των παιδιών στα νέα μέτρα	78
Διάγραμμα 16: Τρόποι αντιμετώπισης των δυσκολιών.....	82
Διάγραμμα 17: Ο ρόλος των νηπιαγωγών εν μέσω υγειονομικής κρίσης Covid-19	84
Διάγραμμα 18: Τα αίτια αλλαγής του ρόλου των νηπιαγωγών εν μέσω Covid-19	84
Διάγραμμα 19: Ο ρόλος των παιδιών εν μέσω υγειονομικής κρίσης Covid-19	88
Διάγραμμα 20: Παράγοντες αλλαγής του ρόλου των παιδιών εν μέσω Covid-19	88
Διάγραμμα 21: Αντιστοιχία νέας κατάστασης εν μέσω Covid-19 με ΠΣΝ.....	93

Λίστα σχημάτων

Σχήμα 1: Τα στάδια της μεθοδολογίας.....	40
Σχήμα 2: Αποτίμηση του επαγγέματός τους από τις νηπιαγωγούς του δείγματος.....	48

Ευχαριστίες

Με την περάτωση της παρούσας πτυχιακής εργασίας, η οποία ήταν μια απαιτητική διαδικασία, αλλά συνάμα διδακτική εμπειρία, θα ήθελα να εκφράσω τις εγκάρδιες ευχαριστίες μου σε όσους με βοήθησαν έμπρακτα. Η ολοκλήρωση της εργασίας μου θα ήταν αδύνατη χωρίς την πολύτιμη υποστήριξη της επόπτριάς μου κας Χριστίνας Σιδηροπούλου. Την ευχαριστώ ιδιαίτερα για τις γνώσεις και τις συμβουλές της τόσο κατά τη διάρκεια των σπουδών μου, όσο και κατά την εκπόνηση της πτυχιακής εργασίας. Επίσης, την ευχαριστώ για την προθυμία της, τις διορθώσεις της και την αμέριστη συμπαράστασή της καθώς αποτέλεσε για εμένα πολύτιμο αρωγό σε όλα. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την κα Βασιλική Πλιόγκου, η οποία δέχτηκε με προθυμία να βαθμολογήσει την εργασία μου.

Δεν θα μπορούσα να μην εκφράσω τις βαθύτατες ευχαριστίες και την εκτίμησή μου σε όλες τις νηπιαγωγούς που συμμετείχαν στην έρευνα, οι οποίες μοιράστηκαν ανοιχτόκαρδα τα βιώματα, τις απόψεις και τις εμπειρίες τους. Η συμβολή τους ήταν καθοριστική καθώς χωρίς τη δική τους συμβολή, η παρούσα εργασία δεν θα μπορούσε να είχε πραγματοποιηθεί.

Ιδιαίτερα, θέλω να εκφράσω θερμές ευχαριστίες στην οικογένειά μου για τη στήριξη, τη συμπαράσταση και τη βοήθεια που μου προσέφερε κατά την ακαδημαϊκή μου πορεία, αλλά και όλα αυτά τα χρόνια της ζωής μου. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς το πιο ξεχωριστό άτομο στη ζωή μου, τον αγαπημένο μου Βαλάντη, γιατί πίστεψε σε εμένα και στάθηκε βράχος σε όλη αυτήν τη διαδικασία καθώς ήταν δίπλα μου σε κάθε όμορφη και δύσκολη στιγμή δίνοντάς μου δύναμη να συνεχίσω.

Περίληψη

Αντικείμενο μελέτης της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι: «ο χώρος της σχολικής τάξης του νηπιαγωγείου εν μέσω υγειονομικής κρίσης Covid-19». Πρόκειται για μια ποιοτική έρευνα με σκοπό α) την καταγραφή των αλλαγών στη διαμόρφωση του χώρου της σχολικής τάξης του νηπιαγωγείου λόγω της πανδημίας Covid-19 την περίοδο Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2020 και β) τη διερεύνηση τού κατά πόσο αυτές οι αλλαγές επηρέασαν την εκπαιδευτική διαδικασία, τον ρόλο των εκπαιδευτικών και των παιδιών. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν δέκα εν ενεργεία νηπιαγωγοί. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με τη χρήση ημιδομημένης συνέντευξης και η ανάλυση τους βασίστηκε στη θεματική ανάλυση (Bryman, 2017). Τα αποτελέσματα της έρευνας ανέδειξαν σημαντικές αλλαγές σε ό,τι αφορά τη διάταξη του χώρου, τη χρήση των αντικειμένων, τις αλληλεπιδράσεις και συνεργασίες μεταξύ των εμπλεκόμενων υποκειμένων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ακόμη, σύμφωνα με τα αποτελέσματα προέκυψε ότι οι νηπιαγωγοί εκτιμούν ότι οι παραπάνω αλλαγές, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν με κύριο γνώμονα τις οδηγίες του ΕΟΔΥ, είχαν αρνητικό αντίκτυπο στην εκπαιδευτική διαδικασία. Σε ό,τι αφορά τον ρόλο εκπαιδευτικών – παιδιών τα αποτελέσματα έδειξαν ότι, ως επί το πλείστον, ο ρόλος και των δυο έχει υποστεί αξιοσημάντες αλλαγές. Τέλος, τα αποτελέσματα ανέδειξαν κυρίως την αναντιστοιχία των αλλαγών με το Πρόγραμμα Σπουδών του νηπιαγωγείου.

Λέξεις κλειδιά: Χώρος σχολικής τάξης, Covid-19, απόψεις εκπαιδευτικών, προσχολική εκπαίδευση

Abstract

The primary objective of this research is to investigate the changes in preschool classrooms during the Covid-19 pandemic and more specifically during the period between September and November 2020. It also explores whether these changes have affected the educational process and the role of the teachers and children. The sample of the survey consisted of ten active preschool teachers. The data was collected using a semi-structured interview and its analysis was based on the thematic analysis (Bryman, 2017). The results of the research highlighted significant changes in the kindergarten area layout, in the use of objects but also in the interactions and collaboration among the parties involved in the education process. Moreover, according to the findings, preschool teachers assessment of the changes, that were carried out in accordance with the instructions of the National Public Health Organization, is negative when referring to the educational process. Regarding the role of teachers and children, the results of the research we conducted showed that, the role of both parties involved has undergone significant changes. Finally, the results highlighted the inconsistencies between the implemented changes and the school curriculum.

Key words: Classroom space, Covid-19, teachers views, pre-school education

Εισαγωγή

Η έρευνα που παρουσιάζουμε εκπονήθηκε στο πλαίσιο της πτυχιακής εργασίας μας. Πρόκειται για μια ποιοτική έρευνα, μια διερευνητική μελέτη περίπτωσης, που είχε σκοπό να αναδείξει από τη μια τις αλλαγές που έγιναν στη διαμόρφωση του χώρου των νηπιαγωγείων την περίοδο Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2020 κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης Covid-19 και να μελετήσει από την άλλη εάν αυτές οι αλλαγές επηρέασαν την εκπαιδευτική διαδικασία και τον ρόλο των εκπαιδευτικών – παιδιών. Για την πραγματοποίηση της έρευνας καθορίσαμε ένα δείγμα που αποτελούνταν από δέκα γυναίκες νηπιαγωγούς, από τις οποίες πήραμε συνέντευξη. Για τη συλλογή δεδομένων χρησιμοποιήσαμε την ημιδομημένη συνέντευξη και η ανάλυση των δεδομένων έγινε βάσει της θεματικής ανάλυσης (Bryman, 2017).

Η εμφάνιση της νέα νόσου Covid-19 και η γρήγορη μετατροπή της σε πανδημία είχε σοβαρές επιπτώσεις στο κοινωνικό σύνολο, στην εργασία των ανθρώπων αλλά και στη διενέργεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η εξάπλωση του ιού ήταν ραγδαία με αποτέλεσμα να παρθούν μέτρα για την αναχαίτιση της εξάπλωσής του ιού, μεταξύ των οποίων μέτρων ήταν και η αναστολή λειτουργίας των σχολικών μονάδων σε πολλές χώρες (Newsbeast, Κόσμος, 2020). Στην Ελλάδα, τα μαθήματα κατά το 1^ο κύμα της πανδημίας σε ό,τι αφορά την προσχολική εκπαίδευση διεξάγονταν με ασύγχρονη τηλεεκπαίδευση και προαιρετικά με σύγχρονη. Στη συνέχεια τα μαθήματα έγιναν διαζώσης καθώς τα σχολεία επαναλειτούργησαν για ένα μήνα τον Ιούνιο 2020. Ακολούθως, τον Σεπτέμβριο του 2020 ξεκίνησε κανονικά η λειτουργία όλων των σχολικών βαθμίδων. Για την προστασία από τον ιό δόθηκε πλήθος οδηγιών σύμφωνα με εγκύκλιο του ΥΠΑΙΘ και του ΕΟΔΥ που εστίαζαν στην πρόληψη και στην προστασία από την νόσο Covid-19 (ΥΠΑΙΘ, 2020).

Ο χώρος του νηπιαγωγείου έχει βαρύνουσα σημασία, καθώς επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις σχέσεις που θα αναπτύξουν τα παιδιά μεταξύ τους, και με τους ενήλικες. Επίσης, έχει διαπιστωθεί ότι στην μαθησιακή διαδικασία των παιδιών

διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο το μέγεθος της αίθουσας, οι χρωματισμοί, η επίπλωση, ο φωτισμός κ.ά. Ένα οργανωμένο περιβάλλον που απευθύνεται σε μικρά παιδιά, όπως είναι το νηπιαγωγείο κρίνεται απαραίτητο ο χώρος του να είναι ελκυστικός, λειτουργικός, εργονομικός, ευέλικτος να εμπνέει ασφάλεια, να δίνεται η δυνατότητα για εναλλακτικές μορφές χρησιμοποίησής του και για ανάπτυξη πρωτοβουλιών. Σκοπός είναι ο χώρος να αποτελεί ένα πεδίο έκφρασης, όπου το παιδί έχει ενεργό ρόλο, σκέφτεται επικοινωνεί και αλληλεπιδρά (Γερμανός, 1998, 2002, 2006 · Δαφέρμου, κ.ά., 2006).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, μας δημιουργήθηκαν ερωτήματα εάν και κατά πόσο ο χώρος του νηπιαγωγείου συνέχισε να πληροί, και μετά την εφαρμογή των αναγκαίων μέτρων ενάντια στον κορονοϊό, τα παιδαγωγικά κριτήριά του και να διασφαλίζει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εκπαιδευτικής διαδικασίας στο νηπιαγωγείο, τα οποία προσπαθούμε να απαντήσουμε μέσα από την μελέτη που εκπονήσαμε.

Η εργασία μας δομείται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος, αναπτύσσεται το θεωρητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο τοποθετείται η έρευνά μας. Ειδικότερα, γίνεται αναφορά στην οργάνωση του χώρου, στη σημασία του χώρου στην εκπαιδευτική διαδικασία, στην παιδαγωγική διάσταση του κτισμένου χώρου, στη λειτουργία, στην διαμόρφωση και στη χρησιμοποίησή του. Έπειτα, αναφερόμαστε στην προσχολική εκπαίδευση εν μέσω υγειονομικής κρίσης Covid-19, δηλαδή γίνεται λόγος για την εμφάνιση της νέας νόσου, τα χαρακτηριστικά της, τα συμπτώματα – επιπτώσεις, τα μέτρα πρόληψης, την εκπαίδευση εν μέσω πανδημίας και πιο συγκεκριμένα την λειτουργία του νηπιαγωγείου υπό τις νέες συνθήκες. Το δεύτερο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει το ερευνητικό μέρος. Σε αυτό εξηγείται ο σχεδιασμός της έρευνας και η μέθοδος με βάση την οποία συλλέξαμε και αναλύσαμε τα δεδομένα. Ακολούθως, παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα και οι πίνακες με τις κατηγορίες που προέκυψαν. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση των συμπερασμάτων και τη συζήτηση των αποτελεσμάτων που αναδείχθηκαν. Τέλος, παραθέτουμε παράρτημα με τον οδηγό συνέντευξης που σχεδιάσαμε και ακολουθήσαμε για τη συλλογή των δεδομένων, ένα ενδεικτικό παράδειγμα απομαγνητοφωνημένης συνέντευξης, καθώς και ένα ενδεικτικό δείγμα από τη διαδικασία κωδικοποίησης των δεδομένων που συλλέξαμε.

Κεφάλαιο 1ο Η Οργάνωση του χώρου

Οι έρευνες σχετικά με το σχολικό περιβάλλον και τη μάθηση αναφέρουν ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μαθαίνουν καλύτερα σε περιβάλλοντα όπου μπορούν να αναπτύξουν ασφαλείς σχέσεις με τους ενήλικες που τα φροντίζουν, όπου αισθάνονται ασφαλή και ελεύθερα να εξερευνήσουν και να μάθουν (Γερμανός, 2006). Όπως επισημαίνει ο Γερμανός (1998) ο φυσικός και υλικός χώρος της σχολικής τάξης είναι σημαντικός, καθώς τα παιδιά περνούν αρκετές ώρες της ημέρας τους εκεί, αναπτύσσουν συναισθήματα, αλληλεπιδρούν με τους ομηλικούς τους, αναπτύσσονται προσωπικά και κοινωνικά και δημιουργούν σχέσεις. Η διαρρύθμιση και ο εξοπλισμός του σχολικού χώρου καθορίζουν από τη μια τον τρόπο με τον οποίο θα αναπτύσσονται οι διάφορες δραστηριότητες και σχέσεις σε αυτόν και από την άλλη αποσαφηνίζουν και καθορίζουν την ιεράρχηση των ρόλων μέσα στην τάξη. Συμπληρωματικά, ο Γερμανός (2002) αναφέρει ότι η σημασία του σωστού σχεδιασμού του σχολικού χώρου είναι υποτιμημένη.

Με βάση τους Weinstein & David (ό.ά. στο Γερμανός, 2002) οι δυσλειτουργίες αναφορικά με τη μορφή του σχολικού περιβάλλοντος σε πολλές χώρες, αλλά και στην Ελλάδα, αποδίδονται στην μονοδιάστατη προσέγγιση του χώρου, δηλαδή στη θεώρηση του χώρου ως μια απλή γεωμετρική κατασκευή με τα αντίστοιχα μεγέθη της (μήκος, όγκος, εμβαδό κ.τ.λ.), τα οποία μένουν αμετάβλητα. Η αδιαφορία που παρατηρείται για τον ανθρώπινο παράγοντα σε σχέση με τον χώρο είναι ένα πρόβλημα, διότι δεν λαμβάνονται υπόψη διάφοροι συντελεστές που είναι εξαιρετικά σημαντικοί, όπως η ηλικία των μαθητών ή οι διαφορές στις απαιτήσεις της διδασκαλίας ή οι κλιματικές συνθήκες ή ακόμη και ο τρόπος ζωής. Στηριζόμενοι λοιπόν στην τυποποιημένη διαμόρφωση του υλικού χώρου του σχολείου καταλήγουν τα σχολεία να σχεδιάζουν σε χώρους αφιλόξενους, ακατάλληλους όπου τα παιδιά αισθάνονται φυλακισμένα και χωρίς καθόλου όρεξη για μάθηση (Γερμανός, 2002).

Μια λύση για τη διευθέτηση του προβλήματος που προτείνει ο Γερμανός (1998) είναι η εφαρμογή της ανθρωποκεντρικής προσέγγισης. Οι χώροι γενικότερα πρέπει να

συνδέονται με τις ανάγκες των ανθρώπων που τους χρησιμοποιούν, καθώς επίσης και με τα κοινωνικά-πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους και φυσικά με την ψυχολογία τους. Το ίδιο συμβαίνει και με τον υλικό χώρο του σχολείου. Η οργάνωση και η αισθητική διαμόρφωση της σχολικής τάξης δίνουν έναυσμα στους μαθητές και τις μαθήτριες για αλληλεπιδράσεις και συνεργασίες. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με μεθόδους ομαδοκεντρικής διδασκαλίας που μπορούν να σχηματίσουν δημιουργικές συμπεριφορές στην κοινωνική δομή της τάξης.

Καταλήγουμε δηλαδή στη διαπίστωση ότι θα πρέπει να δοθεί περισσότερη βαρύτητα στην προώθηση ενός διαφορετικού σχολικού περιβάλλοντος, το οποίο θα χαρακτηρίζεται από την ευελιξία της προσαρμογής του στους εκάστοτε χρήστες και τις ανάγκες τους. Σε ένα τέτοιο σχολικό περιβάλλον θα πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα ανανέωσης των εκπαιδευτικών πρακτικών προσφέροντας την υψηλότερη δυνατή προφορά σε ερεθίσματα και δημιουργικές δραστηριότητες (Γεραμανός, 1998). Πρωταρχικός στόχος στη διαρρύθμιση του σχολικού περιβάλλοντος θα πρέπει να είναι ο σεβασμός στην ανάπτυξη του παιδιού και στη διαδικασία που χρειάζεται για να επιτευχθεί αυτό σωστά (Weinstein & David ό.ά. στο Γεραμανός, 2002).

1.1 Προσχολική εκπαίδευση

Σκοπός της Προσχολικής Εκπαίδευσης κατ' εφαρμογή του νέου νόμου 4692/2020 για την αναβάθμιση των σχολείων, που καθιερώθηκε τον Ιούνιο στο νέο πλαίσιο λειτουργίας των Πρότυπων και των Πειραματικών Σχολείων των Νηπιαγωγείων, είναι να υποστηρίξει τους νηπιαγωγούς των δημόσιων νηπιαγωγείων στο σχεδιασμό και την οργάνωση της μαθησιακής διαδικασίας, ώστε να βοηθήσει τα παιδιά να αναπτυχθούν σωματικά, συναισθηματικά, κοινωνικά και να ανταπεξέλθουν αργότερα στο πλαίσιο των στόχων της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (www.especial.gr).

Στην συνέχεια, το Πρόγραμμα Σπουδών για το Νηπιαγωγείο, του έτους 2003¹ παρουσιάζει και επεξηγεί τη δομή και την οργάνωση της προσχολικής εκπαίδευσης,

¹ Συγκεκριμένα, θα γίνει μόνο αναφορά στο ΔΕΠΠΣ του 2003 παρά το γεγονός ότι υπάρχουν και πιο σύγχρονα Προγράμματα Σπουδών (2011 – 2014), γιατί του 2003 είναι το ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών του νηπιαγωγείου.

αναλύει τη φιλοσοφία και παρουσιάζει τις βασικές αρχές της μάθησης και της διδασκαλίας στο νηπιαγωγείο (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2003).

Διευκρινιστικά:

- ❖ Αναλύει το παιδαγωγικό πλαίσιο και τις βασικές αρχές που ακολουθεί για το σχεδιασμό και την οργάνωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.
- ❖ Αναλύει τους όρους - κλειδιά και δίνει παραδείγματα εφαρμογής.
- ❖ Επεξηγεί και παρουσιάζει τους στόχους για τη δημιουργία μαθησιακών εμπειριών που αντανακλούν τις σύγχρονες θεωρίες για τη μάθηση και την ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Το Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών είναι ένα οργανωμένο πλαίσιο εργασίας, το οποίο καθοδηγεί τα παιδιά στην εποικοδομητική γνώση και μάθηση και ταυτόχρονα θέτει έναν άξονα για τον/την εκπαιδευτικό σχετικά με το πώς πρέπει να δομείται η διδασκαλία. Ο/Η εκπαιδευτικός εγγυάται την οργάνωση, το σχεδιασμό και την αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και ταυτόχρονα παρακολουθεί την εξέλιξη και την πρόοδο των παιδιών και συνεργάζεται με όσους εμπλέκονται στην εκπαίδευση των παιδιών, όπως, οικογένεια, φορείς κ.ά. (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2003).

Ο σκοπός του νηπιαγωγού είναι η σφαιρική και ισότιμη ανάπτυξη των παιδιών, διότι τα παιδιά βρίσκονται στα πρώτα στάδια της ανάπτυξής τους. Ο ρόλος του νηπιαγωγού είναι σύνθετος και πολύπλοκος. Τα παιδιά σε αυτήν την ηλικία αναπτύσσονται σωματικά, νοητικά, συναισθηματικά και κοινωνικά. Το νηπιαγωγείο, αμέσως μετά την οικογένεια, είναι ο κύριος φορέας κοινωνικοποίησης τους. Μέσα από κατάλληλα διαμορφωμένο και αναβαθμισμένο περιβάλλον, είναι πιο εφικτή η πραγματοποίηση του σκοπού της προσχολικής εκπαίδευσης. Για παράδειγμα, οι παροχές που προσφέρονται στο σχολείο, όπως ο κατάλληλος εξοπλισμός, τα παιχνίδια στο προαύλιο, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, η συμμετοχή σε ομαδικές εργασίες αποτελούν μια εστία μάθησης και γνώσης, η οποία προκαλεί την περιέργεια του παιδιού στο να μάθει (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2003).

Το ΔΕΠΠΣ (2003) αναφέρει **πέντε τομείς ανάπτυξης** του παιδιού, που θα πρέπει να κατακτήσει και να καλλιεργήσει κατά τη φοίτησή του στο νηπιαγωγείο. Οι τομείς αυτοί είναι:

- ❖ Παιδί και Γλώσσα,
- ❖ Παιδί και Μαθηματικά,
- ❖ Παιδί και Περιβάλλον,
- ❖ Παιδί Δημιουργία και Έκφραση,
- ❖ Παιδί και Πληροφορική.

Κάθε τομέας ανάπτυξης περιλαμβάνει ουσιαστικούς στόχους και μεθόδους, που θα βοηθήσουν στη ανάπτυξη του παιδιού (Κακανά, 2015).

Πιο αναλυτικά:

- **Παιδί και Γλώσσα:** είναι σημαντικός τομέας ανάπτυξης για τα παιδιά, διότι η γλώσσα, ομιλία και γραφή, αποτελούν μέσο επικοινωνίας. Μέσα από κατάλληλα σχεδιασμένες δραστηριότητες, (π.χ. με επίκεντρο το παιδί και παιχνίδι), τα παιδιά μπορούν να αναπτύξουν τον προφορικό τους λόγο, καθώς διηγούνται και περιγράφουν ιστορίες ή εικόνες από την καθημερινότητά τους, ή εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους. Οι μικροί μαθητές έρχονται σε επαφή με βιβλία, αναγνωρίζουν γράμματα - σύμβολα και οικείες λέξεις μέσα από καρτέλες και πίνακες. Επίσης, τα παιδιά μαθαίνουν βασικές συμβάσεις γραφής, να κρατούν σωστά το μολύβι και να γράφουν το όνομά τους. Μέσα από αυτές τις μεθόδους αναπτύσσουν την γλωσσική τους έκφραση και επικοινωνούν με τους συμμαθητές τους και με το οικογενειακό περιβάλλον (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2003).
- **Παιδί και Μαθηματικά:** το παιδί κατά τη φοίτησή του στο νηπιαγωγείο καλείται να αναπτύξει δεξιότητες για την επίλυση διαφόρων προβλημάτων, να μπορεί να εντοπίζει το πρόβλημα και να καταλήγει σε ορθά συμπεράσματα. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από παιγνιώδεις δραστηριότητες, όπως της

παρατήρησης, της περιγραφής. Τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τους αριθμούς, τα σύμβολα, το μέτρημα, αναπαριστούν μοτίβα και αναγνωρίζουν και ονομάζουν τα σχήματα (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2003).

- **Παιδί και Περιβάλλον:** Πρόκειται για έναν τομέα με στόχο τη γνώση πάνω στο *Ανθρωπογενές περιβάλλον* και στο *Φυσικό περιβάλλον*. Το Ανθρωπογενές περιβάλλον αφορά θέματα, που έχουν στο επίκεντρο τον άνθρωπο (π.χ. οικογένεια, γειτονιά, κοινωνία). Τα παιδιά μέσα από δράσεις σχετικού περιεχομένου κατανοούν χρονικές έννοιες και ακολουθίες των γεγονότων της ζωής τους. Συμμετέχοντας σε ομαδικές εργασίες μαθαίνουν να συνεργάζονται και αποκτούν αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, ώστε να γίνονται πιο υπεύθυνα και μαθαίνουν να αυτοεξυπηρετούνται. Αξιοποιώντας τις παραπάνω έννοιες τα παιδιά αντιλαμβάνονται τη μοναδικότητά τους, τις ομοιότητες τους και τις διαφορές με τους άλλους και μαθαίνουν να τις σέβονται. Το Φυσικό περιβάλλον, σχετίζεται με θέματα που αφορούν τη φύση (π.χ. ζώα, φυτά, νερό, καιρικά φαινόμενα). Μέσα από αντίστοιχες θεματικές ενότητες, τα παιδιά εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους για τους φυτικούς -ζωικούς οργανισμούς, τα καιρικά φαινόμενα. Ακόμη, αναγνωρίζουν πηγές ενέργειας, κατανοούν καλύτερα την έννοια του χώρου και προσανατολίζονται μέσα σε αυτόν (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2003).
- **Παιδί Δημιουργία και Έκφραση:** οι στόχοι εδώ είναι πολλαπλοί και ιδιαίτερα σημαντικοί. Στον τομέα αυτόν συγκαταλέγονται: οι θεατρικές τέχνες, τα εικαστικά, η φυσική αγωγή και η μουσική (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2003).

Μέσω των εικαστικών: τα παιδιά χρησιμοποιούν διαφορετικά υλικά για να ζωγραφίσουν, πειραματίζονται με τα χρώματα, σχεδιάζουν γραμμές και σχήματα, κόβουν και κάνουν κολλάζ, πλάθουν και μορφοποιούν με πηλό και πλαστελίνες, έτσι εκφράζονται ελεύθερα μέσα από τον αυτοσχεδιασμό και τη μίμηση με αποτέλεσμα να αναπτύξουν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους. Επιπρόσθετα, έρχονται σε επαφή με έργα ζωγραφικής μεγάλων ζωγράφων.

Μέσω της φυσικής αγωγής: αναπτύσσουν τη σωματική – κινητική τους δραστηριότητα, συνεργάζονται και ακολουθούν σε κανόνες και αποκτούν ομαδικό πνεύμα συνεργασίας και υποστήριξης.

Μέσω της μουσικής: τα παιδιά αναπτύσσουν δεξιότητες και ικανότητες στο τραγούδι, η μουσική παρέχει την αρχική δύναμη για τη σωματική κίνηση και τον έλεγχο του σώματος, την ισορροπία, την ψυχική υγεία και την εξωτερική των συναισθημάτων.

Μέσω των θεατρικών τεχνών: το παιδί ψυχαγωγείται και αναπτύσσεται συναισθηματικά καθώς μπορεί να ταυτιστεί με τον ήρωα και να βιώσει έντονα συναισθήματα. Πέραν όμως της παρακολούθησης των θεατρικών παραστάσεων, τα παιδιά μπορούν να παίζουν τα ίδια ρόλους μέσω θεατρικών παραστάσεων.

- **Παιδί και Πληροφορική:** τα παιδιά, καλούνται να εξερευνήσουν και να προσεγγίσουν τις δυνατότητες ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή και άλλων τεχνολογιών (ΤΠΕ). Να αναγνωρίζουν τις βασικά μέρη του υπολογιστή και να μάθουν να τον χειρίζονται και να αντιληφθούν ότι ο υπολογιστής είναι ένα σύγχρονο εργαλείο, που συμβάλει στην ανάπτυξη της γνώσης (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2003).

1.2 Ο χώρος της σχολικής τάξης του νηπιαγωγείου

Επιστήμονες από διάφορες ειδικότητες όπως: αρχιτέκτονες, ψυχολόγοι, περιβαλλοντολόγοι, κοινωνιολόγοι και παιδαγωγοί έχουν ασχοληθεί και μελετήσει το αντικείμενο του χώρου της σχολικής τάξης, ο καθένας από διαφορετική σκοπιά και πεδίο, δίνοντας βάση κατά κύριο λόγο σε εκείνο το στοιχείο του χώρου που είναι το κύριο αντικείμενό τους. Μελετώντας την έννοια του χώρου στο νηπιαγωγείο, διακρίνουμε δύο κατηγορίες: τον **υλικό χώρο** και τον **μη υλικό** (Ζησοπούλου, 2015).

Συγκεκριμένα, ο υλικός ή ο χώρος των αντικειμένων περιλαμβάνει τα υλικά στοιχεία του περιβάλλοντος (αντικείμενα, κατασκευές, έπιπλα κ.λπ.). Στην κατηγορία

αυτή ανήκουν τα στοιχεία του χώρου εκείνα, δηλαδή που χαρακτηρίζονται από τα αρχιτεκτονικά και γεωμετρικά γνωρίσματα και είναι συνήθως αμετάβλητα. Επίσης, στο χώρο αυτό ανήκουν και άλλα στοιχεία που μπορεί να δεχτούν τροποποιήσεις, όπως είναι η τοποθέτηση των επίπλων (Γερμανός 1998 · Δαφέρμου, κ.ά., 2006). Αντίθετως, στον μη υλικό χώρο ή βιωματικό ανήκουν οι ψυχολογικοί και κοινωνικοί παράγοντες, οι οποίοι συνδέουν το παιδί με το περιβάλλον του. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο τοποθετούνται, οι διαπροσωπικές σχέσεις, οι αξίες, οι κανόνες κ.ά. Οι παράγοντες αυτοί εκφράζονται μέσα από τις παιγνιώδεις δραστηριότητες που αναπτύσσονται στο χώρο και τις αλληλεπιδράσεις (Γερμανός 1998 · Ζησοπούλου, 2015).

Αναφορικά με την κατασκευή των σχολικών κτηρίων υπεύθυνος είναι ο Οργανισμός Σχολικών Κτηρίων (Ο.Σ.Κ.) με τα νέα Κτηριολογικά Προγράμματα Γενικής Εκπαίδευσης (1982), σύμφωνα με τα οποία γίνεται η κατασκευή ενός σχολικού κτηρίου νηπιαγωγείου. Στον Κανονισμό προτείνονται και οι κατηγορίες των χώρων επιγραμματικά:

(α) Ο χώρος για τη διοίκηση, το γραφείο των νηπιαγωγών.

(β) Οι βοηθητικοί χώροι, ο χώρος υποδοχής γονέων - νηπίων, το βεστιάριο των νηπίων, αποθήκη υλικού και κουζίνα.

(γ) Χώροι υγιεινής, της νηπιαγωγού και των νηπίων.

(δ) Η αίθουσα της Διδασκαλίας.

Επιπλέον, αναφέρεται ο εξοπλισμός που πρέπει να περιέχει κάθε τάξη, καθώς και οι κατάλληλες διαστάσεις των επίπλων και των υλικών. Ο εξοπλισμός αυτός: πίνακας, διαφορετικά τραπεζάκια και καρεκλάκια, ντουλάπι νηπιαγωγού, ντουλάπι νηπίων, καλάθι αχρήστων, ράφια, καβαλέτο, ντουλάπια υλικών, κάθισμα νηπιαγωγού, κρεμάστρες, πάγκος νερού, κουκλόσπιτο, μαγνητικός πίνακας, γραφείο νηπιαγωγού. Στα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά μια τάξης πολλοί σημαντικοί παράμετροι είναι ο φωτισμός και ο ήχος του χώρου. Η μελέτη του φωτισμού αφορά τη δυνατότητα για

φυσικό φωτισμό της αίθουσας και τη δυνατότητα ρύθμισής του π.χ. μέσα από χοντρές κουρτίνες ή στόρια. Το ίδιο ισχύει και για τον ήχο (Γερμανός, 1998).

Ένα ακόμη αρχιτεκτονικό χαρακτηριστικό, του υλικού χώρου είναι ο υπαίθριος χώρος στο νηπιαγωγείο και κατά πόσο είναι κατάλληλα διαμορφωμένος για την προσχολική ηλικία και αν περιέχει τα κατάλληλα στοιχεία για παιχνίδια (Κουτσαβάνου & Γιαλαμάς, 1999). Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στον Οδηγό Νηπιαγωγού, η σωστή διαμόρφωση του εξωτερικού χώρου του νηπιαγωγείου συνεισφέρει ουσιαστικά στην εφαρμογή ενός προγράμματος που σέβεται τις ανάγκες του νηπίου. «Είναι σημαντικό ο εξωτερικός χώρος να είναι ευρύχωρος ευχάριστος, ασφαλής και εξοπλισμένος με παιχνίδια που καλλιεργούν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία» (Δαφέρμου, κ.ά., 2006: 57).

Συμπληρωματικά, σύμφωνα με τον Γερμανό: «Σαν έννοια ο χώρος, υπερβαίνει την υλική του υπόσταση και μεταφράζεται ως πεδίο συναισθημάτων, συμπεριφορών και κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Ο χώρος εκτός από αρχιτεκτονικός σχεδιασμός, έχει και άλλη διάσταση που συνδέεται άμεσα με το συναίσθημα του παιδιού. Ορισμένοι μελετητές μιλούν για την παιδαγωγική ατμόσφαιρα της τάξης, η οποία είναι το σύνολο των συναισθηματικών προϋποθέσεων που αποτελούν την αφετηρία κάθε παιδαγωγικής ενέργειας» (Γερμανός, 2002: 94-114). Τέλος, το παιδί δέχεται μηνύματα που εκπέμπει το περιβάλλον και επηρεάζεται από αυτά. Η διαδικασία αλληλεπίδρασης ανθρώπου - χώρου διαβαίνει μέσα από την επικοινωνία και συμπεριφορά του παιδιού την οποία εκφράζουν τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος (Ζησοπούλου, 2015: 56-77).

1.3 Η σημασία του χώρου στην εκπαιδευτική διαδικασία

Λέγοντας «σχέση του παιδιού με το χώρο», εννοούμε κυρίως τη διερεύνηση των παραμέτρων της επικοινωνίας, της αλληλεπίδρασης και της εκπαιδευτικής διαδικασίας, οι οποίες αντιμετωπίζονταν ως ανεξάρτητες από την υλική τους διάσταση. Από τη δεκαετία του 1920 θεωρείται ότι η υλική διάσταση του χώρου βρίσκεται σε σχέση αλληλεξάρτησης με το κοινωνικό περιβάλλον (Γερμανός, 1998). Τα παιδιά αξιοποιούν

συνεχώς το χώρο για να παίζουν, ο χώρος συνδέεται άμεσα με στοιχεία της φαντασίας τους και της πραγματικότητας. Έτσι το γεγονός αυτό αποκτά μεγάλη σημασία για την προσχολική ηλικία με αποτέλεσμα να υιοθετείται από την παιδαγωγική διαδικασία (Ζησοπούλου, 2015).

Οι παράγοντες χώρος και χρόνος του παιχνιδιού, μεταμορφώνονται με μια προσωρινή διαφορετική ταυτότητα, όσο το παιχνίδι διαρκεί. Πιο συγκεκριμένα, στον άυλιο χώρο, ένας μικρός τοίχος μπορεί να γίνει «κάστρο», ένα ποδήλατο «μηχανή». Όλη αυτή η αλλαγή ταυτότητας των υλικών στοιχείων μέσα στο χώρο, όπως αναφέρουν οι Κουτσαβάνου & Γιαλαμάς (1999) ονομάζεται *σημειολογικές μεταλλάξεις*, διότι ο χώρος επενδύεται με φανταστικές έννοιες και σημασίες που μεταφέρει το παιδί στον κόσμο της φαντασίας. Η διαδικασία αυτή θεωρείται παιδαγωγικά σημαντική για δυο λόγους.

Ο πρώτος λόγος είναι ότι «η πληροφορία που προσφέρει ο χώρος στην καθημερινή ζωή συνδέεται με τα βιώματα και την εμπειρία του παιδιού και μπορεί να ενισχύσει μια διαδικασία μάθησης. Για το παιδί, τα ερεθίσματα του χώρου αποτελούν στην πράξη ερεθίσματα αγωγής, επειδή το πληροφορούν για τις αισθητικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες του κοινωνικού του περιβάλλοντός, ενώ, παράλληλα, μπορούν να το ωθήσουν σε μορφές συμπεριφοράς που συνδέονται με διαδικασίες κοινωνικής μάθησης» (Fisher & Khine, ό.ά. Γκλούμπου, 2014). Ο δεύτερος λόγος είναι ότι οι δυνατότητες που παρέχει ο χώρος για αλληλεπίδραση με το περιβάλλον μπορούν να οδηγήσουν σε απόκτηση δεξιοτήτων και σε διαμόρφωση μορφών συμπεριφοράς. Ειδικότερα, ο χώρος αποτελεί ένα πεδίο δραστηριοτήτων, μέσα στο οποίο το παιδί σκέφτεται, ενεργεί, παίζει, επικοινωνεί, αλληλεπιδρά, σχηματίζοντας τύπους, ιδίως κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού του (Weinstein & David ό.ά. στο Γερμανός, 2002).

Παράλληλα, πολλοί εκπαιδευτικοί - μελετητές συμφωνούν πόσο σημαντικό είναι το παιχνίδι ως παιδαγωγικό εργαλείο και με μεγάλη βαρύτητα στη μάθηση. Ο εκπαιδευτικός μέσα από αυτό ενισχύει περισσότερο τη μάθηση, διότι του δίνεται η ευκαιρία να την κάνει πιο ευχάριστη για τα παιδιά. Η εκπαιδευτική διαδικασία στηρίζεται στο παιχνίδι και αναζητά μεθόδους που θα βελτιώνουν συνεχώς τη μάθηση (Αυγητίδου, κ.ά., 2014).

Συμπληρωματικά, η διαμόρφωση των εκπαιδευτικών χώρων δίνει μια άλλη διάσταση στην εκπαιδευτική διαδικασία όταν λαμβάνει υπόψη τα παραπάνω, διότι ενισχύει τη μάθηση με τρόπο που οικοδομείται πάνω στα ενδιαφέροντα και την ευχαρίστηση του παιδιού. Ο συσχετισμός του χώρου με το παιδί, συνέβαλλε στη διαμόρφωση μιας νέας κουλτούρας σχολικού χώρου, που στηρίζεται στη μετεξέλιξη των ρόλων του εκπαιδευτικού και του μαθητή (Μακρυνιώτη, 2003 · Clark & Moss, 2010).

1.4. Η Παιδαγωγική διάσταση του κτισμένου χώρου

1.4.1 Η λειτουργία του χώρου ως υλικού πεδίου αγωγής

Η υλική διάσταση του χώρου λειτουργεί ως υλικό πεδίο αγωγής και συμπληρώνεται από μία ψυχολογική και μία κοινωνική διάσταση που παραπέμπουν στη σχέση του υποκειμένου με το περιβάλλον του. «Η ψυχολογική και η κοινωνική διάσταση δημιουργούν μία νέα διάσταση την παιδαγωγική. Οι διαστάσεις αυτές είναι αδιαχώριστες και αποτελούν ένα δυναμικό σύνολο επειδή η μία διαμορφώνεται σε συνάρτηση με την άλλη» (Γερμανός, 2006: 25). Μέσα από το χώρο δημιουργείται ένα πεδίο έκφρασης και παρέμβασης για το παιδί στο υλικό και πολιτισμικό περιβάλλον και λειτουργεί ως το υπόβαθρο επικοινωνίας του παιδιού με τους άλλους συνανθρώπους, αλλά και με το ίδιο το περιβάλλον. Συγκεκριμένα, συντελεί στην ωρίμαση των αισθητικών του κριτηρίων, το βοηθά να αναπτύξει ικανότητες έκφρασης, δημιουργικότητα, ικανότητα επίλυσης καθημερινών προβλημάτων, αλληλεπιδραστικές σχέσεις και μορφές συμπεριφοράς. Έτσι αποκτά νέες δεξιότητες και οδηγείται στην εμπειρία και την κατάκτηση των γνώσεων (Συγκολλίτου, 2000: 225· Γερμανός, 2006: 25-40).

Σύμφωνα με την Συγκολλίτου (2000) οι χώροι δεν αποτελούν από μόνοι τους εστία μάθησης. Πιο συγκεκριμένα, ο χώρος από μόνος του δεν έχει τη δυνατότητα να προκαλέσει ή να αποτρέψει τη μάθηση, αλλά μέσα από την αλληλεπίδραση των προσωπικών χαρακτηριστικών του υποκειμένου με τα φυσικά χαρακτηριστικά μάθησης

και με το κοινωνικό οργανωτικό κλίμα οικοδομούν συμπεριφορές που συνδέονται με τη μάθηση. Ως τέτοια νοούνται:

- ❖ Προσωπικά χαρακτηριστικά: θεωρείται η προηγούμενη σχολική εμπειρία, η στάση απέναντι στη μάθηση, η ηλικία, το φύλο, η προσωπικότητα.
- ❖ Φυσικά χαρακτηριστικά: θεωρείται το μέγεθος της τάξης, τα επίπεδα θορύβου, η κοινωνική - χωρική πυκνότητα.
- ❖ Το κοινωνικό οργανωτικό κλίμα: περιλαμβάνει τους κανόνες, το αναλυτικό πρόγραμμα και τον τύπο της διδασκαλίας (Συγκολλίτου, 2000).

Ο Γερμανός (2006) αναφέρει ότι για να αποκτήσει ο χώρος παιδαγωγική σημασία πρέπει να συνδεθεί σε ένα πλαίσιο εκπαιδευτικών σχέσεων και κανόνων χρησιμοποίησης του χώρου ώστε να οικοδομήσουν όλα μαζί ένα σύνολο της υλικής δομής. Σε τρεις από τους παράγοντες της υλικής δομής της νέας παιδαγωγικής θα γίνει αναφορά:

- ❖ Η έμπνευση του χώρου, η οποία συνεπάγεται με τη διαδικασία μάθησης στην τάξη και την αισθητική του σχολικού περιβάλλοντος.
- ❖ Η ποικιλία στη διαρρύθμιση και τον εξοπλισμό του, είναι οι παράγοντες που στηρίζουν την ανάπτυξη μιας ενεργητικής σχέσης του παιδιού με το χώρο και επίσης της εκπαιδευτικής αλληλεπίδρασης στην τάξη.
- ❖ Οι ποικίλες εναλλακτικές μορφές και πρακτικές για χρησιμοποίηση του χώρου (Γερμανός, 2006).

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τη μέθοδο της Montessori, ο χώρος πρέπει να είναι κατάλληλα διαμορφωμένος και απόλυτα προσαρμοσμένος στις ανάγκες του παιδιού, ώστε να μπορεί να εξερευνήσει το άμεσο περιβάλλον του και να οδηγηθεί στο σχηματισμό νοητικών αναπαραστάσεων. Οι νοητικές αναπαραστάσεις είναι αποτέλεσμα αυτών των δραστηριοτήτων που οδηγούν στην ανάπτυξη της λογικής σκέψης, στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς του και τελικά στη μάθηση (Συγκολλίτου, 1997).

Συμπληρωματικά, για τις σχέσεις ανθρώπινης συμπεριφοράς και του περιβάλλοντος χώρου έχουν διατυπωθεί τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις από τη Συγκολλίτου (1997) οι οποίες είναι:

- Ο αρχιτεκτονικός ντετερμινισμός, επηρεάζει καθοριστικά τη συμπεριφορά των ανθρώπων.
- Ο περιβαλλοντικός ποσιμπλισμός, το περιβάλλον ενδέχεται να επηρεάσει την ανθρώπινη συμπεριφορά.
- Ο περιβαλλοντικός προμπαμπλισμός, το περιβάλλον ενδέχεται να επηρεάσει ποικιλοτρόπως τη συμπεριφορά των ανθρώπων.

1.4.2 Η οργάνωση του χώρου και της τάξης

Κατά πρώτο λόγο, ο όρος *οργάνωση* περιγράφει το μοντέλο λειτουργίας της υλικής δομής που αντιστοιχεί απόλυτα στις προσχεδιασμένες απαιτήσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος. Οι μαθητές χρειάζονται ένα περιβάλλον, το οποίο να είναι άνετο και οργανωμένο, γι' αυτό είναι σημαντικό η οργάνωση να στηρίζεται: α) στη σωστή χωροθέτηση και οριοθέτηση των περιοχών για δραστηριότητες και β) στον προσδιορισμό των διαδρομών για τις βασικές μετακινήσεις στην τάξη, ώστε τα παιδιά που μετακινούνται να μην ενοχλούν τους υπόλοιπους (Γερμανός, 2006).

Με βάση τον Weinstein (1997) (ό.ά. στο Γερμανός, 2002) η συμπεριφορά των μαθητών επηρεάζεται άμεσα από την οργάνωση του λειτουργικού μοντέλου της τάξης και συνδέεται με ένα είδος αλληλεπιδράσεων που αναπτύσσεται ανάμεσα στα παιδιά και στο χώρο. Η τάξη κρίνεται χρήσιμο να έχει σωστή χωροθέτηση και οριοθέτηση των περιοχών για τις δραστηριότητες, με απώτερο σκοπό τη λειτουργικότητα και την εργονομία του χώρου. Κάθε περιοχή θα πρέπει να είναι οριοθετημένη ώστε να διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες κι έτσι να βοηθά στην ανάπτυξη θετικών συμπεριφορών μάθησης.

Ακόμη, η Ζησοπούλου (2015) αναφέρει ότι ο χωροταξικός σχεδιασμός καθοδηγεί, με ποιον τρόπο και πώς να κινούνται τα παιδιά μέσα στην τάξη. Στόχος είναι η αίθουσα να οργανώνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε ο χώρος να είναι ευέλικτος. Ο διαμορφωμένος χώρος, οργανώνει την εκπαιδευτική διαδικασία και τη μάθηση και συμβάλλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ των μελών της τάξης. Η οργάνωση βοηθά το παιδί να κατανοήσει τη μάθηση, όταν έρχεται σε επαφή με τα

ερεθίσματα που προσφέρει ο χώρος και διαμορφώνει έτσι τις δεξιότητες του και την προσωπικότητά του προτείνοντάς του μεθόδους και τεχνικές για να επιδράσει στον άμεσο περίγυρό του.

Ένας ακόμη παράγοντας που αναφέρθηκε στην διαμόρφωση του χώρου είναι η ευελιξία, δηλαδή η δυνατότητα του χώρου να μετατρέπεται χωρίς όμως να απαιτούνται αλλαγές στο σχήμα, το μέγεθος και τον εξοπλισμό του. Ο σχολικός χώρος πρέπει να είναι ευέλικτος, έτσι ώστε η διαρρύθμιση και η αισθητική του να μπορούν να αξιοποιηθούν με πολλούς εναλλακτικούς τρόπους. Έτσι για το παιδί είναι πολύ πιο εύκολο να δημιουργήσει τόπους για παιχνίδι και να συμβάλλει καλύτερα στη δημιουργία εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στην τάξη του (Rasmussen, 2004). Με αυτό τον τρόπο συμβάλλουν στην εμφάνιση διαφορετικών τύπων επικοινωνίας και εργασίας στην τάξη.

Η οργάνωση του χώρου περιλαμβάνει δύο παραμέτρους: τη διαρρύθμιση και την αισθητική.

- ❖ Η διαρρύθμιση του χώρου της τάξης δείχνει τους τρόπους με τους οποίους προβλέπονται οι μετακινήσεις, η επικοινωνία και η εργασία μεταξύ των παιδιών, αλλά και μεταξύ των παιδιών και του εκπαιδευτικού.
- ❖ Η αισθητική του χώρου αποτελεί τη διαμόρφωση του και των στοιχείων που βρίσκονται μέσα σε αυτόν, δηλαδή να συνδέεται με την έννοια του «ωραίου». Μέσα από την έννοια αυτή αναπτύσσεται η αυτοεκτίμηση, παρέχει ασφάλεια και άνεση και συντελεί στη βελτίωση της γνωστικής ανάπτυξης του παιδιού. Αντίθετα, ένας χώρος φτωχός σε αισθητικά στοιχεία επηρεάζει αρνητικά τη εκπαιδευτική διαδικασία της μάθησης (Γερμανός, 1998, 2002).

1.4.3 Η χρησιμοποίηση του χώρου γενικά και του χώρου της τάξης

Η χρησιμοποίηση και διαμόρφωση του χώρου διαδραματίζει σημαντικό ρόλο εντός του σχολείου, αλλά δεν συνδέεται άμεσα με την οργάνωση του χώρου, αλλά αλληλοσυμπληρώνεται. Μελέτες της σχολής του Σικάγο ανέδειξαν ότι οι πρακτικές που αναπτύσσει και χρησιμοποιεί το παιδί στο χώρο είναι σημαντικές για τη διαμόρφωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς και των κοινωνικών σχέσεων (Βοσνιάδου, 1992· Clark,

2008). Ο καλός φωτισμός, η άνεση, ο εξαερισμός, η ποικιλία χρωμάτων είναι στοιχεία που ενεργοποιούν το ενδιαφέρον των παιδιών για ενεργητική συμμετοχή στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που προσφέρει η σχολική τάξη. Ο χώρος εντός και εκτός της αίθουσας πρέπει να τηρεί τους αρχιτεκτονικούς κανονισμούς και τους κανόνες οργάνωσης. Σύμφωνα με την οργάνωση του χώρου, στην αίθουσα διαμορφώνονται πέντε περιοχές συνεργατικής επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης (Δαφέρμου, κ.ά., 2006). Η έρευνα των Δαφέρμου, Κουλούρη & Μπασαγιάννη (2006) έδειξε ότι οι περιοχές αυτές είναι οι εξής:

Δυο περιοχές, που έχουν βασικό κριτήριο τον τρόπο συνύπαρξης των παιδιών και ανάπτυξης των δραστηριοτήτων, εκεί μπορούν να διδαχθούν όλα τα γνωστικά και εκπαιδευτικά αντικείμενα, με τη χρήση του κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού (Δαφέρμου, κ.ά., 2006). Οι περιοχές αυτές είναι:

- Των *μικρών ομάδων*, όπου τα παιδιά μπορούν να δραστηριοποιηθούν τόσο στο πλαίσιο της ομάδας, όσο και ατομικά, και
- Της *μεγάλης ομάδας - τάξης*. Η περιοχή αυτή ονομάζεται «καθιστικό» της αίθουσας και δραστηριοποιεί την ομαδικότητα.

Δυο περιοχές, με βασικό κριτήριο την πρόσβαση στις πηγές της πληροφορίας (Δαφέρμου, κ.ά., 2006). Οι περιοχές αυτές είναι:

- Των *νέων τεχνολογιών*, (αναζήτηση της πληροφορίας, επεξεργασία της και σύνθεσή της μέσα από ατομικές ή ομαδικές εργασίες) και *της βιβλιοθήκης*.
- Η περιοχή *δημιουργικών απασχολήσεων και αναψυχής*.

Η τελευταία περιοχή είναι με βασικό κριτήριο δημιουργίας *χώρου αυθόρμητου και αναψυχής παιχνιδιού*. Η περιοχή αυτή προσφέρεται περισσότερο από τις άλλες για τη δημιουργία εκπαιδευτικών τόπων. Πρόκειται για μια περιοχή που χρησιμοποιείται συχνά και περιλαμβάνει χώρο μικρής ανάπαυσης, που δίνουν τη δυνατότητα σε ένα παιδί για απομόνωση και άνεση. Τέτοιου τύπου χώροι, είναι σημαντικοί γιατί επιτρέπουν την ηρεμία, την ευεξία, την αυτοσυγκέντρωση και τις στενές φιλικές συζητήσεις με άλλους συμμαθητές. Η διακόσμηση τους περιλαμβάνει χρωματιστά μαξιλάρια, μοκέτες μαλακές, μικρούς καναπέδες, αφίσες, εικόνες και ποικίλων ειδών εικαστικές δημιουργίες κ.λπ.

Όλες αυτές οι περιοχές ενισχύουν το αίσθημα οικειότητας και ωθούν τα παιδιά να εκφράζουν τις απόψεις τους και να αναπτύσσουν πρωτοβουλίες μέσα στο χώρο (Βοσνιάδου 1992· Συγκολλίτου 1997, 2000).

1.4.4 Η διαμόρφωση του χώρου

Η χρήση του χώρου του νηπιαγωγείου αναφέρεται στις καθημερινές διαδικασίες και πρακτικές από τον εκπαιδευτικό και τα παιδιά μέσα στην τάξη. Μερικοί από τους τρόπους χρησιμοποίησης του χώρου στην αίθουσα διδασκαλίας στο νηπιαγωγείο είναι α) η συνεργασία μεταξύ των παιδιών – εκπαιδευτικού, σε ομάδες, με πρωτοβουλίες και των δύο μερών και β) η υποστήριξη της συμμετοχής των παιδιών στη διαμόρφωση της τάξης καθώς και στην διακόσμηση της. Παρόλα αυτά οι καθημερινές δραστηριότητες που υφίστανται στην ελληνική σχολική τάξη αποκλίνουν αρκετά από αυτήν την προσέγγιση και πολλές φορές αντίκεινται στους τρόπους εργασίας και γενικά στις εκπαιδευτικές συνθήκες που οφείλουν να διέπουν τον χώρο του νηπιαγωγείου (Γερμανός, 2000). Το γεγονός αυτό αποδίδεται στην τυποποιημένη οργάνωση του χώρου (Γερμανός, 2002) ενώ σύμφωνα πάντα με τον Γερμανό (1998) ο διαμορφωμένος χώρος του νηπιαγωγείου είναι αναγκαίο να κατέχει όλα τα χαρακτηριστικά οργάνωσης και λειτουργίας, κατά τα οποία εξυπηρετούνται οι απαιτήσεις της σύγχρονης παιδαγωγικής διαδικασίας .

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό, προτού πραγματοποιηθεί κάποια μεταβολή στη διαμόρφωση ενός χώρου, να έχουν προσδιοριστεί οι στόχοι και οι δραστηριότητες που πρόκειται να αναπτυχθούν μέσα σ' αυτόν. Γι' αυτό είναι απαραίτητη η σύνδεση της οργάνωσης του σχολικού χώρου με τους στόχους και τα αποτελέσματα που αναμένονται από το αναλυτικό πρόγραμμα. Ο Γερμανός (2002) όρισε τρία επίπεδα, κατά τα οποία διαμορφώνεται ένα «εμπλουτισμένο και αλληλεπιδραστικό περιβάλλον μάθησης» στην προσχολική τάξη:

- Στο πρώτο επίπεδο περιλαμβάνονται όλα εκείνα τα μορφωτικά ερεθίσματα που δίνουν στα παιδιά έναυσμα για πειραματισμό και ανάπτυξη της δημιουργικότητας των παιδιών, της μεταξύ τους αλληλο - συνεννόησης και επικοινωνίας.

Σημαντικό ρόλο σε αυτό το επίπεδο διαδραματίζουν τα «κέντρα ενδιαφέροντος» τόσο στην αίθουσα, όσο και στον αύλειο χώρο.

- Στο δεύτερο επίπεδο περιλαμβάνεται η σύνδεση της οργάνωσης του χώρου με την εκπαιδευτική προσέγγιση, η οποία προτείνει την υποδιαίρεση της τάξης σε επιμέρους χώρους, οι οποίοι είναι αναγκαίοι για την εκπλήρωση των στόχων της εκπαιδευτικής διαδικασίας.
- Στο τρίτο επίπεδο περιλαμβάνονται όλοι οι παράγοντες που μπορούν να δημιουργήσουν ένα φιλικό και οικείο περιβάλλον που είναι συνάμα ελκυστικό για αυτά. Αυτοί οι δύο παράγοντες συνθέτουν την «ατμόσφαιρα του σπιτιού», η οποία είναι τόσο σημαντική για την ανάπτυξη του παιδιού (Γερμανός, 2002).

Συμπληρωματικά, η Κακανά (2000), καταγράφει κάποια κριτήρια, που νοούνται ως ιδιαίτερος σημαντικά κατά τη διαδικασία οργάνωσης της σχολικής αίθουσας. Τα στοιχεία αυτά είναι: η άνετη και εύκολη μετακίνηση των παιδιών στον χώρο, η ευέλικτη οργάνωση της γωνιάς της παρεούλας, ο κατάλληλος φωτισμός της αίθουσας για όλες τις γωνιές, η εύκολη πρόσβαση των παιδιών προς τον εξωτερικό χώρο, η διακόσμηση και αφισοκόλληση της τάξης και η οργάνωση του χώρου σε γωνιές με στόχο την αλληλεπίδραση των παιδιών με ποικίλες εργασίες, τον πειραματισμό τους με διαφορετικά αντικείμενα και την παρότρυνση της μάθησης με σεβασμό στις προσωπικές ανάγκες του κάθε παιδιού. Η διαμόρφωση του χώρου, λοιπόν, πρέπει να είναι λειτουργική και ευκόλως χρησιμοποιούμενη ώστε να αποτελεί έναν ζωντανό χώρο για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Για να πραγματοποιηθούν όλα τα παραπάνω προϋπόθεση είναι η ενεργός συμμετοχή των παιδιών στις προσπάθειες διαμόρφωσης/διακόσμησης της τάξης (Γερμανός, 1998, 2002· Κακανά, 2000).

Τα παραδοσιακά νηπιαγωγεία της Ελλάδας λειτουργούν χρησιμοποιώντας δύο ποιότητες χώρου για τη διδασκαλία. Οι δύο ποιότητες χώρου αντιστοιχούν σε δύο είδη δραστηριοτήτων. Ειδικότερα, η πρώτη ποιότητα αναφέρεται στην «παρεούλα» και η δεύτερη στις «γωνιές» του νηπιαγωγείου. Οι στόχοι που εξυπηρετούν οι δύο αυτοί χώροι είναι εντελώς διαφορετικοί ανεξάρτητα από το ότι βρίσκονται στον ίδιο χώρο. Οι γωνιές της τάξης έχουν την ιδιότητα των αυθόρμητων δραστηριοτήτων σύμφωνα με τις ιδιαίτερες προτιμήσεις των παιδιών, δεν απαιτούν μεγάλες ομάδες, μπορούν να

πραγματοποιηθούν με ένα η περισσότερα παιδιά. Από την άλλη, η «παρεούλα» απαιτεί το σύνολο των παιδιών της τάξης όπου ο εκπαιδευτικός και παιδιά συζητούν και αλληλεπιδρούν. Συνοψίζοντας, το ελληνικό νηπιαγωγείο έχει δύο περιβάλλοντα χώρου σε μία τάξη τα οποία λειτουργούν συνοδευτικά και αποτελούν τη σχολική τάξη (Γερμανός, 1998).

Οι «γωνιές» του νηπιαγωγείου αφορούν συγκεκριμένα θέματα δραστηριοτήτων που αποτελούνται από μικροπεριβάλλοντα όπως: το μαγαζάκι, το κουκλόσπιτο, το οικοδομικό υλικό, η βιβλιοθήκη, η ζωγραφική, κ.λπ. Πιο συγκεκριμένα, τα περιβάλλοντα αυτά έχουν δημιουργηθεί με την έννοια του αυθορμητισμού και του παιχνιδιού είτε ατομικά είτε συλλογικά. Κάθε γωνιά προσδιορίζεται από έπιπλα ή κατασκευές και υλικά που αναφέρονται στο θέμα της (Σιβροπούλου, 2009). Από έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί (Γερμανός, 2006) προκύπτει ότι η διακόσμηση αλλά και ο εξοπλισμός της κάθε γωνιάς παραμένουν τα ίδια καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς. Ο εκπαιδευτικός περιορίζεται μόνο στην εποπτεία των παιδιών και ίσως στην εμπύχωση αυτών όταν βλέπει ότι η ομάδα αποθαρρύνεται. Ο Γερμανός (2006) αναφέρει ότι η λειτουργία των γωνιών είναι μονολειτουργική κι αυτό διότι ο εξοπλισμός και οι δυνατότητες τους λόγω έλλειψης φαντασίας παραμένουν μόνο σε μία δραστηριότητα. Ο ανελαστικός τρόπος λειτουργίας των γωνιών, καθώς και η έλλειψη αναδιοργάνωσης είναι λόγοι οι οποίοι συμμετέχουν στην μονολειτουργική διάσταση του ελληνικού νηπιαγωγείου.

Η περιοχή της παρεούλας αποτελεί το βασικό στοιχείο του ελληνικού νηπιαγωγείου. Πιο αναλυτικά, απαρτίζεται από ξύλινα έπιπλα (τραπέζια και παγκάκια) τα οποία συνήθως τοποθετούνται σε σχήμα «Π». Σε αυτή την περιοχή τοποθετούνται πίνακες με τους μήνες, τις εποχές τον καιρό και φυσικά την ημερομηνία. Επίσης υπάρχει και το παρουσιόλογο με τα ονόματα των παιδιών. Τέλος υπάρχουν κάποια ποιήματα και φωτογραφίες των καθημερινών θεμάτων που απασχολούν την τάξη αλλά και φωτογραφίες των παιδιών στο παρουσιόλογο. Στην παρεούλα, λοιπόν πραγματοποιούνται οι συζητήσεις των γνωστικών θεμάτων που επιλέγει ο εκπαιδευτικός κάθε μέρα. Τα θέματα αναφέρονται στα μαθηματικά, την γλώσσα, την μουσική, το φυσικό περιβάλλον και τις επιστήμες (Γερμανός, 2006).

Αντίθετα με το παραδοσιακό μοντέλο του ελληνικού νηπιαγωγείου οι περιοχές των δραστηριοτήτων και της ομάδας αποτελούν ένα νέο συνεργατικό κομμάτι του νηπιαγωγείου όπου εκπαιδευτικοί και μαθητές συνεργάζονται. Σε αυτό το μοντέλο οι μαθητές έχουν τον κύριο λόγο της διακόσμησης, αλλά και της οργάνωσης. Αποτελείται και αυτό από δύο ποιότητες χώρου την περιοχή των δραστηριοτήτων και την περιοχή της ομάδας, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αλλά υποστηρίζει η μία την άλλη περιοχή και αναβαθμίζουν συνεχώς τις λειτουργίες τους. Η παρότρυνση συζητήσεων κατά τη δημιουργία ομάδων είναι ένας ιδιαίτερος τρόπος γλωσσικής εκπαίδευσης καθώς δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να μιλήσουν με τη δική τους παρέα, τα δικά τους ενδιαφέροντα με τους συνομηλίκους τους, χωρίς φραγμούς. Παράλληλα, ο εκπαιδευτικός έχει ενεργό ρόλο σε όλη αυτή την ενέργεια παρατηρώντας και μαθαίνοντας κάθε παιδί ξεχωριστά (Γερμανός, 2006). Με αυτόν τον τρόπο οι περιοχές των δραστηριοτήτων μπορούν να χρησιμοποιηθούν ποικιλοτρόπως και να δώσουν στα παιδιά διαφορετικές εμπειρίες καθημερινά ώστε να εξιτάρεται η φαντασία τους και κάθε μέρα να θέλουν και να μπορούν να κάνουν κάτι διαφορετικό για την μάθηση και την διασκέδαση τους (Μπότσογλου, 2010).

1.5. Ο χώρος ως τρίτος παιδαγωγός – Προσέγγιση Reggio Emilia

Στην παιδαγωγική προσέγγιση στο Reggio Emilia ο χώρος παρουσιάζεται ως ο «τρίτος» εκπαιδευτικός ανάμεσα στο παιδί, τον δάσκαλο και τον γονέα. Το φυσικό περιβάλλον, ο χώρος αλληλεπίδρασης του σχολείου, καθώς και το πώς αυτός μπορεί να οργανωθεί είναι βασικό στοιχείο της προσέγγισης. Είναι μία θεμελιώδης πηγή εκπαιδευτικής πρόκλησης. Αναλυτικότερα, το φυσικό περιβάλλον προσλαμβάνεται ως αποτέλεσμα της εργασίας και της φαντασίας, του συγκεκριμένου ανθρώπου που πραγματοποίησε την σχεδίαση του (Clark, 2010· Clark & Moss, 2010). Αντιμετωπίζοντας το περιβάλλον ως παιδαγωγό αποδεικνύεται ότι ο χώρος και η διαμόρφωσή του συμβάλλουν στην εκπαίδευση των παιδιών, καθώς τα ίδια τα παιδιά συμμετέχουν στη διαμόρφωση του μαθησιακού περιβάλλοντος, αλλά και του χώρου γενικότερα. Στις νέες παιδαγωγικές θεωρίες υπογραμμίζεται η ενεργητική εμπλοκή των μαθητών στο εκπαιδευτικό κομμάτι. Όσο

αυξάνεται η εμπλοκή των μαθητών στα επίπεδα εκπαιδευτικής πραγμάτωσης της μάθησης τόσο αυξάνεται η πιθανότητα να μαθαίνει με ουσιαστικό τρόπο (Fraser, 2000). Στα προσχολικά κέντρα της προσέγγισης Reggio Emilia θεωρείται πολύ σημαντική η προώθηση μιας δυνατής και ακέραιας εικόνας του παιδιού. Το δίχως άλλο, η μοναδικότητα και η ταυτότητα κάθε παιδιού φαίνεται ότι αναγνωρίζονται και περιλαμβάνονται στους διάφορους τρόπους διερεύνησης και ανακάλυψης που προτείνονται. Για παράδειγμα, το μαθησιακό περιεχόμενο στηρίζεται στην ήδη υπάρχουσα γνώση των παιδιών και αναπτύσσεται με την ενεργή συμμετοχή του, έτσι ώστε να αισθάνεται άνετα σε αυτό και να καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια προς την εξέλιξη του (Clark, 2010).

Η σημασία που δίνεται στο περιβάλλον πηγάζει από την πεποίθηση ότι τα παιδιά μπορούν καλύτερα να μάθουν και να κατανοήσουν κάποιο θέμα δια μέσου του περιβάλλοντος, το οποίο υποστηρίζει σύνθετες, διαφορετικές, συνεχείς, εξελισσόμενες και μεταβαλλόμενες σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, τον κόσμο των ποικίλων εμπειριών, των ιδεών και πολλών τρόπων έκφρασης ιδεών (Reggio Children, 2004). Η Gandini (1998) (ό.ά. στο Reggio Children, 2004) αναφέρει ότι για να μπορεί το σχολικό περιβάλλον να λειτουργήσει ως «Τρίτος» παιδαγωγός για το παιδί, χρειάζεται αυτό να είναι ευέλικτο, εύπλαστο, να μπορεί να τροποποιηθεί με πρωτοβουλία των παιδιών και των εκπαιδευτικών σύμφωνα με τις ανάγκες τους ώστε να γίνονται τα ίδια τα παιδιά πρωταγωνιστές στην οργάνωση - διαμόρφωση του.

Επιπλέον, στο Reggio Emilia κρίνεται χρήσιμο οι εκπαιδευτικοί να δίνουν πολύ μεγάλη προσοχή στους «χιλιάδες» τρόπους κατά τους οποίους μπορεί ένας χώρος να «ζωντανέψει» να «μιλήσει», ακόμα και να «ακούσει», ώστε να προσκαλέσει τα παιδιά να αλληλεπιδράσουν. Το στοιχείο αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την τοποθέτηση μικρών καθρεφτών μέσα στην τάξη, με θρανία και καβαλέτα κοντά στο φυσικό φως, χρωματιστές αφίσες κ.ά. (Fraser, 2006). Ακόμη, ο εκπαιδευτικός είναι υπεύθυνος για την εισαγωγή νέων «προκλήσεων» που δημιουργούν έκπληξη και δίνουν έναυσμα για συζητήσεις μεταξύ των παιδιών όταν μπαίνουν στην τάξη, όπως χρώματα και μπογιές, αρωματικά υλικά, φυτά, διάφορα κουτιά κ.λπ (Strong - Wilson & Ellis, 2007).

Συμπληρωματικά, η Fraser (2006), έχει αναδείξει οκτώ διαστάσεις του Reggio Emilia ως θεμελιώδη στοιχεία μετατροπής του χώρου ως «τρίτο εκπαιδευτικό»: την αισθητική, τη διαφάνεια, την ενεργητική μάθηση, την ευελιξία, τη συνεργασία, την αμοιβαιότητα και τις κοινωνικές σχέσεις. Με άξονα τις αρχές αυτές γίνεται έκδηλο τι η προσέγγιση του Reggio Emilia μετατρέποντας το περιβάλλον ως στοιχείο ζωντανό στη διδασκαλία και τη μάθηση, επηρεάζει έντονα το πώς τα μικρά παιδιά καταλαβαίνουν και χρησιμοποιούν το χώρο για να ερμηνεύσουν αυτά που συμβαίνουν γύρω τους (Fraser, 2006: 87-110).

Πιο συγκεκριμένα, με την *αισθητική και τη διαφάνεια* δίνεται έμφαση στο πώς τα παιδιά προσέχουν και περιεργάζονται οτιδήποτε τα προκαλεί διαμέσου των αισθήσεων τους και τους δίνει κίνητρα. Η *ευελιξία* πραγματεύεται το πώς τα παιδιά θα λειτουργούν και θα χρησιμοποιούν τα αντικείμενα μέσα στο χώρο κατά την ώρα του παιχνιδιού με τρόπους που είναι έξω από τα συνηθισμένα προγράμματα σπουδών ή τις κατευθύνσεις του εκπαιδευτικού. Η *ενεργητική μάθηση* καθορίζει την πρακτική με την οποία μαθαίνουν τα παιδιά διαμέσου του πειραματισμού και της χρησιμοποίησης των αντικειμένων, ενώ η βιωματική μάθηση μέσα στο φυσικό περιβάλλον αναγνωρίζει την περιέργεια των παιδιών γι αυτό. Επίσης, η *διάσταση του «κοινωνικού κόσμου»* που τους περιβάλλει αξιοποιεί τη σημαντικότητα τού να ανήκουν κάπου, καθώς και τις αλληλεπιδράσεις με τους συνομήλικους τους, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις χωρικές τους ανάγκες και να χτίσουν την ταυτότητά τους (Rasmussen, 2004). Ο τελικός στόχος της συγκεκριμένης προσέγγισης επιδιώκει η τάξη και κατ' επέκταση το σχολείο να γίνουν ένα από τα αγαπημένα μέρη των παιδιών καθώς υποστηρίζεται η ευελιξία και η αυτονομία των παιδιών, οι κοινωνικοί σχέσεις με τους συνομηλικούς και μη, η δημιουργική πρόκληση, η ερεύνα και έκφραση των παιδιών. Για να πραγματοποιηθεί ο παραπάνω στόχος είναι προαπαιτούμενο να δημιουργηθούν συναισθηματικές συνδέσεις μεταξύ ενός παιδιού (ή μιας ομάδας) και του χώρου (Rasmussen, 2004).

Κεφάλαιο 2ο Προσχολική Εκπαίδευση εν μέσω υγειονομικής κρίσης-Covid-19

2.1.1 Η εμφάνιση της Covid-19

Η ασθένεια COVID-19 είναι μια νόσος γνωστή ως οξύ αναπνευστικό σύνδρομο τύπου 2 (SARS-CoV-2), η οποία έκανε την εμφάνισή της για πρώτη φορά στην πόλη Γουχάν της Κίνας το Δεκέμβριο του 2019. Πιο συγκεκριμένα, τα δομικά χαρακτηριστικά του είναι παρόμοια με την υπόλοιπη οικογένεια των κορονοϊών, τα οποία οι επιστήμονες τα έχουν συναντήσει μέσα στη φύση. Ο Sars-Cov-2 ανήκει στη οικογένεια βήτα κορονοϊών και έχει γενετική συγγένεια κατά 96% με κορονοϊούς που ως κύρια φυσική δεξαμενή έχουν τις νυχτερίδες (Du Toit, 2020). Οι κορωνοϊοί είναι μια ομάδα ιών που τις περισσότερες φορές προκαλούν ήπιες αναπνευστικές λοιμώξεις στον άνθρωπο και τα ζώα (Πατρόζου, 2020). Πρόκειται για μια ασθένεια με ραγδαία εξάπλωση, καθώς έχουν διαπιστωθεί σοβαρές επιπτώσεις σε ευπαθείς ομάδες που νόσησαν. Η επιδημική έξαρσή της από τότε έχει διασπαρθεί σε όλον τον πλανήτη και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας στις 11 Μαρτίου 2020 κήρηξε τον Covid-19 σε πανδημία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) στα μέσα του Μαρτίου θεωρήθηκε το επίκεντρο της πανδημίας, με πάνω από το 40% των παγκόσμιων επιβεβαιωμένων κρουσμάτων (World Health Organization, 2020).

2.1.2 Χαρακτηριστικά- Συμπτώματα - Επιπτώσεις της Covid-19

Ο ιός μεταδίδεται μέσω των αναπνευστικών σταγονιδίων με το φτέρνισμα, την ομιλία, τον βήχα ή την χειραψία με άλλους ανθρώπους. Τα σταγονίδια εισπνέονται ή επικάθονται σε υλικές επιφάνειες με τις οποίες τα άτομα έρχονται σε επαφή και προκαλούν τη μόλυνση από τη στιγμή που θα αγγίξουν μέρη του προσώπου τους, όπως τη μύτη, το στόμα ή τα μάτια τους. Ο ιός για αρκετό χρονικό διάστημα μπορεί να

επιβιώσει σε διάφορες επιφάνειες, όπως στον χαλκό ή στο χαρτόνι για κάποιες ώρες ή στο πλαστικό ή στο ανοξείδωτο χάλυβα έως και μερικές ημέρες. Τα συμπτώματα συνήθως κάνουν την εμφάνισή τους σε χρονικό διάστημα 2-5 ημερών, αλλά υπάρχει η πιθανότητα να εμφανιστούν και 14 ημέρες μετά τη μόλυνση (Πατρόζου, 2020).

Η νόσος Covid-19 ποικίλλει σημαντικά ως προς τα συμπτώματα και τη σοβαρότητά της. Οι ασθενείς υπάγονται σε δυο κατηγορίες: οι ασυμπτωματικοί που έχουν πλήρη απουσία συμπτωμάτων και οι συμπτωματικοί που τα συμπτώματα τους ποικίλουν. Τα συχνά συμπτώματα που εκδηλώνονται είναι: Ο υψηλός πυρετός άνω των 38°C, ο ξηρός βήχας και η σωματική κόπωση και εξάντληση. Αργότερα είναι η απώλεια γεύσης ή μυρωδιάς, η ρινική συμφόρηση, ο πονόλαιμος, ο πονοκέφαλος κ.ά. Σε περίπτωση που η νόσος έχει σοβαρότερη εξέλιξη τα συμπτώματα μπορούν να γίνουν πιο σοβαρά και περιλαμβάνουν: δυσκολία στην αναπνοή και δύσπνοια, απώλεια όρεξης, επίμονο πόνο ή πίεση στο στήθος και πυρετό και θα πρέπει να αναζητήσουν αμέσως το κοντινότερο Νοσοκομείο για ιατρική περίθαλψη (Singhal, 2020· Πατρόζου, 2020).

2.1.3 Μέτρα πρόληψης – Τρόποι αντιμετώπισης

Εγινε εύκολα αντιλητή η σοβαρότητα και η επικινδυνότητα της νόσου και γι' αυτό ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας εξήγγειλε μέτρα προστασίας και πρόληψης. Διευκρινιστικά, τα μέτρα που προτάθηκαν αφορούσαν την ατομική υγιεινή, την κοινωνική απόσταση, την τηλεργασία, την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, τον περιορισμό στη χρήση μη απαραίτητων εγκαταστάσεων και υπηρεσιών, τους εθνικούς και διεθνείς περιορισμούς ταξιδιού, τη διαμονή στο σπίτι κ.λπ. (World Health Organization, 2020).

Αναλυτικότερα, στο ζήτημα τις ατομικής υγιεινής οι συμβουλές που δόθηκαν ήταν οι εξής: τακτικό και επιμελές πλύσιμο των χεριών με υγρό σαπούνι και νερό, για τουλάχιστον 20'' ή εναλλακτικά το καλό τρίψιμο των χεριών με αντισηπτικό αλκοολούχο διάλυμα, χρησιμοποίηση χαρτομάντιλου κατά το βήξιμο, η χρήση χειρουργικής μάσκας ειδικά στην περίπτωση ασθενών με αναπνευστικά συμπτώματα, αποφυγή επαφής χεριών με τα μάτια, τη μύτη και το στόμα για τη μείωση του κινδύνου μόλυνσης. Επιπλέον, σε βήχα ή φτέρνισμα κάλυψη της μύτης και του στόματος με το

μανίκι στο ύψος του αγκώνα, αποφυγή στενής επαφής, εφόσον αυτό είναι δυνατό, με οποιοδήποτε άτομο εμφανίζει συμπτώματα, παραμονή κατ' οίκον και αποχή από την εργασία οποιουδήποτε ατόμου εμφανίζει συμπτώματα λοίμωξης αναπνευστικού. Αναντίρρητα, για την αποτελεσματικότητα αυτών των μέτρων, ήταν απαραίτητο να εφαρμοστούν από το σύνολο των πολιτών (Maqbool & Khan, 2020· Singhal, 2020· Πατρόζου, 2020· World Health Organization, 2020).

Για τη νόσο Covid-19 δεν έχει ανακαλυφθεί ως σήμερα κάποια συγκεκριμένη θεραπεία. Εξ αιτίας αυτού του γεγονότος και με κύριο γνώμονα την προστασία του κοινωνικού συνόλου πολλές χώρες είχαν εφαρμόσει μέτρα, όπως απαγόρευση κυκλοφορίας, καραντίνα στο σπίτι, κοινωνική αποστασιοποίηση και απομόνωση μολυσμένων πληθυσμών (Clark, et al., 2020). Στην συνέχεια, ταχεία εμφάνιση έκαναν τα εμβόλια για την καλύτερη δυνατή προστασία του πολίτη. Πιο συγκεκριμένα, οι πρώτες εταιρείες που παρήγαγαν το εμβόλιο κατά του κορωνοϊού ήταν η Pfizer, η Moderna και η AstraZeneca Plc. Η πρώτη χώρα που ενέκρινε τη χρήση του εμβολίου των εταιρειών της Pfizer και της BioNtech ήταν η Βρετανία, η οποία άρχισε και πρώτη τους εμβολιασμούς στις αρχές του Δεκεμβρίου 2020. Συνεπώς, οι πρώτες δόσεις του εμβολίου φτάσανε στην Ελλάδα στις 25 Δεκεμβρίου και στις 27 Δεκεμβρίου ξεκίνησαν οι πρώτοι εμβολιασμοί (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2020).

2.2. Εκπαίδευση εν μέσω πανδημίας Covid-19

Η πανδημία Covid-19 έπληξε σχεδόν όλο τον πλανήτη και είχε ήδη προκαλέσει σοβαρές κοινωνικές, οικονομικές και ψυχολογικές επιπτώσεις. Λαμβάνοντας υπόψη την κατάσταση αυτή πολυάριθμες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας οδηγήθηκαν στην αναστολή λειτουργίας των σχολικών μονάδων. Ειδικότερα, κάποιες από τις χώρες που πραγματοποίησαν αυτή την ενέργεια κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας ήταν οι εξής: η Δανία, η Γερμανία, η Ιταλία, η Ολλανδία και στις ΗΠΑ πόλεις όπως το Σικάγο, η Βοστώνη και το Σαν Φρανσίσκο (Newsbeast, Κόσμος, 2020). Διευκρινιστικά, στην Ελλάδα αναστάλθηκε η λειτουργία όλων των εκπαιδευτικών δομών (ΦΕΚ 783/Β'/10- 3-2020, ΦΕΚ 956/Β'/21-3-2020) με απόφαση

του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠΑΙΘ). Κατά τη διάρκεια αναστολής των σχολικών μονάδων κάποια κράτη αποφασίστηκε να αξιοποιηθούν ψηφιακά μέσα με στόχο την εξ αποστάσεως διδασκαλία (ΦΕΚ 1859/Β'/15-5-2020). Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, το υπουργείο δημιούργησε ειδικές πλατφόρμες σε όλα τα σχολεία ώστε να γίνονται τηλεδιασκέψεις μεταξύ των εκπαιδευτικών και των μαθητών, με τη δυνατότητα κάθε σχολείου να σχεδιάσει, αρχικά τουλάχιστον, το πρόγραμμα που θα ακολουθούσε. Όλα τα μαθήματα μορφοποιήθηκαν, έτσι ώστε να εξυπηρετούν τη διαδικτυακή εκπαίδευση. Το περιεχόμενο διδασκαλίας και η ώρα χωρίστηκε σε μικρότερα τμήματα διάρκειας περίπου 20-25 λεπτών για να βοηθήσει τους μαθητές να εστιάσουν καλύτερα στα μαθησιακά ζητούμενα και να συγκεντρώνονται πιο αποτελεσματικά στην ηλεκτρονική μελέτη (ΥΠΑΙΘ, 2020).

Οι εκπαιδευτικές εφαρμογές, οι πλατφόρμες και η διδασκαλία εξ αποστάσεως, στόχο έχουν να διευκολύνουν τη μάθηση των μαθητών, να βοηθήσουν τους γονείς, τους δασκάλους, ώστε να παρέχουν κοινωνική φροντίδα και αλληλεπίδραση κατά τις δύσκολες αυτές στιγμές. Αξιοποιήθηκαν Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία (E-Books), Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Υλικό (Φωτόδεντρο) και τα Ψηφιακά Διδακτικά Σενάρια (Πλατφόρμα «Αίσωπος»). Η κρίση της πανδημίας που δημιουργήθηκε από την εξάπλωση της Covid-19 οδήγησε μέσα σε λίγες εβδομάδες τα σχολεία σε νέες καταστάσεις και πρωτόγνωρες εκπαιδευτικές συνθήκες (ΥΠΑΙΘ, 2020).

2.3 Τα προβλήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Κατά τη διάρκεια λειτουργίας της ΕξΑΕ (εξ αποστάσεως εκπαίδευση) δεν ήταν αμελητέα τα προβλήματα που προέκυψαν. Αναλυτικότερα, η Unesco έκανε λόγο για ψηφιακό χάσμα, το οποίο απέδιδε στην ανεπάρκεια απαραίτητου εξοπλισμού από σημαντικό ποσοστό πληθυσμού. Ειδικότερα, σε χώρες με χαμηλό εισόδημα όπως η υποσαχάρια Αφρική το 89% των μαθητών δεν έχει πρόσβαση σε υπολογιστές και το 82% δεν έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο. Ακόμη και τα κινητά που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην εκπαιδευτική διαδικασία δεν υπήρχε η δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν σε αυτή την περιοχή, καθώς 56 εκατομμύρια μαθητές ζουν σε μέρη που δεν υπάρχουν δίκτυα κινητής

τηλεφωνίας. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΟΗΕ, σχεδόν 500 εκατομμύρια μαθητές από την προσχολική έως την δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν είχαν καμία πρόσβαση σε εξ αποστάσεως εκπαίδευση, δηλαδή τα τρία τέταρτα αυτών που ζούσαν στα φτωχότερα νοικοκυριά ή αγροτικές περιοχές. Αυτό το τεράστιο ψηφιακό χάσμα δείχνει πως η συνδεσιμότητα έχει γίνει βασικός παράγοντας για την εγγύηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση (UNESCO, 2020).

Ακολούθως, η Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (ΟΛΜΕ) επισήμανε την ανεπάρκεια εξοπλισμού, τονίζοντας ότι δεν διαθέτουν όλοι οι μαθητές και εκπαιδευτικοί πρόσβαση σε μέσα, απαραίτητα, για να συμμετέχουν στην εξ αποστάσεως διδασκαλία, δηλαδή σε μέσα, όπως πρόσβαση στο διαδίκτυο ή τεχνολογικά μέσα, όπως ηλεκτρονικούς υπολογιστές, κάμερες, μικρόφωνα κ.ά. Έκανε λόγο επίσης, και για την κατάσταση των σχολείων όπου τα περισσότερα δεν ήταν εξοπλισμένα ώστε να είναι σε θέση να υποστηρίξουν τέτοιες μορφές εκπαίδευσης (ΟΛΜΕ, 2020).

Αναμφισβήτητα, κατά την πραγματοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης υπήρξαν αρκετά εμπόδια, τόσο αναφορικά με τον υλικοτεχνικό εξοπλισμό και την έλλειψη κατάρτισης των εκπαιδευτικών, όσο και με την ψυχική - σωματική υγεία μαθητών και εκπαιδευτικών. Η αναστολή λειτουργίας των σχολικών μονάδων επέφερε μια τεράστια αναστάτωση στη ζωή των παιδιών και των νέων, επηρεάζοντας την κοινωνικό - συναισθηματική τους ανάπτυξη και ευημερία, καθώς και την κοινωνική ζωή και τις σχέσεις τους (UNESCO, 2020). Επιπρόσθετα, η ΟΛΜΕ, εστιάζει στην ανάγκη των παιδιών για διαπροσωπική επαφή η οποία δεν μπορεί να καλυφθεί με τέτοιου είδους πρακτικές (ΟΛΜΕ, 2020).

Συμπληρωματικά, η ΟΛΜΕ αναφέρει πως η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ήταν μια αξιόλογη πρακτική για την αντιμετώπιση της πανδημίας, παρουσιάζει όμως και κάποιες προτάσεις που θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν για τη διευκόλυνση των μαθητών και την εξασφάλιση της ασφαλούς λειτουργίας της εξΑΕ. Ειδικότερα, κάποιες από αυτές είναι: η δωρεάν παροχή σύνδεσης στο διαδίκτυο για εκπαιδευτικούς και μαθητές, η μείωση της ύλης των πανελληνίων, αλλά και η αναστολή των προαγωγικών εξετάσεων (ΟΛΜΕ, 2020). Τέλος, η UNESCO πρωτοστατεί έτσι ώστε να παραμείνουν ανοιχτά τα σχολεία, να γεφυρωθεί το ψηφιακό χάσμα και να μην υπάρχει απώλεια μάθησης. Για να

επιτευχθεί ο στόχος αυτός προσπάθησε να δημιουργήσει συνεργασίες για καινοτόμες λύσεις κατά τη διάρκεια του περασμένου έτους για την πρόληψη μιας «καταστροφής γενεών» και το ξεκίνημα νέων εκπαιδευτικών συστημάτων χωρίς κενά και αποκλεισμούς (UNESCO,2020).

2.4 Η Λειτουργία του Νηπιαγωγείου εν μέσω υγειονομικής κρίσης

Η πρώτη αναστολή λειτουργίας όλων των σχολικών μονάδων πραγματοποιήθηκε στις 11 Μαρτίου το 2020 ως τις 24 Μαρτίου 2020 με τα ΦΕΚ 783/Β'/10-3-2020 και ΦΕΚ 956/Β'/21-3-2020 «Επιβολή του μέτρου της προσωρινής απαγόρευσης λειτουργίας των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών, νηπιαγωγείων, σχολικών μονάδων, ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, κέντρων ξένων γλωσσών, φροντιστηρίων και πάσης φύσεως εκπαιδευτικών δομών, φορέων και ιδρυμάτων, δημοσίων και ιδιωτικών, κάθε τύπου και βαθμού της χώρας». Τα μαθήματα διεξάγονταν με ασύγχρονη τηλεκπαίδευση και προαιρετικά με σύγχρονη συμπεριλαμβανομένης και της προσχολικής εκπαίδευσης. Η επαναλειτουργία των σχολείων πραγματοποιήθηκε την 1^η Ιουνίου με συνοδευτικές οδηγίες (εγκύκλιο) και μέτρα με σκοπό την προστασία από την Covid -19. Οι βασικότερες οδηγίες που δόθηκαν ήταν η εκ περιτροπής λειτουργία των σχολείων με μειωμένο αριθμό μαθητών. Ειδικότερα, ο ανώτατος αριθμός παιδιών ανά αίθουσα ήταν 15, αν τα παιδιά ήταν περισσότερα χωρίζονταν σε δύο τμήματα. Ακόμη, προτάθηκε 1,5 μέτρο απόσταση μεταξύ των μαθητών, τήρηση των ατομικών κανόνων υγιεινής (τακτικό πλύσιμο χεριών), συχνή καθαριότητα – απολύμανση, αποφυγή συγχρωτισμού, αναστολή μαθητικών αγώνων, εκδηλώσεων, επισκέψεων, εκδρομών και βιβλιοθήκης (ΥΠΑΙΘ, 2020· ΤΑ ΝΕΑ ΤΕΑΜ, 2020).

Στη συνέχεια, στις 7 Σεπτεμβρίου 2020 – 2021 ξεκίνησε κανονικά η λειτουργία όλων των σχολικών βαθμίδων με νέες οδηγίες σύμφωνα με σχετική εγκύκλιο του ΥΠΑΙΘ. Πιο συγκεκριμένα, για τη λειτουργία της προσχολικής εκπαίδευσης δόθηκαν αρκετές οδηγίες που εστίαζαν στην πρόληψη και στην προστασία από την νόσο Covid-19. Κάποια από τα πιο σημαντικά μέτρα που στάλθηκαν ήταν τα εξής (ΥΠΑΙΘ, 2020):

- ❖ Αποφυγή συγχρωτισμού και τήρηση αποστάσεων (με επιδαπέδια σήμανση).

- ❖ Προσπάθεια για δημιουργία μικρών σταθερών ομάδων παιδιών, οι οποίες συστηματικά δεν έρχονται σε επαφή μεταξύ τους.
- ❖ Συστηματική εκπαίδευση παιδιών μέσα από δραστηριότητες με σκοπό την ορθή εφαρμογή των μέτρων προστασίας.
- ❖ Τήρηση κανόνων ατομικής υγιεινής: συχνή και ορθή εφαρμογή υγιεινής των χεριών, αποφυγή επαφής χεριών με το πρόσωπο και αποφυγή κοινής χρήσης αντικειμένων - παιχνιδιών.
- ❖ Συστηματική χρήση κατάλληλης προστατευτικής μάσκας (υφασμάτινης ή απλής χειρουργικής) από τους νηπιαγωγούς, το λοιπό προσωπικό των Νηπιαγωγείων και από τα παιδιά άνω των τεσσάρων ετών. Σε εξωτερικούς χώρους προβλεπόταν η χρήση μάσκας μόνο όταν υπάρχει συνωστισμός.
- ❖ Συχνή καθαριότητα/ απολύμανση χώρων και αντικειμένων. Καθαριότητα παιχνιδιών μετά από κάθε χρήση. Απομάκρυνση παιχνιδιών που δεν μπορούν να καθαριστούν – απολυμανθούν. Τακτική εφαρμογή απολυμαντικού σε επιφάνειες. Καλός φυσικός αερισμός των αιθουσών.
- ❖ Αποφυγή μεγάλων συναθροίσεων μαθητών και επίσκεψης στο σχολείο άλλων ατόμων όταν αυτό δεν είναι απαραίτητο. Αποφυγή ανάμιξη και αλληλεπίδραση με διπλανά τμήματα και εκπαιδευτικούς.
- ❖ Αποφυγή χρήσης κοινόχρηστων χώρων όπως είναι η τραπεζαρία.
- ❖ Αποφυγή διοργάνωσης διοργάνωσης σχολικών εκδηλώσεων – συναθροίσεων.
- ❖ Ατομική χρήση αντικειμένων (όπως: κασετίνα με σχολικά είδη κ.ά.).
- ❖ Προγραμματισμός διαφορετικών ωρών άφιξης και αναχώρισης των παιδιών από την σχολική μονάδα.
- ❖ Αποχή από το σχολείο όσων εκδηλώνουν πυρετό ή/και άλλα συμπτώματα συμβατά με COVID-19, προστασία μαθητών και εκπαιδευτικών που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες.

Παρά τις οδηγίες και τα μέτρα που δόθηκαν από το Υπουργείο για την προστασία από την Covid-19 τον Νοέμβριο του 2020 παρατηρήθηκε αύξηση των περιστατικών και

υπήρξε μεγάλη διασπορά της νόσου η οποία χαρακτηρίστηκε ως το 2^ο κύμα πανδημίας. Με γνώμονα την κατάσταση αυτή στις 16 Νοεμβρίου η κυβέρνηση εξήγγειλε την αναστολή λειτουργίας όλων των σχολικών μονάδων μέχρι και τις 25 Νοεμβρίου. Η κατάσταση δεν παρουσίαζε σημαντικές βελτιώσεις, τουναντίον, οπότε πραγματοποιήθηκε αναστολή λειτουργίας ως και τον Μάιο του 2021 με υποχρεωτικά καθημερινή σύγχρονη τηλεκπαίδευση ακόμη και στην προσχολική βαθμίδα (Σιδηροπούλου, 2020). Συμπληρωματικά, η επαναλειτουργία των σχολικών μονάδων πραγματοποιήθηκε στις 10 Μαΐου μέχρι τις 25 Ιουνίου (έγινε μια εβδομάδα παράτασης του σχολικού έτους) (ΥΠΑΙΘ, 2020).

Κεφάλαιο 3ο: Ερευνητική προσέγγιση

3.1 Ερευνητική διαδικασία

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται η διαδικασία που ακολουθήθηκε προκειμένου να πραγματοποιηθεί η έρευνα που εκπονήσαμε. Πιο συγκεκριμένα, θα γίνει αναφορά στο δείγμα της έρευνας, τον σκοπό, τα ερευνητικά ερωτήματα, και τις μεθόδους και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν γι' αυτήν. Ειδικότερα, θα γίνει λόγος για τη μεθοδολογία που εφαρμόστηκε για τη συλλογή των δεδομένων προκειμένου να ανιχνευθούν και να καταγραφούν οι απόψεις των νηπιαγωγών για τον χώρο του νηπιαγωγείου τους εν μέσω πανδημίας Covid-19. Η έρευνα ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 2020 με την βιβλιογραφική επισκόπηση και αργότερα με την πραγματοποίηση των συνετεύξεων και τελείωσε τον Ιανουάριο του 2022 με την ολοκλήρωση της συγγραφής της ανάλυσης των δεδομένων και των συμπερασμάτων. Συμπληρωματικά παρατίθενται σχηματικά τα στάδια της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκαν για την διεξαγωγή της έρευνας (βλ. Σχήμα 1).

Σχήμα 1: Τα στάδια της μεθοδολογίας

3.2 Δείγμα έρευνας

Το δείγμα της παρούσας έρευνας αποτέλεσαν δέκα εν ενεργεία νηπιαγωγοί, γυναίκες όλες στο σύνολό τους, από την ευρύτερη περιοχή της Ελλάδας με αρκετά χρόνια προϋπηρεσίας (από 10 ως 30 χρόνια). Αναλυτικότερα, οι έξι νηπιαγωγοί εργάζονταν σε νηπιαγωγεία του Νομού Φλωρίνης, όπου αποτελεί τον τόπο διαμονής και πραγματοποίησης των σπουδών μου. Ειδικότερα, οι δυο νηπιαγωγοί εργάζονταν σε νηπιαγωγεία της Φλώρινας, ενώ οι άλλες τέσσερις σε κοντινά χωριά του νομού. Το υπόλοιπο δείγμα προερχόταν από άλλες πόλεις όπως Θεσσαλονίκη, Βέροια, Αλεξάνδρεια και Κέρκυρα. Χρήσιμο είναι να αναφερθεί ότι οι οχτώ νηπιαγωγοί εργάζονταν σε ημερήσιο νηπιαγωγείο, ενώ οι δυο σε ολοήμερο. Ο μέσος όρος παιδιών που φοιτούσαν στις τάξεις των νηπιαγωγών ήταν 16. Λόγω των έκτακτων συνθηκών της πανδημίας Covid-19, οι δυο συνετεύξεις πραγματοποιήθηκαν διαζώσης (λαμβάνοντας υπόψη τα προβλεπόμενα μέτρα προστασίας: αποστάσεις, χρήση μάσκας κ.ά.), ενώ οι υπόλοιπες οχτώ πραγματοποιήθηκαν εξ αποστάσεως με τη χρήση γνωστών εφαρμογών επικοινωνίας: Viber, Skype και Messenger. Το γεγονός αυτό είχε ως απόρροια, να μην

αξιοποιηθούν σημαντικά στοιχεία που συμπληρώνουν τον λόγο (κινήσεις προσώπου και χεριών, θέση και κατεύθυνση σώματος). Συμπερασματικά, η επιλογή του δείγματος έγινε με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα που είχαν τεθεί. Η δειγματοληψία ήταν σκόπιμη καθώς, οι ερευνητικοί μας στόχοι διαμόρφωσαν το δείγμα μας (Bryman, 2017: 463). Το δείγμα της έρευνας είναι σχετικά ομοιογενές και κινείται σε αποδεκτά επίπεδα στο πλαίσιο ποιοτικών ερευνών. Υπάρχουν όμως περιορισμοί που δεν μας επιτρέπουν να κάνουμε γενικεύσεις σε μεγαλύτερο πληθυσμό των εκπαιδευτικών. Συνεπώς, είναι αντιπροσωπευτικό, ώστε να μπορέσει να θεωρηθεί ως μία μελέτη περίπτωσης.

3.3 Σκοπός

Βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να ανιχνευτούν α) οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στον χώρο των νηπιαγωγείων την περίοδο της υγειονομικής κρίσης Covid-19 και β) πώς αυτή η νέα διαμόρφωση του χώρου επηρέασε την διεκπεραίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, τον ρόλο των εκπαιδευτικών και των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, το ενδιαφέρον μας στράφηκε κυρίως στις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν, καθώς και αν αυτές επηρέαζαν και πώς την εκπαιδευτική διαδικασία, το έργο των νηπιαγωγών, τις σχέσεις τους με τα παιδιά και την αντιστοιχία τους με το Πρόγραμμα Σπουδών για το Νηπιαγωγείο.

3.4 Ερευνητικά ερωτήματα

Κατά τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας, πραγματοποιήθηκε προσπάθεια να απαντηθούν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

E.E.1: Πώς επηρεάστηκε ο χώρος του νηπιαγωγείου από την εφαρμογή των μέτρων προστασίας από τον κορονοϊό κατά την περίοδο Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2020; Τι αλλαγές σημειώθηκαν;

E.E.2: Υπήρξε αντίκτυπος αυτών των αλλαγών α) στην εκπαιδευτική διαδικασία και β) στον ρόλο των εκπαιδευτικών της τάξης;

3.5 Μέθοδος συλλογής δεδομένων

Πρόκειται για μια ποιοτική έρευνα, όπου για την συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο της ημιδομημένης συνέντευξης (semi-structured interview). Η ημιδομημένη συνέντευξη θεωρείται ένα μεθοδολογικό εργαλείο, το οποίο αξιοποιείται για τη συλλογή, καταγραφή και μελέτη πληροφοριών ποιοτικής έρευνας. Για τις ανάγκες της διενέργειας της ημιδομημένης συνέντευξης ο ερευνητής έχει προσχεδιάσει έναν οδηγό συνέντευξης, δηλαδή τις ερωτήσεις που θα τον βοηθήσουν να εστιάσει στην ανίχνευση απαντήσεων σχετικών με τα ερευνητικά του ερωτήματα. Πρέπει να τονιστεί ότι οι ερωτήσεις δεν είναι αυστηρά προκαθορισμένες, αντιθέτως υπάρχει η δυνατότητα διαφοροποίησης και τροποποίηση τους ανάλογα την εκάστοτε συνθήκη και τον συντευξιαζόμενο. Ακόμη, υπάρχει ελευθερία στον τρόπο απάντησης των ερωτήσεων από τους συντευξιαζόμενους, δηλαδή μπορούν να απαντήσουν όπως επιθυμούν και με βάση τις απαντήσεις τους ο ερευνητής να αναδομήσει τις ερωτήσεις του και να προσθέσει περισσότερες. Συνπewός, στην ημιδομημένη συνέντευξη υπάρχει δυνατότητα ευελξίας, καθώς αν κριθεί απαραίτητο από τον ερευνητή μπορεί να προσθέσει ή να αφαιρέσει ερωτήσεις και πληροφορίες και να αλλάξει τη διαδοχή και τη διατύπωση των ερωτήσεων του οδηγού συνέντευξης, εφόσον αυτό θα βοηθήσει στην έρευνα και θα δώσει περισσότερα δεδομένα για μελέτη και διερεύνηση (Τσιώλης, 2014· Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Για την πραγματοποίηση της έρευνας σχεδιάστηκε ένας οδηγός συνέντευξης προκειμένου να έχουμε μία κατευθυντήρια γραμμή στη διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Οι ερωτήσεις ήταν ανοιχτές δηλαδή, υπήρχε ελεύθερο περιθώριο έκφρασης, όπου το γεγονός αυτό ευνοούσε την εμφάνιση ικανοποιητικών ευρημάτων. Συγκεκριμένα, ο συντευξιαζόμενος έδινε μεγαλύτερο εύρος στην απάντησή του, μπορούσε να εξηγήσει καλύτερα το σκεπτικό του και να βοηθήσει τον ερευνητή να κατανοήσει την σκέψη του σε ικανοποιητικό βαθμό (Τσιώλης, 2014). Ακόμη, ο οδηγός είχε ως απώτερο σκοπό τη δημιουργία ενός φιλικού και ασφαλούς συναισθηματικού πλαισίου καθ' όλη την διάρκεια της συνέντευξης. Βασικό μέλημα των ερωτήσεων ήταν να αναδειχθούν οι

αλλαγές που πραγματοποίησαν οι νηπιαγωγοί στον χώρο τους, με ποια κριτήρια τις έκαναν, τι προσπάθησαν να διατηρήσουν και τέλος αν τις αλλαγές αυτές τις έκαναν μόνες τους ή με την βοήθεια/ συμμετοχή των παιδιών. Επιπλέον, ο οδηγός συνέντευξης περιελάμβανε ερωτήσεις γύρω από τέσσερις άξονες: 1^η ομάδα: «Γνωριμία – εισαγωγή», 2^η ομάδα: «Αίθουσα πριν», 3^η ομάδα: «Αίθουσα εν μέσω COVID-19» και 4^η ομάδα: «Αίθουσα εν μέσω COVID-19 και αντίκτυπος στην εκπαιδευτική διαδικασία και τα υποκείμενα της τάξης» (βλ. Παράρτημα Ι).

Στη συνέχεια, προκειμένου να ξεπεραστούν ενδεχόμενοι φυσικοί περιορισμοί όπως είναι τα κενά μνήμης, οι πρόχειρες σημειώσεις και η αδυναμία επανάληψης των απαντήσεων οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν. Ως συσκευή ηχογράφησης χρησιμοποιήσαμε το κινητό τηλέφωνο, στις δύο συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν διαζώσης, το κινητό βρισκόταν σε κοντινή απόσταση, αλλά ήταν τοποθετημένο σε τέτοιο σημείο, έτσι ώστε να μην γίνεται άμεσα αντιληπτό από τους συνετευξιαζόμενους για να μην τους προκαλέσει άγχος και απόσπαση προσοχής. Συμπληρωματικά, σύμφωνα με τον Τσιώλη (2014) η τεχνική της ηχογράφησης είναι ουσιαστική σε προσεγγίσεις που δίνουν μεγάλη σημασία στην ανάλυση λόγου. Η ηχογράφηση και η απομαγνητοφώνηση έχουν πολλά οφέλη, καθώς δίνουν τη δυνατότητα δευτερογενούς ανάλυσης των δεδομένων από άλλους ερευνητές (Τσιώλης, 2014).

Σε πρώτο επίπεδο πραγματοποιήθηκε μια πιλοτική συνέντευξη σε μια νηπιαγωγό της Φλώρινας προκειμένου το περιβάλλον να είναι οικείο και γνώριμο. Ειδικότερα, η πιλοτική συνέντευξη ήταν καθοριστικής σημασίας, διότι συνέδραμε στη βελτίωση του οδηγού που είχε σχεδιαστεί, αλλά και στον εντοπισμό αδυναμιών. Μετά την πραγματοποίηση των αλλαγών ξεκίνησε η τηλεφωνική επικοινωνία με τις υπόλοιπες νηπιαγωγούς, όπου αφού ενημερώθηκαν για τον σκοπό της έρευνας και επισημάνθηκε η διατήρηση της ανωνυμίας τους ορίστηκαν οι βιντεοκλήσεις. Όπως προαναφέρθηκε το μεγαλύτερο μέρος των συνεντεύξεων (8) πραγματοποιήθηκε εξ αποστάσεως με την χρήση κατάλληλων εφαρμογών. Η ηχογράφηση των συνετεύξεων έγινε με τη σύμφωνη γνώμη των νηπιαγωγών. Στη συνέχεια, για την καλύτερη διατήρηση της ανωνυμίας τους τα ηχογραφημένα αρχεία αριθμήθηκαν (N1, N2, N3, κ.λπ.). Το επόμενο στάδιο που ακολούθησε ήταν η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων.

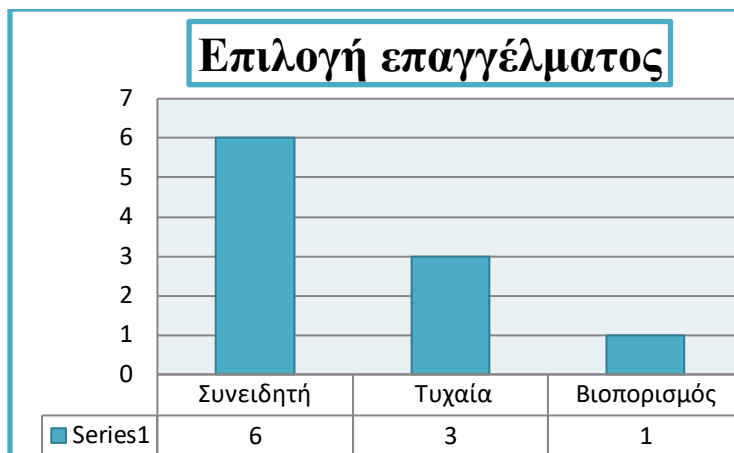
3.6 Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων

Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με βάση τη θεματική ανάλυση (Bryman, 2017), η οποία αποτελεί μία μέθοδο ανάλυσης ποιοτικών δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, στην παρούσα έρευνα τα δεδομένα προς ανάλυση ήταν τα απομαγνητοφωνημένα κείμενα από τις συνεντεύξεις των νηπιαγωγών (βλ. Παράρτημα II). Μετά τη διαδικασία της απομαγνητοφώνησης σε αρχείο word ήταν ο εντοπισμός των σημείων εκείνων που περιείχαν τις ζητούμενες πληροφορίες σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα. Το επόμενο βήμα ήταν η μεταγραφή των επιλεγμένων δεδομένων σε excel ώστε να προβούμε σε μία συστηματική ανοικτή κωδικοποίηση (βλ. Παράρτημα III). Στη συνέχεια, ακολούθησε η αναζήτηση κοινών στοιχείων μεταξύ των κωδικών με βάση την ομοιότητα στο περιεχόμενό τους. Με την ενέργεια αυτή έγινε προσπάθεια μείωσης του αριθμού των κωδικών και μετατροπής τους σε κωδικούς ανώτερης τάξης. Η κωδικοποίηση των δεδομένων σε πρώτο επίπεδο έγινε από την υπογράφουσα της πτυχιακής εργασίας, ενώ η οριστικοποίηση των τελικών κατηγοριών προέκυψε ύστερα από συμφωνία με την επόπτρια. Με βάση τους κωδικούς που προέκυψαν και τον κορεσμό των δεδομένων αναδείχθηκαν οι κατηγορίες που διαμόρφωσαν τα αποτελέσματα της ανάλυσής μας και το κυρίαρχο θεματικό μοτίβο των συνεντεύξεων.

Κεφάλαιο 4ο: Αποτελέσματα

4.1 Προφίλ νηπιαγωγών

Η πρώτη ομάδα των ερωτήσεων αποσκοπούσε στη γνωριμία με τις νηπιαγωγούς, έτσι ώστε να σκιαγραφηθεί το «προφίλ» τους. Όπως διαπιστώθηκε από τις συνεντεύξεις οι νηπιαγωγοί του δείγματός μας έχουν αρκετά χρόνια προϋπηρεσίας, καθώς πέντε από αυτές έχουν 20-30 χρόνια, ενώ οι υπόλοιπες πέντε εργάζονται 10-20 χρόνια. Ακολούθως, διαπιστώθηκε ότι οι έξι από τις δέκα νηπιαγωγούς επέλεξαν το επάγγελμά τους συνειδητά (*Ήταν η πρώτη επιλογή μου στις Πανελλαδικές - στο μηχανογραφικό. ~N2*), ενώ τρεις κάνουν λόγο για τυχαία επιλογή (*Ήθελα την πρώτη χρονιά να ξαναδώσω, αλλά μόλις άρχισα την πρακτική - άρχισα να αγαπάω το επάγγελμα. ~N3*). Μία ανέφερε ως κύριο κριτήριο για την επιλογή του τον βιοπορισμό (*Περνούσα στην νομική απλά ο πατέρας μιας φίλης μου μου είπε ότι είναι καλύτερα να δηλώσω νηπιαγωγός (...) το '87 είχανε πιο άμεση απορρόφηση σε σχέση με άλλες ειδικότητες. ~N1*) (βλ. Διάγραμμα 1). Σε αυτό σημείο έχει σημασία να αναφερθεί ότι ενώ εξαρχής δεν επέλεξαν όλες οι νηπιαγωγοί το συγκεκριμένο επάγγελμα συνειδητά, στην πορεία όλες το αγάπησαν και αντλούν ικανοποίηση από αυτό.

Διάγραμμα 1: Επιλογή επαγγέλματος

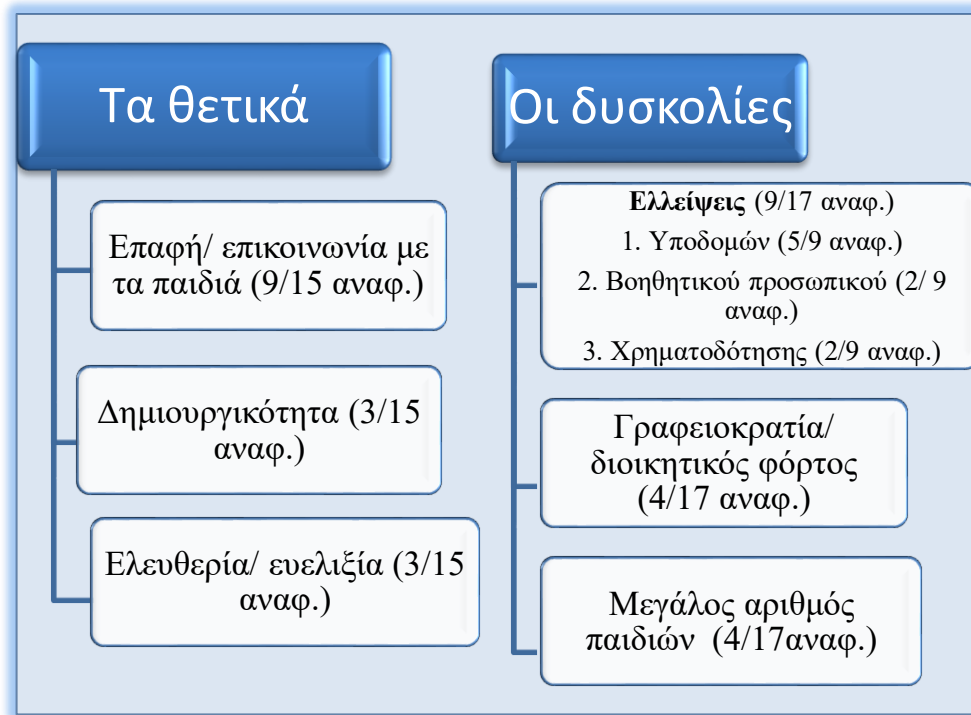
Ως θετικά στοιχεία του επαγγέλματος οι νηπιαγωγοί αναφέρουν κυρίως την επαφή/επικοινωνία με τα παιδιά (9 από τις 15 αναφορές) (βλ. Σχήμα 2) (*Η επαφή με τα παιδιά, το καθημερινό αυτό που έχουμε, παίρνεις πολλά πράγματα από τα παιδάκια και μου αρέσει να τους δίνω πράγματα, να μαθαίνουν καινούργια πράγματα. ~N5*), (*Η επαφή με τα παιδιά, ο ενθουσιασμός που βλέπω στα μάτια τους κάθε φορά που ανακαλύπτουνε κάτι, (...) μου αρέσουν πολύ δηλαδή οι αντιδράσεις τους. ~N3*). Σημαντικές αναφορές έγιναν για τη δημιουργικότητα (3 αναφορές) και την ελευθερία/ ευελιξία (3 αναφορές) που προσφέρεται μέσα από το επάγγελμα (*Νομίζω ότι είναι αυτή η ελευθερία που σου δίνει, το αναλυτικό πρόγραμμα να διαμορφώσεις τις δραστηριότητες με τον τρόπο που θέλεις εσύ, να τις προσαρμόσεις στο επίπεδο των παιδιών, να πάρεις ερεθίσματα από τα ίδια τα παιδιά (...) και φυσικά η ενασχόληση με τα παιδιά. ~N4*).

Σχετικά με την ερώτηση αν θα άλλαζαν κάτι στο επάγγελμά τους και ποιες είναι οι δυσκολίες που καλούνται να αντιμετωπίσουν στην καθημερινότητά τους, οι περισσότερες νηπιαγωγοί επικεντρώθηκαν στις γενικότερες ελλείψεις που λειτουργούν ως τροχοπέδη στο παιδαγωγικό τους έργο (9 από τις 17 αναφορές) (βλ. Σχήμα 2). Πιο συγκεκριμένα, οι νηπιαγωγοί εστίασαν στις υλικοτεχνικές υποδομές των κτηριακών εγκαταστάσεων (5 από τις 9 αναφορές) (*Με κουράζει επίσης το φτωχό οικοδομικό υλικό, φτωχό υλικό δυσκολίες δηλαδή στο να διεκπεραιώσεις το μάθημα σου να το φέρεις σε πέρας (...) επίσης την υποδομή. ~N6*), στην απουσία βοηθητικού προσωπικού (2 από τις 9 αναφορές) (*θα ήθελα να έχουμε κάποιους βοηθούς νηπιαγωγών όπως είναι σε κάποιες*

χώρες του εξωτερικού. ~N4) και χρηματοδοτήσεων (2 αναφορές) (Η μεγαλύτερη χρηματοδότηση στα σχολεία για να μπορούμε να κινούμαστε πιο άνετα, να μην μας προβληματίζει το οικονομικό νομίζω ότι αυτό είναι ένα φλέγον ζήτημα. ~N3) επισημαίνοντας την καθοριστική ανάγκη της αντιμετώπισης των προαναφερθέντων ζητημάτων.

Επιπλέον, αναφέρουν ως μια επιπρόσθετη αντιξοότητα του επαγγέλματος τη γραφειοκρατία και το διοικητικό φορτίο παράλληλα με το διδακτικό έργο (4 από τις 17 αναφορές). Τόνισαν δηλαδή, ως μεγάλη δυσκολία την ευθύνη του συνόλου της τάξης παράλληλα με τη θέση Προϊσταμένης στο εκάστοτε νηπιαγωγείο (Αυτός που εργάζεται μέσα στην τάξη, έχει τα παιδιά, να μην έχει την διεύθυνση (...) επειδή την έχω την διεύθυνση δεν μου αρέσει και θα ήθελα να την έχει κάποιος άλλος, εγώ να έχω την τάξη μου και τίποτα άλλο. ~N1).

Τέλος, θα ήθελαν να αλλάξουν στο νηπιαγωγείο τον μεγάλο αριθμό παιδιών ανά τάξη (4 αναφορές) (Στο επάγγελμα θα προτιμούσα να είναι καλύτερες οι συνθήκες στις οποίες εργαζόμαστε, ο αριθμός των παιδιών γιατί έχω δουλέψει σε εικοσάρια και εικοσιπεντάρια τμήματα, να είναι μικρός ο αριθμός δηλαδή να έχει 15 άτομα... Θα προτιμούσα να λειτουργούμε με λιγότερα παιδιά, με πολύ καλύτερες συνθήκες σε κάποιες τάξεις νηπιαγωγείων. ~N4).

Σχήμα 2: Αποτίμηση του επαγγέματός τους από τις νηπιαγωγούς του δείγματος

Από τα παραπάνω στοιχεία γίνεται φανερό ότι το δείγμα της έρευνας αποτελούνταν από νηπιαγωγούς με αρκετά χρόνια προϋπηρεσίας, όπου οι περισσότερες επέλεξαν το επάγγελμα συνειδητά, ενώ λίγες ήταν αυτές που ανέφεραν τυχαία επιλογή και βιοποριστικά κριτήρια. Ως βασικό θετικό στοιχείο του επαγγέλματος ανέδειξαν την επαφή/ επικοινωνία με τα παιδιά, ενώ κάποιες αναφορές έγιναν για τη δημιουργικότητα και την ελευθερία/ευελιξία. Τέλος, ως δυσκολίες του επαγγέλματος τόνισαν με πιο συχνή αναφορά τις ελλείψεις σε υλικοτεχνικές υποδομές, βοηθητικό προσωπικό και χρηματοδότηση, ενώ έγιναν και κάποιες αναφορές για τη γραφειοκρατία/διοικητικό φόρτο και τον μεγάλο αριθμό παιδιών ανά τμήμα.

4.2 Ο χώρος του νηπιαγωγείου πριν τον Covid-19

4.2.1 Οι γωνιές του νηπιαγωγείου

Η δεύτερη ομάδα ερωτήσεων επικεντρωνόταν στο πώς ήταν ο χώρος της αίθουσας του νηπιαγωγείου πριν την υγειονομική κρίση Covid-19. Συγκεκριμένα, οι νηπιαγωγοί περιέγραψαν αναλυτικά τον χώρο τους, δηλαδή τις γωνιές και τις περιοχές μάθησης που υπήρχαν, τον εξοπλισμό τους, τη διαρρύθμιση του χώρου και τα κριτήρια με τα οποία επέλεξαν να τον διαμορφώσουν κατ' αυτόν τον τρόπο. Μερικές νηπιαγωγοί προς επίρρωση του λόγου τους έστειλαν φωτογραφίες ως τεκμήρια με σκοπό την καλύτερη κατανόηση της διαμόρφωσής του.

Ειδικότερα, οι εννιά από τις δέκα νηπιαγωγούς ανέφεραν ότι ο χώρος τους είχε πληθώρα και ποικιλία εναλλασσόμενων γωνιών. Χαρακτήρισαν τις γωνιές της τάξης τους δυναμικές, δηλαδή ότι άλλαζαν ή εμπλουτίζονταν ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα (*Είχαμε και κάποιες άλλες γωνιές που διαμορφώνονταν σύμφωνα με τα προγράμματα που ακολουθούσαμε κάθε φορά. Η γωνιά της φύσης είχε γίνει γωνιά του ιατροείου, είχε γίνει γωνιά μανάβικου, αναλόγως με το τι δουλεύαμε κάθε φορά την διαμορφώναμε. ~N9*), (*Έχουμε την γωνιά του μπακάλικου την οποία δεν την έχουμε αξιοποιήσει ακόμα είναι άδεια γιατί θέλουμε ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών μπορεί να μην γίνει μπακάλικο. ~N4*). Μόνο μία από τις δέκα νηπιαγωγούς δεν αναφέρθηκε στον χώρο της σχολικής τάξης πριν την υγειονομική κρίση, διότι παρέμεινε ο ίδιος καθώς δεν χρειάστηκε να προβεί σε καμία σχετική αλλαγή.

4.2.2 Τα παιδαγωγικά κριτήρια διαμόρφωσης του χώρου

Αναφορικά, με τα κριτήρια που επέλεξαν οι νηπιαγωγοί για τη διαμόρφωση του χώρου τους διαπιστώθηκε ότι οι οχτώ από τις δέκα φρόντισαν, ο χώρος να πληροί τα παιδαγωγικά κριτήρια, ενώ οι άλλες δύο δεν έκαναν κάποια σχετική αναφορά.

Διευκρινιστικά, μέσα από τα παραδείγματα που παρέθεσαν οι νηπιαγωγοί αναδείχθηκαν έξι κριτήρια: α) λειτουργικότητα (6/23 αναφορές), β) αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες (5/23 αναφορές), γ) ελεύθερη πρόσβαση (4/23 αναφορές), δ) ευελιξία (3 αναφορές), ε) ανάπτυξη πρωτοβουλιών (3 αναφορές) και στ) συμμετοχή (2 αναφορές) (βλ. Διάγραμμα 2).

Διάγραμμα 2: Κριτήρια διαμόρφωσης του χώρου της σχολικής τάξης

Λειτουργικότητα

Συγκεκριμένα, το ζήτημα της λειτουργικότητας αναφέρθηκε από τις νηπιαγωγούς ως σημαντικός παράγοντας στη διαμόρφωση του χώρου τους (*Παίρνω το παιχνίδι και κάθομαι και παίζω, δεν το παίρνω το παζλ και πηγαίνω σε όλη την τάξη. Η γωνιά της ανάγνωσης και της γραφής πρέπει να είναι ήσυχη γωνιά και να μην έχει δίπλα άλλα παιδάκια. ~N2*), (*Κάθε γωνιά να είναι εντελώς ξεκάθαρη, δεν ήθελα να δημιουργείται σύγχυση στα παιδιά. ~N5*).

Αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες

Στη συνέχεια, αναφέρθηκαν στην κατάλληλη διαμόρφωση του χώρου με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε να ευνοούνται οι αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες μεταξύ των παιδιών (*Τα τραπέζια ήταν όλα ενωμένα, (...) οι δραστηριότητες ήταν πιο ομαδικές. Υπήρχε μεγαλύτερη*

συνεργασία. ~N7), (Ως προς την διάταξη των θρανίων, των τραπεζιών που έχουμε, ήταν το ένα δίπλα στο άλλο ώστε να δημιουργούνται και ομάδες. ~N5).

Ελεύθερη πρόσβαση

Επιπλέον, σημαντικές αναφορές πραγματοποιήθηκαν για το κριτήριο της ελεύθερης πρόσβασης που λαμβάνουν υπόψη τους οι νηπιαγωγοί. Αναλυτικότερα, ανέφεραν ότι επιθυμούν να υπάρχει καλή προσβασιμότητα στις περιοχές μάθησης και ελευθερία κινήσεων (Τα κριτήρια μας έχουν σκοπό (...) να έχουν τα παιδιά την ελευθερία να μετακινούνται στα κέντρα ενδιαφέροντος. ~N3), (Επιδιώκω την (...) την εύκολη και καλή πρόσβαση σε κάθε γωνιά, την ασφάλεια των παιδιών δηλαδή να έχουν καλή πρόσβαση στο κουκλοθέατρο. ~N4).

Ευελιξία- Ανάπτυξη πρωτοβουλιών²

Ανέφεραν ότι προσπαθούν μέσα από την υπάρχουσα διαμόρφωση τα παιδιά να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και να υπάρχει ευελιξία στη διαμόρφωση των γωνιών και δυνατότητα αλλαγών ανάλογα με το θέμα υπό διαπραγμάτευση (Πέρσι το φως και τη σκιά και είχαμε κάνει γενικά για τις κινήσεις της κούκλας, είχε μπει το κουκλοθέατρο στο σημείο εκείνο πάντα που σου λέω ότι αλλάζει και μπορούσε να γίνει γεωμετρία, μαθηματικά ή να γίνει μυθολογίας πέρσι είχε γίνει ήτανε το κουκλοθέατρο... Ναι και με το τι επεξεργαζόμαστε στην τάξη - με ότι τους είναι και πιο πρόσφατο είναι και πιο κοντά δηλαδή, αποκτούσε την δικιά του γωνία στην ουσία το δικό του μέρος ~N1).

Συμμετοχή

Τέλος, λιγότερες ήταν οι αναφορές που έγιναν για τη συμμετοχή των παιδιών ως κριτήριο διαμόρφωσης του χώρου (Φυσικά είμαι ανοιχτή να ακούω τις απόψεις των

² Οι συγκεκριμένες ενότητες θα παρουσιαστούν μαζί, διότι τα παραδείγματα που παραθέτουν οι νηπιαγωγοί είναι κοινά, για τους ίδιους λόγους αυτό θα συμβαίνει και στην πορεία της ανάλυσης των αποτελεσμάτων.

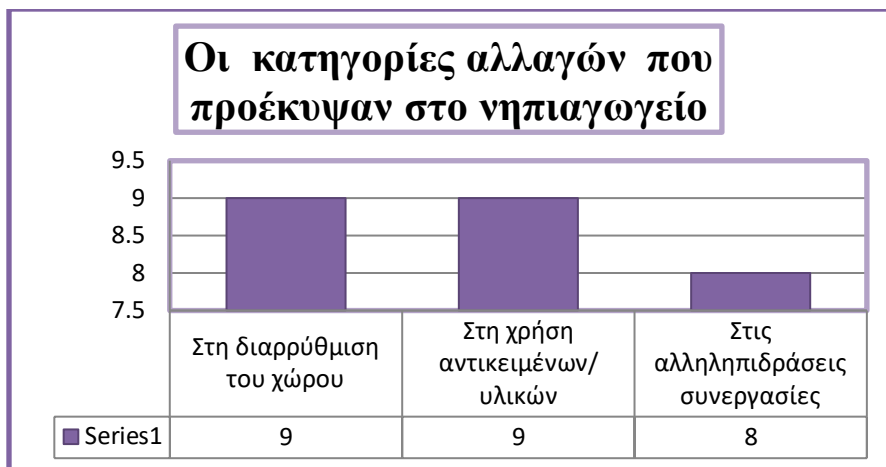
παιδιών για παράδειγμα «Κυρία αυτό να το βάλουμε εκεί» και γι' αυτό τον λόγο να ακούω τις απόψεις τους και τις αποφάσεις τους έτσι ώστε να γίνει αυτή η αλλαγή. ~N4).

Γίνεται, επομένως, εύκολα αντιληπτό ότι πριν την πανδημία οι νηπιαγωγοί φρόντιζαν ο χώρος του νηπιαγωγείου τους να διακρίνεται από πληθώρα και ποικιλία εναλλασσόμενων γωνιών. Τα βασικά κριτήρια που λάμβαναν υπόψη τους για τη διαμόρφωσή του ήταν κυρίως η λειτουργικότητα (με τις περισσότερες αναφορές), η δυνατότητα αλληλεπιδράσεων και συνεργασιών και η ελεύθερη πρόσβαση σε σταθμούς μάθησης και υλικά. Τέλος, λιγότερες αναφορές έγιναν στη δυνατότητα ανάπτυξης πρωτοβουλιών, στην ευελιξία και στη συμμετοχή των παιδιών ως κριτήρια διαμόρφωσης του χώρου.

4.3 Ο χώρος του νηπιαγωγείου την περίοδο του Covid-19

4.3.1 Οι αλλαγές στον χώρο του νηπιαγωγείου

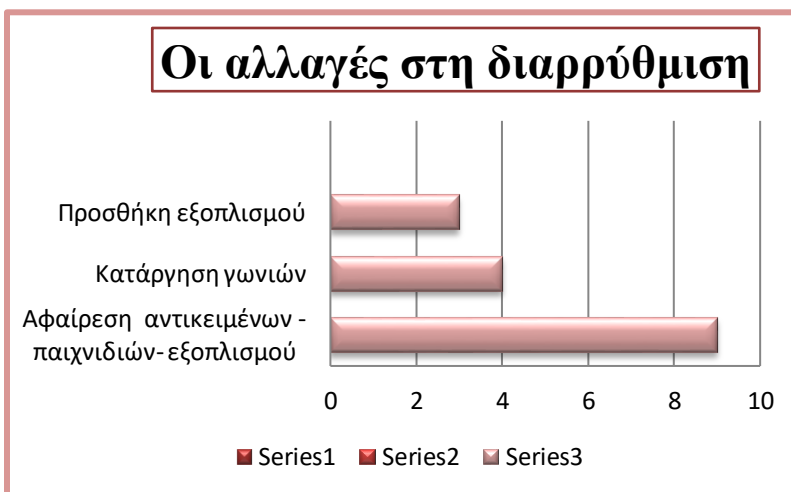
Οι ερωτήσεις της τρίτης ομάδας επικεντρώνονταν στον χώρο του νηπιαγωγείου κατά την περίοδο λειτουργίας των νηπιαγωγείων μετά το πρώτο απαγορευτικό λόγω Covid-19 κατά την περίοδο Σεπτεμβρίου – Νοεμβρίου 2020. Διευκρινιστικά, εννιά από τις δέκα νηπιαγωγούς ανέφεραν ότι πραγματοποίησαν αλλαγές στον χώρο τους. Αναλυτικότερα, από τις απαντήσεις των νηπιαγωγών αναδείχθηκαν τρεις σημαντικές κατηγορίες: 1) αλλαγές στη διαρρύθμιση του χώρου (9/26 αναφορές), 2) αλλαγές στη χρήση αντικειμένων/ υλικών (9 /26 αναφορές) και 3) αλλαγές στις αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες (8/ 26 αναφορές) (βλ. Διάγραμμα 3).

Διάγραμμα 3: Αλλαγές στο χώρο της σχολικής τάξης λόγω Covid-19

1^η κατηγορία: Αλλαγές στη διαρρύθμιση του χώρου

Συγκεκριμένα, έγιναν αρκετές αναφορές στις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στη διαρρύθμιση του χώρου, με βασικό κριτήριο τα είδη των αλλαγών προκύπτουν τρεις ομάδες: α) αφαίρεση αντικειμένων – παιχνιδιών - εξοπλισμού (9/16 αναφορές), β) κατάργηση γωνιών (4/16 αναφορές) και γ) προσθήκη εξοπλισμού (3/16 αναφορές) (βλ. Διάγραμμα 4).

Διάγραμμα 4: Οι αλλαγές στη διαρρύθμιση

Αφαίρεση αντικειμένων/ παιχνιδιών

Η πιο συχνή αλλαγή που πραγματοποίησαν οι νηπιαγωγοί στη διαρρύθμιση του χώρου τους ήταν η αφαίρεση αντικειμένων – υλικών, παιχνιδιών και εξοπλισμού. Απομάκρυναν παιχνίδια, υλικά και αντικείμενα που δεν ήταν δυνατόν να απολυμανθούν μετά από κάθε χρήση. Ο σκοπός της παρούσας ενέργειας ήταν η καλύτερη απολύμανση – καθαριότητα των υλικών που παρέμειναν και η εξοικονόμηση χώρου (*Απομακρύνθηκαν λούτρινα πράγματα, έφυγαν τα πολλά πλαστικά παιχνίδια γενικά που δεν μπορούν εύκολα να απολυμανθούν. Δεν υπάρχει υπερβολική ποσότητα πραγμάτων δηλαδή τουβλάκια, υπάρχουν τόσα όσα αρκούν για ένα το πολύ δύο παιδιά. ~N7*), (*Όλα αυτά καταλαβαίνεις ότι έχουν αλλάξει τη δομή των αντικειμένων στην τάξη, αλλά και το πλήθος των παιχνιδιών. Θα πρέπει να υπάρχουν δηλαδή λιγότερα υλικά. Τα υλικά στις γωνίες είναι λιγότερα για λόγους εξοικονόμησης χρόνου σε περίπτωση καθαριότητας. ~N4*).

Κατάργηση γωνιών

Η κατάργηση των γωνιών ήταν η επόμενη αλλαγή στην οποία προέβησαν οι νηπιαγωγοί, καθώς τρεις ανέφεραν ότι κατήργησαν τη γωνιά της παρεούλας ενώ μια ακόμη ανέφερε ότι κατήργησε τη γωνιά του ύπνου. Ειδικότερα, οι αλλαγές αυτές είχαν ως σκοπό την τήρηση των προβλεπόμενων αποστάσεων, καθώς δεν υπήρχε η χωρική δυνατότητα και ο κατάλληλος εξοπλισμός (παγκάκια), έτσι ώστε και να παραμείνουν οι γωνιές και να υπάρχουν οι κατάλληλες αποστάσεις (*Καταργήσαμε την παρεούλα και την καταργήσαμε γιατί δεν υπήρχε η χωρική δυνατότητα στον χώρο δηλαδή να κάθονται δύο παιδάκια σε κάθε παγκάκι το ένα να κάθεται στη μία άκρη και κανονικά το άλλο στην άλλη άκρη και για να χωρέσουμε 15 παιδάκια έπρεπε να απλώσουμε τα παγκάκια σε όλη την τάξη κάτι που ήταν αδύνατον. ~N2*), (*Δηλαδή σκορπίζονται τα στρωματάκια σε όλη την αίθουσα, δεν έχουμε γωνιά ύπνου, έχουμε όλη την αίθουσα για να μην έρχονται κοντά, επειδή την ώρα του ύπνου τα παιδάκια βγάζουν την μάσκα, δεν μπορούν να κοιμηθούν με την μάσκα, κρατάνε αποστάσεις. ~N9*).

Προσθήκη εξοπλισμού

Τέλος, τρεις ήταν οι νηπιαγωγοί όπου με κύριο γνώμονα την τήρηση των προβλεπόμενων αποστάσεων προχώρησαν στην προσθήκη επίπλων (*Η παρεούλα ήταν πιο περιορισμένη με τέσσερα παγκάκια ενώ τώρα προσθέσαμε ένα παγκάκι, γιατί έχουμε δέκα παιδιά οπότε πέντε παγκάκια, κάθονται τα παιδιά στις άκρες δύο παιδιά σε κάθε παγκάκι με απόσταση μεταξύ τους. Στη συνέχεια είχαμε λιγότερα τραπέζια γιατί σε κάθε τραπέζι καθόντουσαν τέσσερα παιδιά ενώ τώρα έχουμε περισσότερα γιατί σε κάθε τραπέζι κάθονται δύο παιδιά και αυτά διαγώνια. ~N4).*

2^η κατηγορία: Αλλαγές στη χρήση αντικειμένων/ υλικών

Αναφορικά με τις αλλαγές στη χρήση των αντικειμένων διαπιστώθηκε αξιοσημείωτη αλλαγή, καθώς οι εννιά από τις δέκα νηπιαγωγούς αναφέρουν ρητά ότι η χρήση των αντικειμένων γίνεται αποκλειστικά ατομικά. Πιο συγκεκριμένα, το κάθε παιδί έχει τη δική του μολυβοθήκη με τα απαραίτητα υλικά και τη γραφική ύλη που χρειάζεται, δεν επιτρέπεται ο διαμοιρασμός των αντικειμένων/ υλικών (*Πριν είχαμε κοινούς μαρκαδόρους στη γωνιά των εικαστικών, είχαμε πριν ένα κουτί με μαρκαδόρους και όποιο παιδάκι ήθελε να ζωγραφίσει έπαιρνε το κουτάκι και πήγαινε και ζωγράφιζε. Τώρα έχει το καθένα το ατομικό του νεσεσέρ που έχει μέσα τους μαρκαδόρους του, το μολύβι του, το ψαλίδι του και την κόλλα του, ενώ πριν όλα αυτά ήταν κοινά. ~N2), (*Τώρα το κάθε παιδί έχει αυτά τα υλικά τα ατομικά τα δικά του μέσα σε ένα ταπεράκι, τα οποία βρίσκονται σε ένα συρτάρι. ~N1).* Επίσης, τονίζουν ότι εξαιτίας αυτής της συνθήκης (ατομική χρήση αντικειμένων) δεν λειτούργησε η δανειστική βιβλιοθήκη σε όλα τα νηπιαγωγεία, καθώς δεν επιτρέπεται οποιοδήποτε είδος διαμοιρασμού (*Κλείσαμε και τη βιβλιοθήκη και δεν λειτούργησε μετά η δανειστική βιβλιοθήκη. Δεν είναι δυνατόν να απολυμαίνονται τα βιβλία που είναι χάρτινα αν στάξεις οινόπνευμα ή οτιδήποτε άλλο, χαλάνε, έκλεισαν αυτά. ~N9), (*Δεν θα λειτουργήσει δανειστική βιβλιοθήκη στο σχολείο μας, γιατί δεν επιτρέπεται ο διαμοιρασμός. ~N1).***

Συμπληρωματικά, δύο νηπιαγωγοί αναφέρουν ότι αν μία ομάδα πάρει κάποιο αντικείμενο αυτό δεν μπορεί να ξαναχρησιμοποιηθεί την ίδια μέρα (*Δεν το χρησιμοποιούν όμως την ίδια μέρα άλλα παιδιά (το παιχνίδι-αντικείμενο) το υλικό αν παίζουν ας πούμε ζώα σήμερα (...) δεν θα το χρησιμοποιήσουν άλλα παιδιά.* ~N1), ενώ η άλλη νηπιαγωγός αναφέρει ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί μια ώρα αργότερα αφού έχει γίνει η απαραίτητη απολύμανσή του (*Φεύγοντας από κάθε γωνιά το κάθε παιδάκι θα μαζέψει πρώτα απ' όλα τα υλικό που έχει στην συνέχεια θα ψεκάσει με ένα αντισηπτικό σπρέι το οποίο ψεκάζεται το υλικό και δεν το παίρνει αμέσως το επόμενο παιδί ξέρουν ότι όταν το αφήσει κάποιος θα πρέπει να μείνει μια ώρα και μετά να το πάρει ο επόμενος.* ~N7). Τέλος, φάνηκε ότι μόνο μία νηπιαγωγός εξακολούθησε να έχει στο νηπιαγωγείο της ομαδική χρήση αντικειμένων/υλικών.

3^η κατηγορία: Αλλαγές στις αλληλεπιδράσεις/συνεργασίες

Όσον αφορά τις αλλαγές στις αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες μεταξύ των παιδιών προέκυψαν δυο σημαντικές διαπιστώσεις: α) μείωση αριθμού παιδιών σε ομάδες/ γωνιές (7 από τις 9 αναφορές) και β) δημιουργία σταθερών θέσεων/ ομάδων (2 από τις 9 αναφορές) (βλ. Διάγραμμα 5).

Διάγραμμα 5: Οι αλλαγές στις αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες

Μείωση αριθμού παιδιών σε ομάδες/ γωνιές

Οι νηπιαγωγοί, προκειμένου να τηρηθούν οι προβλεπόμενες αποστάσεις και τα κατάλληλα μέτρα προστασίας, μείωσαν τον αριθμό των παιδιών τόσο στις γωνιές, όσο και στις ομάδες εργασίας ή παιχνιδιού. Για τον λόγο αυτό πλέον κάθονται δυο το πολύ τρία παιδιά σε κάθε τραπέζι και διαγώνια, ώστε να μην έρχονται σε άμεση επαφή σε αντίθεση με την περίοδο προ πανδημίας όπου τα παιδιά συμμετείχαν σε μεγαλύτερες ομάδες, τα τραπέζια ήταν ενωμένα έτσι ώστε να ευνοείται και να προωθείται η συνεργατική μάθηση (*Τα τραπέζια ήταν όλα ενωμένα, εμείς τα χωρίσαμε υπάρχει απόσταση ανάμεσα στα τραπέζια. Στα τραπέζια είναι από δύο, μάξιμουμ τρία άτομα και πολύ δύσκολα να είναι τρίτο άτομο, συνήθως είναι δύο σε κάθε τραπέζι και όχι απέναντι, διαγώνια έτσι ώστε να μην είναι το ένα απέναντι στο άλλο. ~N7*).

Δημιουργία σταθερών θέσεων/ ομάδων

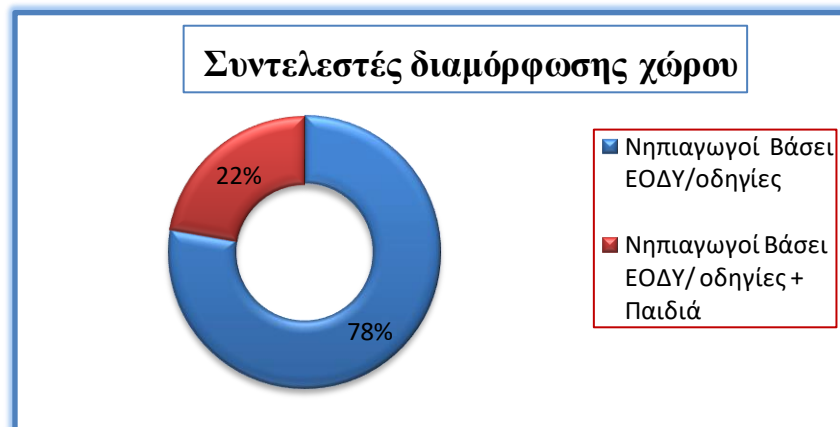
Συμπληρωματικά, δύο ήταν οι νηπιαγωγοί που ανέφεραν ότι τα παιδιά πλέον έχουν σταθερές θέσεις και ομάδες συνεργασίας (*Να είναι σταθερές οι ομάδες, να είναι μικρές, ας πούμε στα κουζινικά και στο κουκλόσπιτο πηγαίνουνε τέσσερα παιδιά που είναι όμως τα ίδια παιδια στο ίδιο τραπέζι. ~N1*), (*Βάλαμε σε κάθε καρεκλίτσα πίσω το όνομα κάθε παιδιού, οπότε έχουν και σταθερές θέσεις. ~N2*) με σκοπό την αποφυγή του συνωστισμού και των πολλών επαφών μεταξύ τους.

Συνοψίζοντας, οι αλλαγές στον χώρο του νηπιαγωγείου την περίοδο της πανδημίας (Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2020) διακρίνονται σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: αλλαγές στη διαρρύθμιση του χώρου, αλλαγές στη χρήση αντικειμένων/ υλικών και αλλαγές στις αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες. Αναφορικά με τις αλλαγές στη διαρρύθμιση του χώρου σχεδόν όλες οι νηπιαγωγοί αφαίρεσαν αντικείμενα – παιχνίδια και εξοπλισμό, ενώ λιγότερες προχώρησαν στην κατάργηση κάποιων γωνιών και στην προσθήκη επιπλέον εξοπλισμού, έτσι ώστε να μπορούν να τηρηθούν οι προβλεπόμενες αποστάσεις. Έπειτα, η χρήση των αντικειμένων άλλαξε σημαντικά, καθώς εννιά νηπιαγωγοί έκαναν

λόγο για ατομική χρήση αντικειμένων – παιχνιδιών – υλικών. Τέλος, και οι αλλαγές στις αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες δεν ήταν αμελητέες καθώς έγιναν αρκετές αναφορές για τη μείωση του αριθμού των παιδιών στις ομάδες και στις γωνιές, ενώ δύο ήταν οι νηπιαγωγοί που έκαναν λόγο για σταθερές θέσεις και ομάδες εργασίας.

4.3.2 Οι συντελεστές διαμόρφωσης του χώρου

Αναφορικά με το διπλό ερώτημα α) εάν τις αλλαγές στον χώρο του νηπιαγωγείου οι νηπιαγωγοί τις πραγματοποίησαν μόνες ή με τη συμμετοχή - βοήθεια των παιδιών και β) ποιες παραμέτρους έλαβαν υπόψη τους γι' αυτές, προέκυψαν δύο κατηγορίες: α) νηπιαγωγοί βάσει οδηγιών ΕΟΔΥ (7/9 αναφορές) και β) νηπιαγωγοί βάσει οδηγιών ΕΟΔΥ και παιδιά (2/9 αναφορές) (βλ. Διάγραμμα 6).

Διάγραμμα 6: Συντελεστές διαμόρφωσης χώρου νηπιαγωγείου

1^η κατηγορία: Νηπιαγωγοί βάσει οδηγιών ΕΟΔΥ

Διευκρινιστικά, όλο το δείγμα της έρευνας ανέφερε ότι τις απαραίτητες αλλαγές στο νηπιαγωγείο τους τις έκαναν λαμβάνοντας υπόψη τις οδηγίες του ΕΟΔΥ και του ΥΠΑΙΘ (Ο,τι μας έστειλαν από τον ΕΟΔΥ (...) αυτά τα κριτήρια λάβαμε και οι λοιμοξιολόγοι ό,τι είπαν. ~N2) (Λοιπόν τα κριτήρια που λάβαμε υπόψη για την διαμόρφωση αυτή είναι κυρίως υγειονομικής φύσεως (...). Λάβαμε υπόψη τις οδηγίες του ΕΟΔΥ και του υπουργείου με γνώμονα κυρίως την υγεία των μαθητών. ~N1). Η διαφορά έγκειται στους

συμμετέχοντες στη διαμόρφωση του χώρου, καθώς οι επτά νηπιαγωγοί διαμόρφωσαν τον χώρο οι ίδιες με την βοήθεια συναδέλφων τονίζοντας ότι τα παιδιά έπρεπε από την αρχή της σχολικής χρονιάς να γνωρίζουν τη θέση τους (*Πριν να μούνε πριν ξεκινήσουμε την χρονιά. Έπρεπε να είναι ο χώρος έτσι διαμορφωμένος ώστε να ξέρουμε ακριβώς τη θέση μας και τον χώρο μας, είναι πολύ οριοθετημένο αυτό. Είχα τις καρτέλες και τα ονόματα στο τραπέζι τους ~N1*).

2^η κατηγορία: Νηπιαγωγοί βάσει οδηγιών και παιδιά

Απεναντίας, δύο ήταν οι νηπιαγωγοί που επιδίωξαν να διαμορφώσουν τον χώρο της τάξης τους με τη συμμετοχή των παιδιών. Αρχικά, με συζήτηση για τον λόγο των αλλαγών και στην συνέχεια με τη διαμόρφωση της κάθε γωνιάς ξεχωριστά (*Αρχικά, σε συνεργασία με την συνάδελφο και μετά με τα παιδιά (...) αφού μιλήσαμε για την πανδημία και το ότι πρέπει να λάβουμε κάποια μέτρα δεν έγιναν οι γωνιές σε μια μέρα, κάθε φορά και μια γωνιά τι θα κάνουμε πρέπει να μην είμαστε πολλοί, με απλό και κατανοητό τρόπο έπρεπε κάπως... τι θα κάνουμε... θα μοιραστούμε, πως θα μοιραστούμε; ~N7*), (*Ξέρανε για τον κορονοϊό, οπότε το συζητούσαμε και διαμορφώνανε την κάθε γωνιά. ~N9*).

Ανακεφαλαιώνοντας, αναφορικά με τους συντελεστές διαμόρφωσης του χώρου της αίθουσας διδασκαλίας στο νηπιαγωγείο προέκυψαν δύο κατηγορίες: νηπιαγωγοί βάσει οδηγιών ΕΟΔΥ και νηπιαγωγοί βάσει οδηγιών ΕΟΔΥ και παιδιά. Συγκεκριμένα, επτά ήταν οι νηπιαγωγοί που ανέφεραν ότι τον χώρο τον διαμόρφωσαν μόνες τους, ενώ μόνο δύο προσπάθησαν να κάνουν τη διαμόρφωση με τη συμμετοχή των παιδιών. Συμπληρωματικά, αξίζει να αναφερθεί ότι όλες οι νηπιαγωγοί του δείγματος προέβησαν στις απαραίτητες αλλαγές λαμβάνοντας υπόψη τις οδηγίες ΕΟΔΥ/ΥΠΠΑΙΘ.

4.4 Διαμόρφωση χώρου και κριτήρια ποιότητας

Ένα ακόμη σημαντικό κομμάτι της έρευνας ήταν να διερευνήσουμε α) ποιες παιδαγωγικές αρχές που διέπανε τον χώρο της σχολικής τάξης πριν την υγειονομική κρίση παρέμειναν και μετά τις αλλαγές και β) με ποιον τρόπο κατέστη δυνατό να διατηρηθούν. Ως προς αυτό, δύο κατηγορίες αναδείχθηκαν. Ότι οι παιδαγωγικές αρχές

που υπήρχαν και πριν συνεχίζουν να χαρακτηρίζουν και τώρα το χώρο της σχολικής τάξης και ότι οι αρχές που χαρακτήριζαν πριν τον χώρο δεν παρατηρούνται πλέον στον ίδιο βαθμό.

4.4.1 Κριτήρια ποιότητας του παιδαγωγικού χώρου

Από τις απαντήσεις των νηπιαγωγών διαπιστώθηκε ότι προσπάθησαν να διατηρήσουν στο νηπιαγωγείο τους έξι ήδη υπάρχοντα κριτήρια ποιότητας του παιδαγωγικού χώρου: α) λειτουργικότητα (7/17 αναφορές), β) αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες (4/17 αναφορές), γ) ελκυστικότητα (2/17 αναφορές), δ) ανάπτυξη πρωτοβουλιών (2/17 αναφορές), ε) ελεύθερη πρόσβαση (1/17 αναφορές) και στ) εργονομία (1/17 αναφορές) (βλ. Διάγραμμα 7).

Διάγραμμα 7: Οι παιδαγωγικές αρχές που παραμένουν στον χώρο

Λειτουργικότητα

Οι περισσότερες νηπιαγωγοί του δείγματος (7) προσπάθησαν να διατηρήσουν την αρχή της λειτουργικότητας, δηλαδή επιδίωξαν οι γωνιές να παραμείνουν ευδιάκριτες, ξεκάθαρες, αυτόνομες ο χώρος να είναι ταχτοποιημένος, να υπάρχει σειρά και αλληλουχία. Επίσης, παρέμεινε η διάκριση των ήσυχων από των θορυβωδών σημείων ενδιαφέροντος (Οι γωνιές είναι ξεκάθαρες και αυτόνομες, η αίθουσα είναι μεγάλη και μπορούμε να το έχουμε αυτό και φέτος είναι έτσι ευδιάκριτες οι γωνιές. ~N5), (Οι αλλαγές

που έγιναν, έγιναν για να γίνει πιο λειτουργική η τάξη. Οπότε ο χώρος πρέπει να είναι και λειτουργικός και ευχάριστος για τα παιδιά. ~N7).

Αλληλεπιδράσεις/ συνεργασία

Στη συνέχεια, οι νηπιαγωγοί ανέφεραν τη σημαντική προσπάθεια που κατέβαλαν έτσι ώστε να παραμείνουν όπως και πρότερα οι αλληλεπιδράσεις/συνεργασίες στον χώρο τους, τόσο στις οργανωμένες δραστηριότητες, όσο και στο ελεύθερο παιχνίδι των παιδιών (*Προσπάθησα πάντα να έχω στο νου μου πάντα αυτό που σας είπα, να μην χάνεται η αλληλεπίδραση των παιδιών, το συνεργατικό παιχνίδι και επίσης προσπάθησα να βάλω στις ομαδούλες και νήπια και προνήπια. ~N5*), (*Προσπαθούμε όμως πάλι όσο είναι αυτό δυνατό να υπάρχει αλληλεπίδραση... δεν γίνεται να απομονωθούν τα παιδιά, όπως και να το κάνουμε έστω με τη μάσκα θα υπάρξει αλληλεπίδραση. ~N7*).

Ελκυστικότητα - Ανάπτυξη πρωτοβουλιών

Ακολουθώντας, παρά την υγειονομική κρίση και τις οδηγίες που έλαβαν, οι νηπιαγωγοί προσπάθησαν να διατηρήσουν τον χώρο του νηπιαγωγείου ως ένα ευχάριστο μαθησιακό περιβάλλον, όπου η άποψη των παιδιών ακούγεται και ο ρόλος τους παραμένει όσο το δυνατόν περισσότερο ενεργός (*Σκοπός είναι τα παιδιά μέσα σε αυτό το περιβάλλον, το πολύ δύσκολο, με τις μάσκες και όλα αυτά, να νιώθουν ότι είναι χαρούμενα να νιώθουν ότι δεν τους επιβάλλονται ή δεν τους έχουν επιβληθεί πολλά. Οπότε σκοπός είναι να ακούγονται. ~N4*).

Ελεύθερη πρόσβαση - Εργονομία

Τέλος έγιναν λιγότερες αναφορές για την ελεύθερη πρόσβαση και την εργονομία ως παιδαγωγικές αρχές που προσπάθησαν να διατηρήσουν οι νηπιαγωγοί στον χώρο τους (*Το τι είναι εύκολο για το παιδί, εύκολο προσβάσιμο για το παιδί, όλα σε ύψος που να μπορεί να τα φτάνει τα πάντα, δεν υπάρχει κάτι που να είναι ψηλά, να είναι δηλαδή όλα σε χαμηλό ύψος, ώστε το παιδί να μπορέσει να τα νιώθει και πιο οικεία και πιο εύκολο διαχειρίσιμο ~N7*).

4.4.2 Κριτήρια τροποποίησης του χώρου της σχολικής τάξης εν μέσω covid-19

Πιο συγκεκριμένα όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα (βλ. 4.3.2 Συντελεστές διαμόρφωσης του χώρου) όλες οι νηπιαγωγοί κατά τη διαμόρφωση του χώρου του νηπιαγωγείου τους έλαβαν σοβαρά υπόψη τις οδηγίες του ΕΟΔΥ και του ΥΠΑΙΘ. Τρεις ήταν οι νηπιαγωγοί που έκαναν πιο συγκεκριμένη αναφορά, επισημαίνοντας ότι το βασικότερο κριτήριο που έλαβαν υπόψη τους για τις αλλαγές ήταν η αναλογία, οι ανάγκες και ο χαρακτήρας των παιδιών και το εμβαδό τάξης (*Τον πληθυσμό των παιδιών, τα τετραγωνικά της τάξης, το έμφυχο δυναμικό που έχουμε δηλαδή τον χαρακτήρα των παιδιών που φιλοξενούμε, το προφίλ τους. Για παράδειγμα, καταλαβαίνεις σε μία τάξη που τα οκτώ είναι αγόρια και τα τέσσερα κορίτσια, προσπαθούμε να μην υπάρχουν στερεοτυπικά χαρακτηριστικά. Εντάξει πάντα λαμβάνεις υπόψη σου το τι έχεις! ~N8*), (*Τον αριθμό των παιδιών της τάξης και τον χώρο του νηπιαγωγείου. ~N9*).

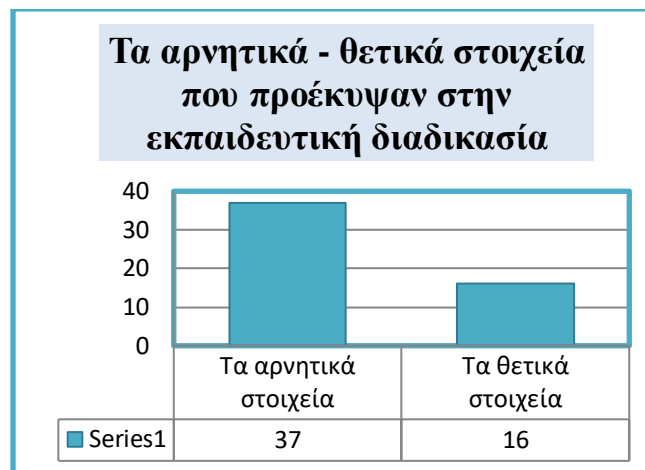
Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι οι νηπιαγωγοί, παρά τις αλλαγές που πραγματοποίησαν λόγω της πανδημίας, προσπάθησαν να διατηρήσουν κάποια παιδαγωγικά κριτήρια ποιότητας για τον χώρο της τάξης τους, περισσότερες αναφορές έγιναν για την διατήρηση της λειτουργικότητας (7 αναφορές) και των αλληλεπιδράσεων/συνεργασιών (4 αναφορές). Στην συνέχεια, έγιναν και κάποιες σαφώς λιγότερες αναφορές για την ελκυστικότητα του χώρου, τη δυνατότητα ανάπτυξης πρωτοβουλιών, την ελευθερία πρόσβασης και την εργονομία. Τέλος, για τη διαμόρφωση του χώρου της τάξης τους όλες οι νηπιαγωγοί του δείγματος της έρευνας ακολούθησαν ως κριτήρια τις οδηγίες του ΕΟΔΥ/ΥΠΑΙΘ, ενώ τρεις ήταν οι νηπιαγωγοί που ανέφεραν ως επιπρόσθετο κριτήριο την αναλογία των παιδιών και το εμβαδό τάξης.

4.5 Αντίκτυπος των αλλαγών σε εκπαιδευτική διαδικασία και άτομα

Βασικός σκοπός της ενότητας είναι να αναδειχθεί ο αντίκτυπος που είχαν οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στο χώρο της σχολικής τάξης λόγω της πανδημίας. Από την ανάλυση που κάναμε προέκυψε ότι υπήρξε αντίκτυπος σε: α) την εκπαιδευτική διαδικασία και β) τη νηπιαγωγό.

4.5.1 Αντίκτυπος σε Εκπαιδευτική Διαδικασία

Σε ό,τι αφορά τον αντίκτυπο στην εκπαιδευτική διαδικασία προέκυψαν δυο μεγάλες κατηγορίες: η πρώτη αφορά τα αρνητικά στοιχεία που προέκυψαν, στα οποία αναφέρθηκαν με μεγαλύτερη συχνότητα οι νηπιαγωγοί (37 αναφορές), ενώ η δεύτερη αφορά τα θετικά στοιχεία κι έχει λιγότερες αναφορές (16) (βλ. Διάγραμμα 8).

Διάγραμμα 8: Αντίκτυπος σε εκπαιδευτική διαδικασία

1^η κατηγορία: αρνητικός αντίκτυπος

Οι περισσότεροι νηπιαγωγοί ανέδειξαν τα αρνητικά στοιχεία που προκλήθηκαν στην ανάπτυξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας από τις αλλαγές στο χώρο βάσει των οδηγιών του ΕΟΔΥ. Πιο αναλυτικά, αναδείχθηκαν τα ακόλουθα επτά αρνητικά σημεία: α) χρονοβόρες-δυσχερείς συνθήκες υλοποίησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας/ εκπαιδευτικού έργου (9/37 αναφορές), β) περιορισμός κινητικής δραστηριότητας και ανάληψης πρωτοβουλιών από τα παιδιά (8/37 αναφορές), γ) κοινωνική αποστασιοποίηση (6/37 αναφορές), δ) απουσία παιδαγωγικών κριτηρίων (5/37 αναφορές), ε) περιορισμό των αλληλεπιδράσεων – συνεργασιών (4/37 αναφορές), στ) μειωμένη πρόσβαση σε υλικά (3 αναφορές) και ζ) επιστροφή στον δασκαλοκεντρισμό (2 αναφορές) (βλ. Διάγραμμα 9).

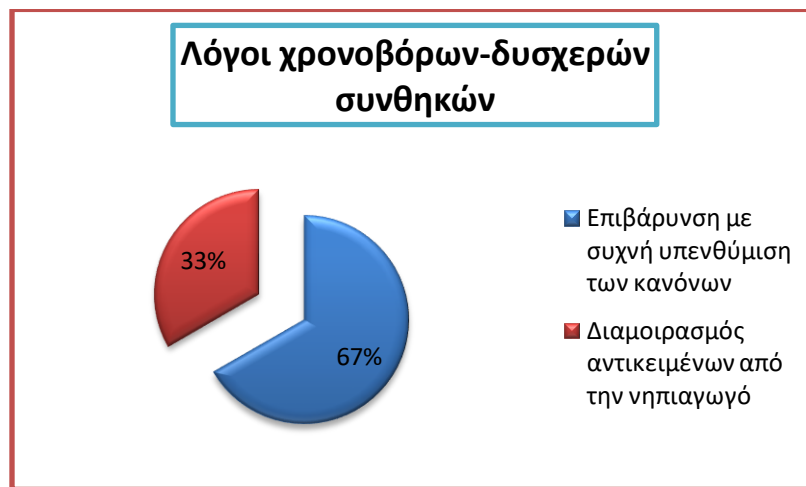

Διάγραμμα 9: Αρνητική επιρροή των αλλαγών στην εκπαιδευτική διαδικασία

Α) Χρονοβόρες- δυσχερείς συνθήκες υλοποίησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας/ εκπαιδευτικού έργου

Όπως φαίνεται στο παραπάνω διάγραμμα σχεδόν όλες οι νηπιαγωγοί (9/10) επεσήμαναν τις χρονοβόρες - δυσχερείς συνθήκες υλοποίησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας/εκπαιδευτικού έργου ως τη μεγαλύτερη αρνητική επίπτωση. Συγκεκριμένα, ως λόγους ανέφεραν α) τη συχνή κι επιβεβλημένη υπενθύμιση των κανόνων υγιεινής (6

από τις 9 αναφορές) και β) τον υποχρεωτικό διαμοιρασμό αντικειμένων από την νηπιαγωγό (3 από τις 9) (βλ. Διάγραμμα 10).

Διάγραμμα 10: Αίτια της χρονοβόρας και δυσχερούς εκπαιδευτικής διαδικασίας

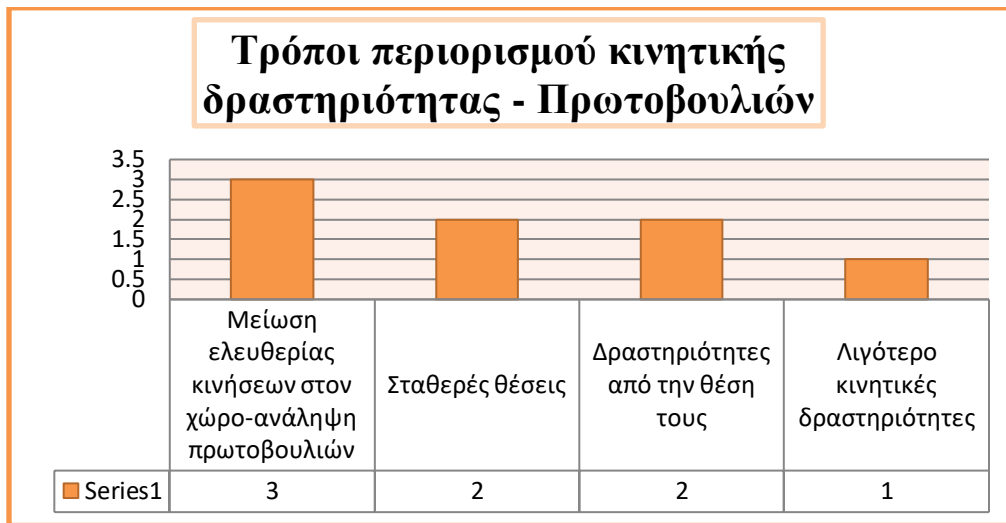
Αναφορικά με τη συχνή υπενθύμιση για την τήρηση των κανόνων οι νηπιαγωγοί τόνισαν τη δυσκολία ορθής χρήσης της μάσκας από τα παιδιά και την τήρηση των προβλεπόμενων αποστάσεων, με αποτέλεσμα οι νηπιαγωγοί να ωθούνται στην τακτική υπενθύμιση. Επίσης, τόνισαν ότι καθώς έχουν επιβαρυνθεί και με την καθαριότητα - απολύμανση του χώρου και των αντικειμένων χάνεται πολύτιμος παιδαγωγικός χρόνος (*Και η χρήση της μάσκας είναι κάτι επίσης που μας δυσκολεύει πάρα πολύ... Δεν μπορούν και να την χρησιμοποιήσουν σωστά και καταναλώνουν πολύ χρόνο σε αυτό, «πως μπορούμε να φοράμε την μάσκα;» να τους παροτρύνουμε να την φοράνε σωστά, πολύς χρόνος για να πλύνουμε τα χέρια μας όλοι μαζί. Όλα αυτά είναι δυσκολίες που δεν τα είχαμε πριν... Πολύ πιο χρονοβόρες, ας πούμε μισή ώρα την ημέρα θα χρειαστούμε σίγουρα για να πλύνουμε τα χέρια μας και να φορέσουμε την μάσκα. ~N5).*

Αναφορικά με τον διαμοιρασμό αντικειμένων από την νηπιαγωγό αφού τα παιδιά δεν επιτρέπεται να διαμοιράζονται μεταξύ τους αντικείμενα τόνισαν ότι οδηγεί σε χρονοβόρες καταστάσεις και επιπλέον στη μείωση του παιδαγωγικού έργου (*Είναι πολύ δύσκολο και γι' αυτό υπάρχει χρονοτριβή μεγάλη με τα αντικείμενα και τα υλικά... ο καθένας να πάει να τα πάρει να τα φέρνει, να τα ξαναπάει ενώ πριν υπήρχε το κοινό μπορεί ένα παιδί να τα μοίραζε σε όλα τα παιδιά, σε όλα τα τραπέζια να αναλάμβανε έναν*

ρόλο υπεύθυνου και να μοίραζε στα τραπέζια (...) Τώρα ο εκπαιδευτικός πρέπει να τα κάνει αυτά. ~N1).

B) περιορισμός κινητικής δραστηριότητας - ανάληψη πρωτοβουλιών

Σχετικά με τον περιορισμό των κινητικών δραστηριοτήτων και την ανάληψη πρωτοβουλιών από τα παιδιά οι νηπιαγωγοί του δείγματός μας ανέφεραν: α) μείωση ελευθερίας κινήσεων στον χώρο (3 από τις 8 αναφορές), β) σταθερές θέσεις (2 αναφορές), γ) στατικές δραστηριότητες από τη θέση τους (2 αναφορές) και δ) λιγότερες κινητικές δραστηριότητες (1 αναφορά.) (βλ. Διάγραμμα 11).

Διάγραμμα 11: Τρόποι περιορισμού της κινητικής δραστηριότητας – Ανάληψης πρωτοβουλιών

Αναφέρθηκε ότι οι ελευθερίες κινήσεων των παιδιών στον χώρο έχουν περιοριστεί σημαντικά, δηλαδή δεν μπορούν να κινηθούν με την ίδια ευκολία στα κέντρα ενδιαφέροντος (Επίσης δεν έχουν τόση ελευθερία να κινούνται στον χώρο και στα διάφορα κέντρα ενδιαφέροντος, όση είχαν πριν κορονοϊού προ Covid. ~N3). Επιπλέον, δυο νηπιαγωγοί αναφέρουν ότι τα παιδιά εργάζονται στα τραπέζια τους, καθώς οι γωνιές λειτουργούν σαν «έκθεση» από όπου παίρνουν τα αντικείμενα που θέλουν και τα χρησιμοποιούν στη θέση τους. Ακόμα δυο νηπιαγωγοί κάνουν λόγο για σταθερές θέσεις, δηλαδή υπάρχει καρτελάκι με το όνομα των παιδιών, οπότε δεν υπάρχει δυνατότητα κινητικότητας και αλλαγών (Για να μην αλλάζουν και καρέκλες τα παιδιά βάλουμε σε κάθε

καρεκλίτσα πίσω το όνομα του κάθε παιδιού, οπότε έχουν και σταθερές θέσεις... (...) για να μην πηγαίνουν και πιάνουν την θέση του άλλου του παιδιού με τα χεράκια τους. ~N2), (Τα παιδιά τώρα όταν έρχονται στο σχολείο (...) το κάθε ένα ασχολείται με κάτι που το ενδιαφέρει (...) στο τραπέζι του... εκεί στην θέση του πάντοτε κάθεται. Δεν αλλάζει θέση... ~N1). Συμπληρωματικά, μια νηπιαγωγός ανέφερε ότι προσπαθεί να κάνει όσο το δυνατόν λιγότερες κινητικές δραστηριότητες (Σε αυτά τα πλαίσια κάνουμε λιγότερη ψυχοκίνηση λιγότερα κινητικά παιχνίδια, λιγότερο τραγούδι. Οπότε έχουν αλλάξει οι συνθήκες και σε επίπεδο δραστηριοτήτων. ~N4).

Γ) Κοινωνική αποστασιοποίηση – Ε) Λιγότερες αλληλεπιδράσεις – συνεργασίες

Σχετικά με την κοινωνική αποστασιοποίηση και τις λιγότερες αλληλεπιδράσεις οι νηπιαγωγοί επεσήμαναν ότι δυσχεραίνονται σε σημαντικό βαθμό οι κοινωνικές επαφές – δεξιότητες τόσο μεταξύ των παιδιών, όσο και με τον εκπαιδευτικό (Πριν ήμασταν στην παρεούλα ήταν εντελώς διαφορετικά ήμασταν τριγύρω άκουγαν το παραμύθι συζητούσαμε ήξεραν ότι εκεί είναι ο χώρος της συζήτησης και του μαθήματος. Τώρα είναι στα τραπέζια τους, ούτε παραμύθι μπορείς να διαβάσεις εύκολα, γιατί το άλλο που είναι πέρα δεν το βλέπει καλά, έχει πολύ μεγάλη δυσκολία, ούτε και τα παιδάκια είναι η ηλικία τους τέτοια που δεν μπορούν να κάτσουνε στο καρεκλάκι όλη την ώρα για να κάνεις το μάθημα, [Πριν] ήταν εντελώς διαφορετικά τους είχες κοντά σου είχαν άμεση επαφή με εσένα τώρα πλέον δεν έχει την άμεση επαφή τους δυσκολεύει και η μάσκα. ~N2), (Όχι μιλάνε λιγότερα! Τα παιδιά που είναι έτσι πιο σιωπηλά και διστακτικά τώρα φοράνε και την μάσκα δεν βγάζουν κουβέντα... Ναι δυσκολεύονται ακόμα περισσότερο. Δυσχεραίνει την επικοινωνία δηλαδή ακόμα και για εμάς δηλαδή όσο και να τους μιλάμε με την μάσκα με το στόμα καλυμμένο, δεν καταλαβαίνουν ούτε τα μισά από αυτά που τους λέμε, είναι φοβερό! ~N6).

Απέδωσαν τα αίτια γι' αυτό κατά κύριο στις μεγάλες αποστάσεις που έπρεπε να υπάρχουν ανάμεσα από τα τραπεζάκια των παιδιών, και στις μεταξύ τους αποστάσεις, διότι πλέον κάθονται δύο σε κάθε τραπέζι και διαγώνια (Έχει μειωθεί [η κοινωνική επαφή] τους λέμε να παίζουνε δύο το πολύ τρία παιδάκια και σε μια μικρή απόσταση μεταξύ τους, δηλαδή δεν μπορούν να παίζουν στο χαλάκι όλα τα παιδιά. ~N2). Τέλος, μία νηπιαγωγός παρατήρησε ότι η απόσταση μεταξύ παιδιών και εκπαιδευτικού δυσχεραίνει

την επικοινωνία λόγω της «κακής ακουστικής», στην οποία συμβάλει και η χρήση μάσκας (*Υπάρχουν πολύ μεγάλες αποστάσεις... Εμποδίζει τα παιδιά να κάνουν περισσότερες συναναστροφές μεταξύ τους. Επίσης, κατάλαβα γιατί τα παιδιά που κάθονται πίσω... αυτά που κάθονται πιο πίσω δηλαδή... και στην ουσία είναι πιο αδικημένα. ~N1*).

Δ) Απουσία παιδαγωγικών κριτηρίων

Στο ερώτημα εάν η υπάρχουσα διαμόρφωση του χώρου συνεχίζει να πληροί τα παιδαγωγικά κριτήρια που υπήρχαν και πριν, οι νηπιαγωγοί επισημαίνουν αλλαγές και πως δεν πληροί τα ίδια παιδαγωγικά κριτήρια με πριν. Τονίζουν ότι αυτό συμβαίνει εξαιτίας των μεγάλων αποστάσεων και του μεγάλου αριθμού παιδιών ανά τάξη (*Εντάξει δεν είναι και το πλήρως παιδαγωγικό να έχουν τέτοια απόσταση τα παιδιά, η αλήθεια είναι αυτή. ~N4*), (*Δυσκολεύομαι πλέον δηλαδή με τόσα παιδιά ο χώρος δεν επαρκεί. ~N10*). Παράλληλα, κάποιες νηπιαγωγοί αναφέρουν ότι δεν γίνεται το ίδιο μάθημα με πριν λόγω των αυξανόμενων περιορισμών – κανόνων (*Τώρα να σου πω τα παιδαγωγικά κριτήρια ως ένα σημείο μπορούμε να τα κρατήσουμε έτσι με τα μέτρα αυτά δεν μπορείς να κάνεις το μάθημα που έκανες, τα παιδάκια δεν είναι εύκολο... να τους κάνεις μάθημα στα τραπεζάκια και καθηλωμένα. ~N2*).

ΣΤ) Μειωμένη πρόσβαση σε υλικά

Αναφορικά με την προσβασιμότητα σε σημεία και υλικά προέκυψε, σύμφωνα με όσα ανέφεραν τρεις νηπιαγωγοί, ότι τα παιδιά αν και σε ορισμένες περιπτώσεις αντιμετώπιζαν δυσκολίες στην πρόσβαση των υλικών και πριν π.χ. λόγω της στενότητας του χώρου, με τις νέες συνθήκες και τους περιορισμούς οι δυσκολίες αυξήθηκαν. Τα παιδιά ζητούν από την νηπιαγωγό να τους δώσει υλικά (*Έχει αλλάξει για εμένα τα παιδιά τώρα ρωτάνε από μόνα τους χωρίς να τους το έχω επιβάλλει εγώ τι να πάρουνε, ενώ πριν επιλέγανε μόνα τους .Δεν ξέρω πριν ίσως ήταν πιο ελεύθερα επιλέγανε τους δινόταν να επιλέξουν, ενώ είναι μπροστά τους ... δεν τα επιλέγουν. ~N1*).

Ζ) Επιστροφή στον δασκαλοκεντρισμό

Δυο φορές αναφέρεται ρητά ως ένα ακόμη αρνητικό στοιχείο η επιστροφή στον δασκαλοκεντρικό τρόπο διδασκαλίας και μάθησης. Δύο νηπιαγωγοί υπογραμμίζουν την επιστροφή στον δασκαλοκεντρισμό, διότι υπάρχει περιορισμός αλληλεπιδράσεων και συνεργασιών μεταξύ των παιδιών και διότι ο χώρος προάγει το ατομικό παιχνίδι (Έχουμε κάνει ομάδες στα τραπέζια για να μην υπάρχει έντονη κινητικότητα στα παιδιά, δεν δουλεύουμε όμως τις ομάδες συνεργατικά. Ο χώρος δηλαδή προάγει ατομικό και ήσυχο παιχνίδι... Η μάθηση είναι περισσότερο δασκαλοκεντρική και τυπική. ~N6).

2^η κατηγορία: Θετικός αντίκτυπος

Σχετικά με την 2^η κατηγορία και τα θετικά αποτελέσματα που προέκυψαν στην εκπαιδευτική διαδικασία αναδείχθηκαν τέσσερα σημεία που αφορούν ως επί το πλείστον στοιχεία που - παρά τις συνθήκες της υγειονομικής κρίσης - συνεχίζουν να διακρίνουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Οι νηπιαγωγοί ανέφεραν κυρίως ως θετικά στοιχεία της εκπαιδευτικής διαδικασίας: α) την ανάπτυξη πρωτοβουλιών και τη συμμετοχή των παιδιών (6/16 αναφορές), β) τις αλληλεπιδράσεις (5/16 αναφορές), γ) τα κριτήρια ποιότητας παιδαγωγικού χώρου (4/16 αναφορές) και δ) τη βελτίωση των καθημερινών πρακτικών υγιεινής (1 αναφορά) (βλ. Διάγραμμα 12).

Διάγραμμα 12: Τα θετικά στοιχεία που προέκυψαν στην εκπαιδευτική διαδικασία

A) Ανάπτυξη πρωτοβουλιών και συμμετοχή

Όσον αφορά την ανάπτυξη πρωτοβουλιών και τη συμμετοχή οι νηπιαγωγοί τόνισαν ότι στις δικές τους περιπτώσεις συνεχίζουν να υπάρχουν παρά τις οδηγίες του ΕΟΔΥ 1) Ελεύθερη πρόσβαση σε σημεία και υλικά και 2) Συμμετοχή των παιδιών στη διαμόρφωση του χώρου. Ανέφεραν σχετικά: *(Μπορούν να πάρουν τα επιτραπέζια και παζλ μόνα τους, μπορούν να πάρουν τα παραμυθάκια, δεν υπάρχουν εμπόδια ανάμεσα στις γωνιές, μπορούν να κινούνται ελεύθερα, Είναι μεγάλη αίθουσα και δεν είναι οι γωνιές η μία πάνω στην άλλη. ~N5)*. Για την συμμετοχή των παιδιών στη διαμόρφωση του χώρου οι νηπιαγωγοί τόνισαν ότι δίνεται ακόμη η δυνατότητα στα παιδιά να διαμορφώσουν τον χώρο τους τόσο σε κάποια οργανωμένη δραστηριότητα, όσο και μέσα από το παιχνίδι τους *(Ξαφνικά παίρνουν τα τουβλάκια τα βάζουν πάνω στο τραπέζι κάνουν τοίχο γύρω-γύρω και βάζουν μέσα τα τουβλάκια για να κάνουν κάτι σαν ζωολογικό κήπο. Ήταν τόσο δημιουργικό αυτό που έκαναν. ~N4)*, *(Παίρνουν τα καρεκλάκια τα πάνε εκεί που παίζουν στο κουκλόσπιτο και ξαφνικά έχουν κάνει την βιβλιοθήκη ένα άλλο μέρος, ένα άλλο σπίτι όπου επισκέπτονται το κάνουνε. ~N8)*.

B) Αλληλεπιδράσεις

Σχετικά με το ζήτημα των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των παιδιών στον χώρο του νηπιαγωγείου και οι πέντε αναφορές επισήμαναν ότι δεν υπήρξαν σημαντικές αλλαγές. Συγκεκριμένα ανέφεραν ότι παραμένει: 1) η ευελιξία στη διαμόρφωση - σύνθεση των ομάδων, καθώς επιτρέπουν στα παιδιά να επιλέγουν τα άτομα με τα οποία παίζουν και συνεργάζονται και πως δεν υπάρχουν σταθερές ομάδες και 2) η συνεργασία με τον εκπαιδευτικό και η συνεργασία των παιδιών σε ομάδες, έστω και αν ο αριθμός είναι μικρότερος σε σύγκριση με την περίοδο πριν τον Covid-19 *(Το καλό είναι ότι εναλλάσσονται ανά δύο, αλλά δεν είναι πάντα οι ίδιοι δύο... Υπάρχει αλληλεπίδραση κατά τη διάρκεια της ημέρας. ~ N7)*, *(Ναι, παίζουν τα παιδιά σε μικρές ομάδες τώρα, όμως εναλλάσσονται οι ομάδες και συνεργάζονται. ~N10)*.

Γ) Κριτήρια ποιότητας παιδαγωγικού χώρου - οι αλλαγές δεν επηρεάζουν αρνητικά

Οι νηπιαγωγοί εξέφρασαν ότι ο χώρος τους συνεχίζει να πληροί τα παιδαγωγικά κριτήρια, αλλά έκαναν ρητή αναφορά ότι αυτό οφείλεται κατά βάση στην ευρύχωρη αίθουσα που είχαν στην διάθεσή τους και στον μικρό αριθμό παιδιών (*Ναι πολύ ευνοημένη λόγω σχολείου... ναι λόγω χώρου-σχολείου λόγω τετραγωνικών πραγματικά... όταν υπάρχει χώρος μπορείς να το ρυθμίσεις και να μπορεί να γίνει σωστά... Έχουμε 15 παιδιά και έχουμε δύο αίθουσες. ~N7*), (*Νομίζω ότι τα πληροί τα παιδαγωγικά κριτήρια, είναι μία μεγάλη αίθουσα και ο χώρος βοηθάει να δομηθούν έτσι οι γωνιές και να μην δημιουργηθεί σύγχυση στα παιδάκια. ~N5*). Παράλληλα, δυο νηπιαγωγοί διαπίστωσαν ότι οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν δεν δυσκόλεψαν την ανάπτυξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας (*Με τις αλλαγές που έγιναν πέρυσι δυσκολευόταν το έργο μας! Με τις αλλαγές που έγιναν φέτος είμαστε κανονικά, δεν έχουμε κάποιο πρόβλημα όπως ήμασταν και παλιά. ~N9*). Αξίζει να τονισθεί ότι οι δύο νηπιαγωγοί που τόνισαν ότι δεν δυσκολεύτηκε το εκπαιδευτικό τους έργο ήταν ευνοημένες από άποψη χώρου και αριθμού παιδιών.

Δ) Βελτίωση καθημερινών πρακτικών υγιεινής

Μόνο μια νηπιαγωγός εξέφρασε ως θετική απόρροια των αλλαγών που προέκυψαν τη βελτίωση των καθημερινών πρακτικών υγιεινής (*Τα τραπέζια πρέπει να τα απολυμάνω εγώ πριν πάμε να φάμε, πλενόμαστε, τα παιδιά έχουν μάθει να πλένονται πάρα πολύ καλά περισσότερο από κάθε άλλη φορά. ~N1*). Αν κρίνουμε από το σύνολο της συνέντευξής της και το συγκεκριμένο, η συγκεκριμένη αναφορά λειτουργεί κυρίως ως ένας τρόπος για να υπογραμμιστεί ότι τα συγκεκριμένα μέτρα έχουν λίγα έως ελάχιστα παιδαγωγικά οφέλη.

4.5.2 Ο αντίκτυπος στον/στη νηπιαγωγό

Όσον αφορά στον αντίκτυπο που είχαν στη νηπιαγωγό οι συνθήκες οργάνωσης της εκπαιδευτικής διαδικασίας στα νηπιαγωγεία κατά την περίοδο του Σεπτεμβρίου – Νοεμβρίου 2020 εντοπίσαμε ότι οι έξι από τις δέκα νηπιαγωγούς που αναδεικνύουν αυτήν τη διάσταση κάνουν όλες ρητή αναφορά σε ψυχική – σωματική επιβάρυνση.

Τεκμηριώνουν την άποψή τους λέγοντας ότι: α) δεν νιώθουν χαρά (4/10 αναφορές), β) ότι καταβάλουν περισσότερο μόχθο (χρόνο και κόπωση) για να σχεδιάσουν δραστηριότητες που να πληρούν όσο περισσότερο γίνεται τα παιδαγωγικά κριτήρια και τους υγειονομικούς κανόνες του ΕΟΔΥ (3/10 αναφορές), γ) ότι έχουν άγχος στην εργασία τους (2/10 αναφορές) και δ) ότι επιβαρύνονται με εργασίες καθαριότητας (1 αναφορά) (βλ. Διάγραμμα 13).

Διάγραμμα 13: Τα αίτια ψυχικής – σωματικής επιβάρυνσης των νηπιαγωγών

Πιο αναλυτικά, κάνουν λόγο για έλλειψη ευχαρίστησης κατά την διεκπεραίωση του εκπαιδευτικού έργου την οποία αποδίδουν στις νέες συνθήκες – κανόνες - μέτρα προστασίας (*Ποιον ευχαριστούν; κανένα νηπιαγωγό δεν ευχαριστούν, απλώς αναγκαστικά τις κάναμε για την ασφάλεια των παιδιών, (...) όχι ότι είναι ευχάριστο, το νηπιαγωγείο που είχαμε παλιά ήταν το ευχάριστο, τώρα όχι. ~N2*).

Επιπρόσθετα, οι νηπιαγωγοί ανέφεραν ότι ο σχεδιασμός δραστηριοτήτων που να ανταποκρίνονται στα νέα δεδομένα, αλλά και να παραμένουν ελκυστικές και προσιτές στα παιδιά έχει πλέον οδηγήσει σε μια χρονοβόρα και επιβαρυντική συνθήκη για τις ίδιες (*Θα είναι πιο εύκολο για εμένα αν το κάνω, [το δακτυλοκεντρικό μοντέλο] αλλά προσπαθώ να μην το κάνω. Για να μην το κάνεις... αυτό είναι πολύ κουραστικό, πρέπει να*

σκεφτείς πάρα πολύ καλά την δραστηριότητά σου και πώς θα κάνεις να δοθεί ο λόγος σε όλα τα παιδιά. ~N1).

Επικαλούνται το εργασιακό άγχος που τους δημιουργήθηκε πρώτη φορά λόγω των νέων μέτρων στο νηπιαγωγείο (*Έχω άγχος δηλαδή μήπως συμβεί κάτι, μήπως κάποιο παιδί κολλήσει κάτι, η μάσκα με αγχώνει πολύ, συνέχεια μιλάω στα παιδιά και τους επαναλαμβάνω συνέχεια να βάζουν τη μάσκα και αντισηπτικό, δηλαδή όλο αυτό είναι αγχωτικό. Είναι η πρώτη χρονιά που νιώθω τόσο άγχος, αυτό το άγχος το εργασιακό πρώτη φορά το νιώθω. Δεν είμαστε ήρεμοι, είμαστε αγχωμένοι, πρέπει να βάλουμε την μάσκα, πρέπει να πλύνουμε τα χέρια μας, όλο αυτό μας περιορίζει και δεν επικεντρωνόμαστε εκεί που πρέπει. ~N3).* Τέλος, δηλώνουν ότι επιβαρύνονται και με την καθαριότητα και υγιεινή του χώρου (*Μια επιπλέον φροντίδα στην καθαριότητα υπάρχει. ~N7).*

Συνοψίζοντας η υγειονομική πανδημία – Covid-19 διαπιστώθηκε ότι έχει αντίκτυπο στη διεκπεραίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και στις νηπιαγωγούς. Στην εκπαιδευτική διαδικασία αναφέρθηκαν κυρίως αρνητικά, αλλά και κάποια θετικά στοιχεία. Σχεδόν όλες οι νηπιαγωγοί τόνισαν ως εμπόδιο τις χρονοβόρες – δυσχερείς συνθήκες υλοποίησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας εξαιτίας της τακτικής υπενθύμισης των κανόνων - μέτρων. Έπειτα, αρκετές αναφορές πραγματοποιήθηκαν για τον περιορισμό των κινήσεων – ανάληψη πρωτοβουλιών, την κοινωνική αποστασιοποίηση και για το γεγονός ότι η υπάρχουσα διαμόρφωση του χώρου δεν πληροί τα παιδαγωγικά κριτήρια. Αντιθέτως, οι νηπιαγωγοί που εντόπισαν θετικά στοιχεία επικεντρώθηκαν στα στοιχεία που παρέμειναν δηλαδή: ελευθερία κινήσεων στον χώρο, ανάπτυξη πρωτοβουλιών/συμμετοχή και αλληλεπιδράσεις και επισημαίνουν ότι αυτά οφείλονται εξ ολοκλήρου στον αρκετά μικρό αριθμό παιδιών σε συνδυασμό με την ευρύχωρη αίθουσα που είχαν στην διάθεσή τους. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο αντίκτυπος στις νηπιαγωγούς είχε μόνο αρνητικό πρόσημο, καθώς έξι από τις δέκα νηπιαγωγούς αναφέρθηκαν σε ψυχική – σωματική επιβάρυνση. Τα κυριότερα στοιχεία που τόνισαν ήταν η έλλειψη ευχαρίστησης, η κούραση - κόπωση/ χρονοβόρες διαδικασίες για σχεδιασμό δραστηριοτήτων και το εργασιακό άγχος που επισήμαναν ότι πρώτη φορά νιώθουν.

4.6 Αποτίμηση μέτρων

Όλες οι νηπιαγωγοί του δείγματος στη συνέντευξη που μας παραχώρησαν για τις ανάγκες της εργασίας μας έκαναν αποτίμηση στην τήρηση των κανόνων και των οδηγιών που έλαβαν. Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους προέκυψαν δύο κατηγορίες: α) αρνητικές επιπτώσεις και β) θετικές. Συγκεκριμένα, οι νηπιαγωγοί εστίασαν και εντόπισαν περισσότερες αρνητικές επιπτώσεις σχετικά με την τήρηση των κανόνων – μέτρων απ’ ότι θετικές.

1^η κατηγορία: αρνητικές επιπτώσεις

Οι απαντήσεις των συνεντευξιζόμενων επικεντρώθηκαν στις αρνητικές επιπτώσεις που εκδηλώθηκαν από την εφαρμογή των μέτρων. Πιο αναλυτικά, καταγράψαμε δεκαπέντε αναφορές με αρνητικά στοιχεία που παρεμποδίζουν την διεκπεραίωση του παιδαγωγικού έργου. Αναδείχθηκαν τέσσερις λόγοι: α) δυσκολία στη χρήση μάσκας (6/15 αναφορές), β) λιγότερες αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες (5/16 αναφορές), γ) ανεφάρμοστες οδηγίες (3 αναφορές) και δ) δυσκολία των παιδιών στις νέες οδηγίες (1 αναφορά) (βλ. Διάγραμμα 14).

Διάγραμμα 14: Αρνητικές επιπτώσεις από την εφαρμογή των μέτρων

Δυσκολία στη χρήση μάσκας

Στις αρνητικές επιπτώσεις συστηματική αναφορά έγινε από τις εκπαιδευτικούς για τη δυσκολία που αντιμετώπιζαν τόσο τα παιδιά, όσο και οι ίδιες στην καθημερινή χρήση μάσκας. Ανέφεραν ότι τα παιδιά δυσανασχετούσαν και εκδήλωναν έντονες αντιδράσεις λόγω της χρήσης της μάσκας, αλλά και ξοδευόταν πολύτιμος χρόνος από την εκπαιδευτική διαδικασία στην υπενθύμιση του σχετικού μέτρου (*...και η χρήση της μάσκας είναι κάτι επίσης που μας δυσκολεύει πάρα πολύ. ...δεν μπορούν και να την χρησιμοποιήσουν σωστά και καταναλώνουν πολύ χρόνο σε αυτό ~N5*), (*...και για την μάσκα φυσικά, την οποία δεν αντέχουν και τόσο πολύ. Ναι, παραπονιούνται τα παιδιά και έχουν δίκιο. ~N4*). Επιπλέον, μια νηπιαγωγός αναφέρει ότι αντιμετώπισε δυσκολίες τόσο στο σχεδιασμό του προγράμματος, όσο και στη χρήση μάσκας τονίζοντας μάλιστα ότι δυσκολεύτηκε περισσότερο η ίδια παρά τα παιδιά (*Εγώ νομίζω ότι δυσκολεύτηκα περισσότερο. Ξέρεις δυσκολεύεσαι εσύ να βγάλεις το πρόγραμμα σου με αυτόν το Covid και τα μέτρα! (...) Αλλά τα παιδιά προσαρμόστηκαν πιο εύκολα από ότι εμείς ... Δηλαδή η μάσκα για εμάς ήταν πιο δύσκολη απ' ό,τι γι' αυτά ~N8*).

Λιγότερες αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες

Από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών φάνηκε να έχουν περιοριστεί σημαντικά οι αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες των παιδιών. Διευκρινιστικά, τρεις νηπιαγωγοί ανέφεραν ότι προσπαθούν να παραμένει η συνεργασία, αλλά σε μικρότερες ομάδες παιδιών, σε αντίθεση με τις συνθήκες προ πανδημίας όπου επισημαίνουν ότι όλη η τάξη ήταν μια ομάδα. (*Η αλήθεια είναι ότι αποφεύγουμε τη συνεργασία των παιδιών σε μεγάλες ομάδες. ~N4*), (*Προσπαθούμε ακόμα και όταν παίζουν να είναι λιγότερα τα παιδιά, να μην είναι όλη η τάξη σαν ένα όπως λέγαμε. ~N3*). Αξίζει να σημειωθεί ιδιαίτερα μια διαπίστωση νηπιαγωγού, η οποία αναφέρει ότι τα παιδιά προσπαθούν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους και με άτομα εκτός των ομάδων τους, αλλά αυτό προσπαθεί να το αποτρέψει λαμβάνοντας υπόψη τις οδηγίες που τις έχουν δοθεί (*Τα παιδιά έχουν την τάση να επικοινωνούν και με τους άλλους, το θέλουνε... εμείς προσπαθούμε λίγο να το εμποδίσουμε. ~N1*).

Επιπλέον, μια νηπιαγωγός αναφέρει ότι παρεμποδίζεται η άμεση επαφή εκπαιδευτικού – παιδιών, επειδή τα παιδιά δεν βλέπουν την έκφραση της (*Τώρα πλέον δεν έχει την άμεση επαφή, τους δυσκολεύει και η μάσκα...Αν το παιδί (...) δεν βλέπει την έκφραση του προσώπου σου, δεν έχει και άμεση επαφή μαζί σου ~N2*). Τέλος, μια ακόμη κάνει λόγο για απομόνωση των παιδιών αποδίδοντας το συγκεκριμένο γεγονός στην έλλειψη επαφών με άλλα τμήματα (*Είμαστε μία κλειστή ομάδα με αυτά τα παιδιά που έχουμε, είμαστε απομονωμένοι σε αυτή την αίθουσα, δεν έρχονται τα παιδιά σε επαφή με άλλα. ~N6*).

Ανεφάρμοστες οδηγίες

Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι τρεις νηπιαγωγοί ισχυρίστηκαν ότι κάποιες από τις οδηγίες του ΥΠΑΙΘ και του ΕΟΔΥ δεν ήταν εφαρμόσιμες. Ανέφεραν ότι δεν κατάφεραν να τις εφαρμόσουν. Αυτό που τους δυσκόλεψε περισσότερο ήταν η δημιουργία σταθερών ομάδων παιδιών, όπου θα έπρεπε να αλληλεπιδρούν μόνο με την ομάδα που τους έχει οριστεί για ένα συγκεκριμένο διάστημα (μια νηπιαγωγός ανέφερε το διάστημα του ενός μήνα) (*Δεν μπήκαμε σε διαδικασίες να απαγορεύουμε τον διαμοιρασμό των παιχνιδιών ή να αναγκάζουμε τα παιδιά να παίζουν με συγκεκριμένες ομάδες για ένα μήνα γιατί μία οδηγία ήταν αυτού του τύπου: «Να παίζουν τέσσερα παιδιά για ένα μήνα μαζί». Αυτό είναι δύσκολο, βασανιστήριο. Κανονικά θα έπρεπε λόγω Covid, (...) αλλά εγώ θεωρώ ότι αυτό είναι πολύ δύσκολο για τα παιδιά. ~N6*), (*Η αλήθεια είναι ότι προσπάθησα να κρατήσω τα παιδιά σε τετράδες (...) Σύμφωνα δηλαδή με τις οδηγίες που έχουμε η ίδια τετράδα θα πρέπει να κάθεται μαζί, να τρώει μαζί και να παίζει και μαζί. Αυτό όμως είναι πολύ δύσκολο γιατί είναι εμπόδιο να αναπτυχθεί μεταξύ τους η σχέση και η αλληλεπίδραση με τα παιδάκια, σαν να τα έχουμε αποκομμένα. Στην αρχή το δοκιμάσαμε, αλλά δεν γινόταν, συνέχεια πρέπει να πείσεις τα παιδάκια ότι πρέπει να είναι συνέχεια με αυτούς τους συγκεκριμένους... δεν γίνεται... και το σταμάτησα (...). Εγώ δεν μπόρεσα να το πετύχω αυτό. ~N5*).

Ακολούθως, ανεφάρμοστες οδηγίες θεωρήθηκαν η τήρηση των μεγάλων αποστάσεων μεταξύ των παιδιών και ο περιορισμός των μετακινήσεων και των αλληλεπιδράσεων (*Δεν γίνεται να το εφαρμόσεις κατά γράμμα αυτό που σου λένε στην*

πράξη, δεν μπορείς να κρατήσεις τα νήπια έτσι σε τέτοιες αποστάσεις, να μην συναντηθούν, να μην αλληλεπιδράσουν, να μην παίζουνε μαζί. ~N5). Συμπληρωματικά, αναφέρθηκε από μια νηπιαγωγό ότι οι οδηγίες σχετικά με τη λειτουργία της δανειστικής βιβιοθήκης ήταν ασαφείς οπότε αποφάσισε να μοιράζει τα δικά της βιβλία (Κάτι ακούστηκε ότι επιτρέπεται. Είναι λίγο ασαφείς οι οδηγίες και αυτό μας στενοχωρεί λίγο. Εγώ μοιράζω στα παιδιά δικά μου βιβλία, αλλά όταν τα παίρνω πίσω τα καθαρίζω... ζέρεις προσέχω. ~N8).

Δυσκολία των παιδιών στις νέες οδηγίες

Μια διαφορετική άποψη που παρατέθηκε από μια νηπιαγωγό είναι η δυσκολία των παιδιών στις νέες οδηγίες – κανόνες. Κρίνεται απαραίτητη αυτή η αναφορά, καθώς αντιπαρατίθεται με προηγούμενες (βλ. *Θετικές επιπτώσεις – εύκολη προσαρμογή παιδιών*), οι οποίες διαπίστωσαν εύκολη προσαρμογή των παιδιών και καμία αντίδραση στις αλλαγές. Βλέποντας λοιπόν τα πράγματα από μια διαφορετική θέση η νηπιαγωγός τόνισε ότι τα νήπια εξέφρασαν έντονη δυσαρέσκεια, επιζητούσαν τα παιχνίδια τους και επισήμαιναν ότι η αίθουσα τους ήταν πιο ωραία πριν τις αλλαγές (*Πολλά παιδάκια που γνωρίζανε έτσι και τα παιχνίδια, μου το ζητάνε... Μου λένε «Κυρία, είναι πιο λίγα τα παιχνίδια.» «Πού είναι εκείνο το παιχνίδι;» « Πού είναι το άλλο;» «Ήταν πιο ωραία η αίθουσα πριν».* ~N5). Δεν συνέβη όμως η ίδια αντίδραση από τα προνήπια, που ήταν η πρώτη τους επαφή με το νηπιαγωγείο, οπότε δεν επηρεάστηκαν από τις αλλαγές που έγιναν με αποτέλεσμα να έχουν εύκολη προσαρμογή, δίχως αντιδράσεις (*Τα προνήπια εντάξει. Ναι, δεν είχαν μέτρο σύγκρισης, προσαρμόστηκαν. Ήταν πιο εύκολη η προσαρμογή των προνηπίων συγκριτικά με τα μεγάλα νήπια, ναι!* ~N5).

2^η κατηγορία: θετικές επιπτώσεις

Στις θετικές επιπτώσεις που αναδείχθηκαν κατά την αποτίμηση των μέτρων πολυαναφερόμενη ήταν α) η εύκολη προσαρμογή των παιδιών στα νέα δεδομένα, με οκτώ αναφορές και β) με δύο αναφορές αποτυπώθηκε ότι δεν υπήρχε κανένα εμπόδιο - περιορισμός στο ελεύθερο παιχνίδι των παιδιών.

A) Εύκολη προσαρμογή των παιδιών

Η εύκολη προσαρμογή των παιδιών αναφέρθηκε σε μεγάλο βαθμό από τις νηπιαγωγούς. Τα αίτια που αποδόθηκαν στο γεγονός αυτό ήταν: α) προετοιμασία των παιδιών από το οικογενειακό περιβάλλον (4 από τις 12 αναφορές), β) εξοικείωση των παιδιών στη χρήση μάσκας από την προηγούμενη χρονιά (3 αναφορές), γ) συζητήσεις/ δραστηριότητες/ παιχνίδια για την Covid (2 αναφορές), δ) ευρύχωρη αίθουσα/ καλή διαμόρφωση χώρου (2 αναφορές) και ε) συμμετοχή των παιδιών στη θέσπιση κανόνων (1 αναφορά) (βλ. Διάγραμμα 15).

Διάγραμμα 15: Λόγοι εύκολης προσαρμογής των παιδιών στα νέα μέτρα

Προετοιμασία των παιδιών από το οικογενειακό περιβάλλον

Οι νηπιαγωγοί τόνισαν ότι στη δεκτικότητα των νέων μέτρων από τα παιδιά και στην εύκολη προσαρμογή τους σε αυτά διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο η οικογένεια, η οποία από το σπίτι προετοίμαζε τα παιδιά για τις νέες συνθήκες, τα μέτρα προστασίας που θα αντιμετώπιζαν στο σχολικό πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα, τέσσερις αναφορές επισήμαναν τη σημαντική συμβολή του οικογενειακού περιβάλλοντος (*Ναι, προσαρμόστηκαν! Εκείνο που μου έκανε περισσότερη εντύπωση είναι ότι δεν περίμενα τόσο εύκολη προσαρμογή... Επίσης, να σου πω ότι πάρα πολλά παιδιά, δηλαδή από τα 27 τα 22 παιδιά... και είναι αλήθεια αυτό που λέω ήρθαν προετοιμασμένα από τους γονείς τους από το σπίτι... ~N8*), (*Πολύ συνεργάσιμα, προσαρμόστηκαν πολύ πιο εύκολα, θεωρώ, και από τους γονείς τους.*

Οπότε δεν είχαμε πολλές αντιδράσεις ούτε για τη μάσκα, ούτε για το πώς έπρεπε να κινηθούμε μέσα στη τάξη. ~N7).

Εξοικείωση των παιδιών από την προηγούμενη χρονιά

Επιπλέον, τρεις νηπιαγωγοί αναφέρουν ότι τα παιδιά δεν αντιμετώπισαν κάποια ιδιαίτερη δυσκολία και αποδίδουν το γεγονός στην εξοικείωσή τους από την προηγούμενη σχολική χρονιά (το διάστημα Μαΐου – Ιουνίου 2020), *(Όσον αφορά τις μάσκες (...)) Την συνήθισαν από την προηγούμενη χρονιά ~N8).*

Συζητήσεις/ δραστηριότητες/ παιχνίδια για τον Covid

Σημαντικά αποτελέσματα στην προσαρμογή των παιδιών φάνηκε να έχουν και οι συζητήσεις στην ολομέλεια, οι δραστηριότητες και τα παιχνίδια με βασικό θέμα τον κορονοϊό. Από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών διαπιστώθηκε ότι προσπάθησαν να βοηθήσουν όσο το δυνατόν περισσότερο στην προσαρμογή των παιδιών χρησιμοποιώντας παιδαγωγικές του διαλόγου και παιγνιώδεις τρόπους (Συζητήσεις, ζωγραφική, κουκλοθέατρο κ.ά.) *(Λοιπόν τα παιδιά, δεν το περίμενα η αλήθεια είναι δεν αντέδρασαν έντονα, εγώ θα περίμενα να έρχονται να κλαίνε να λένε «δεν θέλω την μάσκα» προπάντων για την μάσκα. Μόλις ήρθαμε, (...) τους κάναμε συζήτηση και τους εξηγήσαμε για ποιον λόγο έγιναν οι αλλαγές και προσαρμόστηκαν σχεδόν αμέσως... Μπορώ να πω ότι ήταν εύκολη η προσαρμογή τους σε αυτό. Ακόμα και στη μάσκα πιστεύω ότι ήταν. ~N3), (Όχι δεν αντέδρασαν καθόλου, επειδή το πρώτο διάστημα ασχολούμασταν συνέχεια με τον κορονοϊό τον ζωγραφίσαμε, τον κάναμε κούκλα, τον παίζαμε, είπαμε για κανόνες, γράψαμε για κανόνες, ακολουθήσαμε βήματα υγιεινής, κάναμε πολλά πράγματα γι' αυτό και νομίζω ότι το πέρασαν και από το σπίτι. ~N4).*

Ευρύχωρη αίθουσα/ καλή διαμόρφωση χώρου

Συμπληρωματικά, δυο νηπιαγωγοί μιλούν για τον χώρο του νηπιαγωγείου ως ενισχυτικό παράγοντα στην εύκολη προσαρμογή των παιδιών. Αναφέρουν τα τετραγωνικά της τάξης, την εν γένει καλή οργάνωση του χώρου από την αρχή της χρονιάς, σε συνδυασμό

με τη δυναμική των παιδιών ως βοηθητικό παράγοντα στην τήρηση των νέων μέτρων – κανόνων (*Υπάρχει η δυνατότητα να κρατηθούν οι αποστάσεις. Όταν υπάρχει χώρος μπορείς να το ρυθμίσεις και να μπορεί να γίνει σωστά. Πολύ ευνοημένη λόγω σχολείου (...) λόγω τετραγωνικών πραγματικά. Έχουμε 15 παιδιά και έχουμε δύο αίθουσες. ~N7).*

Συμμετοχή των παιδιών στη θέσπιση κανόνων

Τέλος, αναφέρθηκε από μια νηπιαγωγό ως θετικό στοιχείο στην εύκολη προσαρμογή η ενεργή εμπλοκή των παιδιών στη θέσπιση των κανόνων με απώτερο σκοπό την τήρηση των προβλεπόμενων μέτρων προστασίας (*Όχι εγώ δεν τον έχω αλλάζει [τον χώρο] γιατί μόνα τους αποφάσισαν ότι θα είναι δύο παιδιά σε κάθε γωνιά και το τηρούνε... Ναι! Ήταν δική τους απόφαση και αν ας πούμε δύο παιδάκια κάθονται στον υπολογιστή και αν θέλει να πάει τρίτο παιδάκι, πηγαίνει πίσω από τα δύο που κάθονται και απλά παρακολουθεί κρατώντας μία απόσταση. Αυτό το κάνουν μόνα τους. ~N4).*

B) Ελεύθερο παιχνίδι άνευ περιορισμών – εμποδίων

Το δεύτερο θετικό στοιχείο που προέκυψε κατά την αποτίμηση σχετικά με την εφαρμογή των μέτρων αφορά το ελεύθερο παιχνίδι. Δυο νηπιαγωγοί αναφέρουν ότι κατά την διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού τα παιδιά δεν είχαν σταθερές ομάδες συνεργασίας - αλληλεπίδρασης, αντιθέτως ήταν ελεύθερα να επιλέξουν με ποια άτομα επιθυμούν να συναναστραφούν και το πώς θα παίξουν (*Όχι στο ελεύθερο παιχνίδι παίζουνε όπως θέλουνε δεν μπορεί να είναι σταθερή στο ελεύθερο παιχνίδι, γιατί μετά περιορίζεις τα παιδιά θα περιορίζεις τους φίλους του, δεν μπορεί το παιδί να έχει φίλο μόνο αυτόν που κάθεται στο τραπέζι δεν γίνεται αυτό το πράγμα. ~N2).*

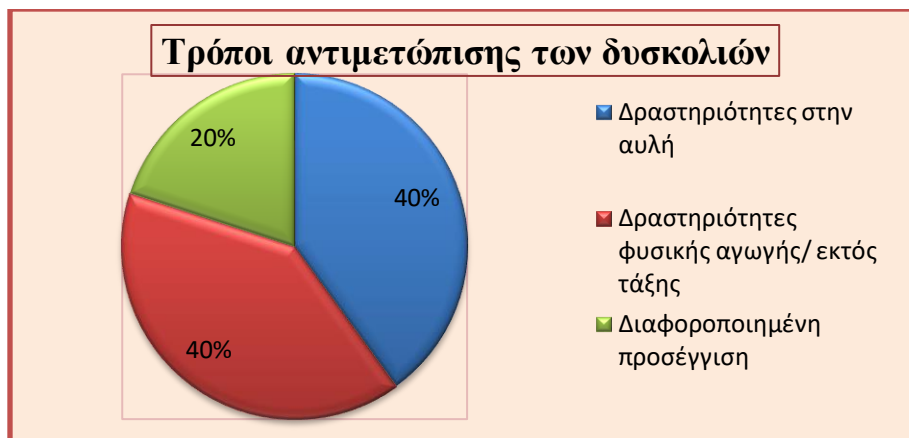
Από την μέχρι τώρα ανάλυση έχει καταστεί σαφές ότι οι νέες οδηγίες – μέτρα που στάλθηκαν στα νηπιαγωγεία από ΕΟΔΥ/ΥΠΙΑΙΘ επηρέασαν εκπαιδευτικούς και παιδιά. Έγινε έκδηλο ότι οι αρνητικές επιπτώσεις που παρουσιάστηκαν ήταν περισσότερες και σημαντικότερες από τις θετικές. Ως κυρίαρχη αρνητική επίπτωση αναδείχθηκε η δυσκολία στη χρήση μάσκας, όπου τα παιδιά αντέδρασαν έντονα και εξέφρασαν δυσαρέσκεια, παρά τις αντίθετες αναφορές που ήταν ωστόσο λιγότερες. Δυσκολίες με τη

χρήση μάσκας ανέφεραν οι νηπιαγωγοί και για τις ίδιες. Σημαντικός αριθμός νηπιαγωγών ανέφερε ως επιπρόσθετο πρόβλημα τις λιγότερες αλληλεπιδράσεις - συνεργασίες και τη δημιουργία μικρών σταθερών ομάδων για ορισμένο χρόνο.

Στις αρνητικές επιπτώσεις με λιγότερες αναφορές όμως, συγκαταλέχθηκαν η αδυναμία εφαρμογής ορισμένων μέτρων και η δυσανασχέτηση των παιδιών σε μερικά από αυτά. Από την άλλη πλευρά, οι θετικές επιπτώσεις που ανέδειξαν οι νηπιαγωγοί ήταν η εύκολη προσαρμογή των παιδιών στα νέα μέτρα και το απρόσκοπτο ελεύθερο παιχνίδι. Το ζήτημα της εύκολης προσαρμογής αναφέρθηκε σχεδόν από το σύνολο των νηπιαγωγών, που αναγνώρισε στην προετοιμασία των παιδιών τις προσπάθειες του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, την εμπειρία τους από την προηγούμενη χρονιά και τις δράσεις που υλοποιήθηκαν στο νηπιαγωγείο.

4.7 Τρόποι αντιμετώπισης των δυσκολιών

Στην προσπάθεια ανεύρεσης τρόπων για την παράκαμψη των δυσκολιών που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, έξι νηπιαγωγοί ανέφεραν ότι προσάρμοσαν τις ενέργειες και δράσεις τους στα νέα δεδομένα. Συγκεκριμένα, αναδείχθηκαν τρεις τρόποι παράκαμψης των δυσκολιών: α) δραστηριότητες στην αυλή χωρίς μάσκα (4/10 αναφορές), β) δραστηριότητα φυσικής αγωγής χωρίς μάσκα (4/10 αναφορές) και γ) διαφοροποιημένη προσέγγιση (2 αναφορές) (βλ. Διάγραμμα 16).

Διάγραμμα 16: Τρόποι αντιμετώπισης των δυσκολιών

Δραστηριότητες στην αυλή

Οι νηπιαγωγοί τόνισαν ότι αξιοποίησαν τον αύλειο χώρο του νηπιαγωγείου, καθώς φρόντιζαν να κάνουν μια δραστηριότητα στην αυλή και γενικά να βγαίνουν όσο το δυνατόν περισσότερο (*Επιδιώκουμε να βγαίνουμε περισσότερο έξω, κάνουμε δραστηριότητες, πέρα από το διάλειμμα, και μια δραστηριότητα την ημέρα την κάνω στην αυλή. ~N5*), (*Την πρώτη την κάνω με μάσκα και συνήθως είμαστε παρευόλα αλλά την δεύτερη την κάνω έξω, χρησιμοποιώ και το κιόσκι που έχω και εκεί κάνω και την μικρή μου δραστηριότητα. ~N8*). Ανέφεραν ότι η εύρεση της συγκεκριμένης λύσης έγινε, διότι τα παιδιά στον αύλειο χώρο δεν φοράνε την μάσκα και μπορούν να έχουν περισσότερες αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες (*Νιώθουν πολύ καλύτερα γιατί δεν φοράνε και τη μάσκα. ~N5*), (*Αλλά μπορούμε να δουλέψουμε ομαδικά έξω στην αυλή δουλεύουμε, όταν βγαίνουμε έξω που είναι ανοιχτός ο χώρος. ~N2*).

Δραστηριότητα φυσικής αγωγής/ εκτός τάξης

Ένας ακόμη τρόπος παράκαμψης των δυσκολιών ήταν η δραστηριότητα φυσικής αγωγής και γενικά δραστηριότητες εκτός τάξης. Ειδικότερα, οι νηπιαγωγοί επισήμαναν ότι στο ωρολόγιο πρόγραμμά τους επιδιώκουν να υπάρχει μια δραστηριότητα φυσικής αγωγής, διότι τα παιδιά βγαίνουν εκτός της τάξης και δεν φοράνε μάσκα (*Φροντίζω να υπάρχει δραστηριότητα φυσικής αγωγής σε σχέση με ό,τι πραγματευόμαστε ώστε να βγούμε εκτός*

τάξης άλλη μία φορά. Στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων όπου έχουμε στο σχολείο και γι' αυτό επειδή προσφέρεται ο χώρος... Ναι, γιατί στην φυσικές δραστηριότητες δεν φοράνε μάσκες. ~N1).

Διαφοροποιημένη προσέγγιση

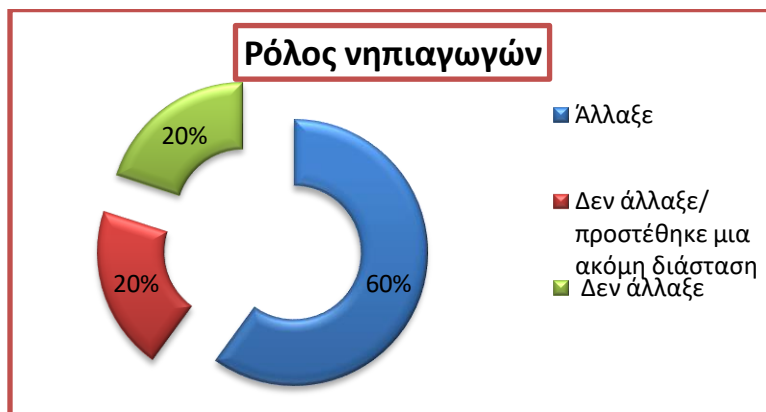
Το πρόβλημα με τις λιγότερες αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες δύο νηπιαγωγοί ανέφεραν ότι το αντιμετώπισαν με τη δημιουργία διαφορετικών δραστηριοτήτων με τον ίδιο όμως στόχο (για την αποφυγή συνωστισμού). Αναφέρει χαρακτηριστικά η μία από αυτές: (...όταν θέλω να εξασκήσω λεπτή κινητικότητα ξέρω θα τους δώσω μια δραστηριότητα είτε με lego είτε με τουβλάκια, είτε να μεταφέρουνε πράγματα από ένα μπολ σε ένα άλλο, δηλαδή μπορεί να είναι ο ίδιος στόχος με διαφορετικό παιχνίδι. Οπότε και τα 10 παιδιά μπορεί να κάνουν σχεδόν το ίδιο, αυτό που θα κάνουν θα έχει το ίδιο αποτέλεσμα αλλά με διαφορετικό παιχνίδι. ~N7).

Συνοψίζοντας, διαπιστώθηκε ότι τα ζητήματα που προέκυψαν και λειτούργησαν ως τροχοπέδη τόσο για τα παιδιά, όσο και για τις νηπιαγωγούς, δηλαδή η δυσκολία στη χρήση μάσκας και οι περιορισμένες αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες αντιμετωπίστηκαν από τις περισσότερες νηπιαγωγούς ως μια νέα πρόκληση για να προσαρμόσουν τις πρακτικές τους στα νέα δεδομένα. Οι τρόποι αντιμετώπισης των δυσκολιών ήταν περισσότερες δραστηριότητες στον αύλειο χώρο, δραστηριότητες φυσικής αγωγής και γενικά εκτός τάξης και διαφοροποιημένη προσέγγιση σε κάποιες δραστηριότητες. Συνεπώς, μέσα από τους συγκεκριμένους τρόπους παράκαμψης των δυσκολιών που εφάρμοσαν οι έξι νηπιαγωγοί του δείγματος κατάφεραν να προσδώσουν θετικό πρόσημο στις προσεγγίσεις τους.

4.8 Ο ρόλος των νηπιαγωγών εν μέσω Covid-19

Αναφορικά με το ερώτημα αν έχει αλλάξει σε κάποια σημεία ο ρόλος των νηπιαγωγών κατά την περίοδο της υγειονομικής κρίσης Covid-19 προέκυψαν τρεις κατηγορίες: α)

άλλαξε (6/10 αναφορές), β) δεν άλλαξε - προστέθηκε μία ακόμη διάσταση (2/10 αναφορές) και γ) δεν άλλαξε (2/10 αναφορές) (βλ. Διάγραμμα 17).

Διάγραμμα 17: Ο ρόλος των νηπιαγωγών εν μέσω υγειονομικής κρίσης Covid-19

1^η κατηγορία: Ο ρόλος των νηπιαγωγών άλλαξε

Το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος, δηλαδή έξι νηπιαγωγοί έκαναν ρητή αναφορά ότι ο ρόλος τους έχει αλλάξει σημαντικά. Ειδικότερα, την αλλαγή αυτή την αποδίδουν σε τέσσερις παράγοντες: α) επιτήρηση/ κανόνες (6/13 αναφορές), β) παραχωρήσεις σε παιδαγωγικές πρακτικές (5/13 αναφορές), γ) φόρτος εργασίας (1 αναφορά) και δ) έλλειψη ελευθερίας (1 αναφορά) (βλ. Διάγραμμα 18).

Διάγραμμα 18: Τα αίτια αλλαγής του ρόλου των νηπιαγωγών εν μέσω Covid-19

Επιτήρηση/ κανόνες

Η επιτήρηση σχετικά με την εφαρμογή των μέτρων ήταν η αιτία αλλαγής του ρόλου των νηπιαγωγών με τις περισσότερες αναφορές. Αναλυτικότερα, οι νηπιαγωγοί εκτιμούν ότι ο ρόλος τους έχει γίνει πιο καθοδηγητικός, χρειάζεται συστηματικά να υπενθυμίζουν τα μέτρα (*ο ρόλος μου έχει γίνει πιο καθοδηγητικός ως προς την τήρηση των κανόνων, ως προς τη χρήση της μάσκας. ~N4*), (*Έχει αλλάξει ο ρόλος μου σε πολλά σημεία, διότι πρέπει να υπενθυμίζω πολλές φορές στα παιδάκια κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού τους, να μην πλησιάζουν πολύ τον συμμαθητή τους, να φοράνε σωστά την μάσκα. ~N5*). Τρεις νηπιαγωγοί, συγκεκριμένα, παραλλήλισαν τον ρόλο τους με αυτόν του «Αστυνομικού» και αναρωτιούνται κατά πόσο αυτό σχετίζεται με το ρόλο που οφείλουν να έχουν οι εκπαιδευτικοί προσχολικής ηλικίας (*Έχει αλλάξει βέβαια γιατί έχεις συνέχεια στο νου σου τα θέματα υγιεινής: «Πώς φοράει την μάσκα; Την φοράει σωστά; Αν είναι καθαρή η μάσκα; Αν έβαλε τα χέρια του μέσα στην μύτη, Αν έβαλε ένα αντικείμενο μέσα στο στόμα;» Είσαι λίγο δηλαδή σαν «Αστυνόμος»... ~N6*), (*Γίνομαι πιο καθοδηγητική, γίνομαι λιγάκι «αστυνόμος», «νοσοκόμα». Είναι ο ρόλος της νηπιαγωγού αυτός; ~N8*).

Παραχωρήσεις σε παιδαγωγικές πρακτικές

Οι νηπιαγωγοί ανέφεραν ότι αναγκάζονται να κάνουν παραχωρήσεις για παράδειγμα εις βάρος του παιδαγωγικού τους έργου προκειμένου να τηρούνται τα μέτρα. Συγκεκριμένα, ανέφεραν ότι δεν εγγυώνται όσο πριν ευκαιρίες για ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων στα παιδιά (*Δεν κοινωνικοποιούνται τόσο όσο θα θέλαμε και όσο θα ήταν αν δεν υπήρχε ο Covid στη ζωή μας. Άρα από την άποψη της παιδαγωγικής, εμείς οι νηπιαγωγοί έχουμε κάνει εκπτώσεις και δυσκολευόμαστε. ~N3*) ή ότι περιορίζουν τις επιλογές τους σε ό,τι είναι εφικτό να γίνει υπό των συγκεκριμένων συνθηκών (*Ύστερα ο παιδαγωγικός μου ρόλος έχει αλλάξει ως προς: δεν μπορούμε π.χ. να χορέψουμε (...) με τη μάσκα και υποφέρω κι εγώ από την μάσκα. Επομένως κάνουμε κάποια έκπτωση σε κάτι τέτοιες δραστηριότητες που παλιά δεν θα το έκανα. ~N4*). Επιπλέον, δύο νηπιαγωγοί επεσήμαναν ότι οι αλλαγές αυτές στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση των δραστηριοτήτων τείνουν να κάνουν τον ρόλο τους πιο δασκαλοκεντρικό (*Προσπαθώ να σκεφτώ δραστηριότητες που*

να είναι έτσι πιο ελκυστικές για τα παιδιά να κάνουμε και κάτι που να υπάρχει κίνηση, αλλά μέσα στην τάξη κοντά πάντα στον χώρο που βρίσκονται ή στον χώρο της ομάδας και πιστεύω ότι περισσότερο αυτός ο τρόπος θα είναι πιο δασκαλοκεντρικός. Παλιά ήτανε παιδοκεντρικός και τώρα τον μετατρέπει κάπως εξ αναγκασμού ~N1).

Φόρτος εργασίας -Έλλειψη ελευθερίας

Συμπληρωματικά, ως παράγοντες αλλαγής του ρόλου τους οι νηπιαγωγοί ανέφεραν από μία φορά τον φόρτο εργασίας και την έλλειψη ελευθερίας. Λόγω των νέων συνθηκών εκτιμούν ότι οι δραστηριότητες χρειάζονται περισσότερο σκέψη, οργάνωση και άγχος (Ναι, θέλει οργάνωση και να σκεφτόμαστε το ότι μπορεί και να μην μας βγει όπως μας έβγαίνε παλιά. ~N3) και ότι οι ίδιες δεν είναι ξέγνοιαστες να δράσουν ελεύθερα (...είναι πιο δύσκολο γιατί δεν είμαστε τόσο ελεύθεροι, ξέγνοιαστοι να το πω, όπως ήμασταν τις προηγούμενες φορές, έχουμε πάντα στο μυαλό μας την σκέψη αυτή. ~N5).

2^η κατηγορία: Ο ρόλος των νηπιαγωγών δεν άλλαξε/προστέθηκε μια ακόμη διάσταση

Σε αντιπαράθεση με τις προηγούμενες απόψεις δύο νηπιαγωγοί τονίζουν ότι ο ρόλος τους δεν έχει αλλάξει, αλλά έχει προστεθεί μια ακόμη διάσταση αυτός της καθαρίστριας και γενικά της συχνής υπενθύμισης στην τήρηση των κανόνων (Όχι δεν έχει αλλάξει. Έχω όμως συνέχεια στο μυαλό μου ότι «πρέπει να καθαρίζω, πρέπει να απολυμάνω» αυτό μόνο. Ουσιαστικά ο ρόλος μας δεν έχει αλλάξει, απλά έχει προστεθεί ένας ακόμα ρόλος, ο ρόλος της «καθαρίστριας». ~N9), (Όχι δεν έχει αλλάξει κάτι, δηλαδή εκτός από αυτό συνέχεια «βάλε-βγάλε τη μάσκα» δεν έχει αλλάξει σε κάτι άλλο. ~N10). Αν και δεν αναφέρουν ρητά ότι ο ρόλος τους έχει αλλάξει, ωστόσο η προσθήκη της ιδιότητας που αναφέρουν ότι τους αναλογεί πλέον είναι μία σημαντική αλλαγή από μόνη της.

3^η κατηγορία: Ο ρόλος των νηπιαγωγών δεν άλλαξε

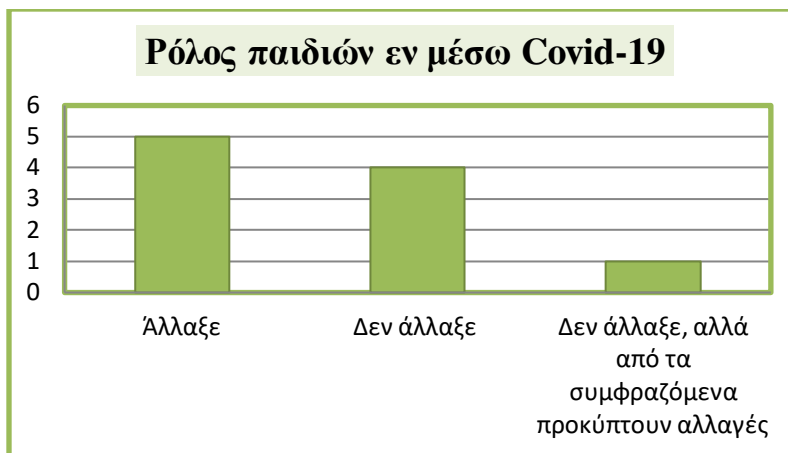
Δυο νηπιαγωγοί έκαναν ρητή αναφορά ότι ο ρόλος τους δεν έχει αλλάξει τεκμηριώνοντας την άποψή τους στην επαφή τους με τα παιδιά. Μία νηπιαγωγός συγκεκριμένα τόνισε ότι δεν θεωρεί τον εαυτό της «αστυνομικό» λόγω της συχνής

υπενθύμισης των κανόνων γιατί όπως θεωρεί αυτό γίνεται κυρίως στην αρχή, γεγονός που αντιπαράκειται με την άποψη συναδέλφων της που αναφέραμε προηγουμένως (βλ. σελ.85). *(Ο ρόλος μας δεν έχει αλλάξει... γιατί να αλλάξει; Οι νηπιαγωγοί ήμασταν σε επαφή με τα παιδιά, το έχουμε αυτό (...) δεν αλλάζει κάτι σε εμάς στον ρόλο μας... Δεν είμαστε οι αστυνομικοί δηλαδή μέσα στην τάξη που θα τους λέμε όχι εδώ, μην κάνετε αυτό, κάντε εκείνο, όχι αυτό το κάνεις στην αρχή την πρώτη εβδομάδα τα εκπαιδεύεις τα παιδιά και από εκεί και πέρα ο ρόλος σου είναι ο ίδιος. ~N2).*

Ανακεφαλαιώνοντας, σχετικά με το ρόλο των νηπιαγωγών κατά τη διάρκεια της πανδημίας οι περισσότερες νηπιαγωγοί θεωρούν ότι ο ρόλος τους έχει αλλάξει. Τεκμηριώνουν την άποψή τους με τη συχνή επιτήρηση για την εφαρμογή και τήρηση των νέων μέτρων, τις παραχωρήσεις που αναγκάζονται να κάνουν στις παιδαγωγικές πρακτικές τους, τον φόρτο εργασίας που προστέθηκε σχετικά με τον σχεδιασμό των δραστηριοτήτων και την έλλειψη ελευθερίας σε σχέση με πρότερα. Λιγότερες είναι οι νηπιαγωγοί που θεωρούν ότι ο ρόλος τους δεν έχει αλλάξει καθώς συνεχίζουν να έχουν επαφή με τα παιδιά, με τις μισές ωστόσο από αυτές να επισημαίνουν ότι έχει προστεθεί μία επιπλέον διάσταση στο ρόλο τους, αυτή του προσωπικού καθαριότητας, γεγονός που υπονοεί έστω και άρρητα ότι έχει επέλθει αλλαγή.

4.9 Ο ρόλος των παιδιών εν μέσω Covid-19

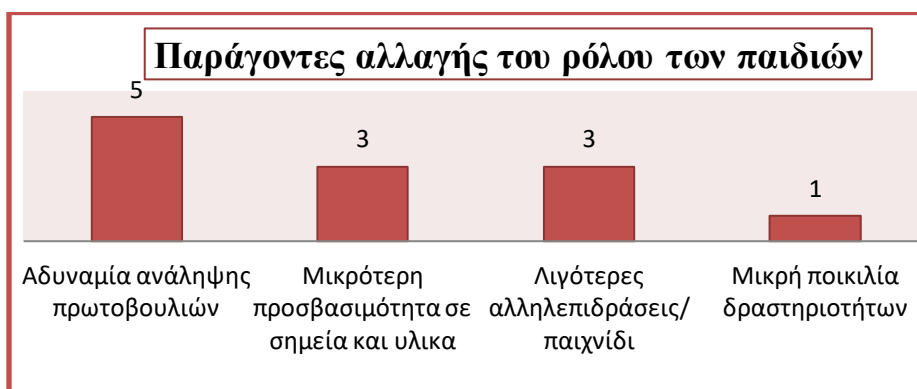
Αναφορικά με το εάν έχουν διαπιστωθεί αλλαγές ως προς τον ρόλο των παιδιών εν μέσω υγειονομικής κρίσης Covid-19 οι απόψεις των νηπιαγωγών που αποτελούν το δείγμα μας διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: α) ο ρόλος των παιδιών έχει αλλάξει (5/10 αναφορές), β) ο ρόλος των παιδιών δεν άλλαξε (4/10 αναφορές) και γ) ο ρόλος των παιδιών δεν άλλαξε, ωστόσο από τα συμφραζόμενα υπαινίσσονται αλλαγές (1 αναφορά) (βλ. Διάγραμμα 19).

Διάγραμμα 19: Ο ρόλος των παιδιών εν μέσω υγειονομικής κρίσης Covid-19

1^η κατηγορία: Ο ρόλος των παιδιών έχει αλλάξει

Οι μισές νηπιαγωγοί του δείγματος που συνιστούν και την πιο μεγάλη κατηγορία που αναδείχθηκε υποστηρίζει ότι ο ρόλος των παιδιών έχει αλλάξει. Θεωρούν ότι τα παιδιά έχουν λιγότερο ενεργητικό ρόλο που οι νηπιαγωγοί αποδίδουν σε τέσσερις σημαντικούς παράγοντες: α) αδυναμία ανάληψης πρωτοβουλιών (5/12 αναφορές), β) μικρότερη πρόσβαση σε σημεία και υλικά (3/12 αναφορές), γ) λιγότερες αλληλεπιδράσεις/παιχνίδι (3/12 αναφορές) και δ) μικρή ποικιλία δραστηριοτήτων (1 αναφορά) (βλ. Διάγραμμα 20).

Διάγραμμα 20: Παράγοντες αλλαγής του ρόλου των παιδιών εν μέσω Covid-19

Αδυναμία ανάληψης πρωτοβουλιών

Αναφέρθηκε ότι τα παιδιά δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες με πριν να παρέμβουν μέσα από τη δράση τους και το παιχνίδι τους να διαμορφώσουν το χώρο της τάξης τους. (*Τώρα δυσκολευόμαστε να αλλάξουν τα παιδιά τον χώρο γιατί έτσι όπως τον έχουμε τώρα, έτσι πρέπει να είναι λόγω κορονοϊού. ~N2*). Ακόμη, κι αν κάποιο παιδί επιθυμήσει να κάνει κάτι, οι νηπιαγωγοί τους αποτρέπουν να μετακινήσουν για παράδειγμα αντικείμενα από ένα σημείο σε κάποιο άλλο (*Δεν επιτρέπουμε να μετακινούνται τα πράγματα από το κουκλόσπιτο να πάνε στην άλλη αίθουσα ή το παζλ να φύγει από τα τραπέζια να πάμε να το παίζουμε μέσα στο κουκλόσπιτο. Αυτό δεν επιτρέπεται τώρα. ~N10*).

Μικρότερη πρόσβαση σε σημεία και υλικά

Ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τον ρόλο των παιδιών και τον κάνει λιγότερο ενεργητικό είναι η μικρότερη προσβασιμότητα σε σημεία και υλικά. Οι νηπιαγωγοί ανέφεραν ότι δεν υπάρχει η ίδια ελευθερία μετακίνησης στον χώρο σε σύγκριση με πριν, τα παιδιά έχουν γίνει πιο στατικά και έχουν χαθεί σημαντικές ελευθερίες τους (*Τα παιδιά είναι πολύ στατικά δεν υπάρχει μετακίνηση μέσα στον χώρο και δεν είναι ελεύθερα να μετακινηθούνε να πάνε σε άλλο χώρο. Πρέπει να είναι σε εκείνο τον χώρο που βρίσκονται εξ' αρχής. Πριν ήταν πιο ελεύθερα, επέλεγε τους δινόταν να επιλέξουν. ~N1*), (*Αυτό έχει χαθεί με το γεγονός της πανδημίας δηλαδή η έλλειψη της ελευθερίας, έλλειψη της επιλογής, της πολύπλευρης απασχόλησης με διάφορα θέματα, χάνεται αυτό. ~N4*).

Λιγότερες αλληλεπιδράσεις/παιχνίδι

Οι νηπιαγωγοί τόνισαν επίσης, ότι τα παιδιά από την αρχή της χρονιάς έχουν σταθερές ομάδες (με μικρό αριθμό παιδιών), οι οποίες έχουν μικρή δυνατότητα ευελιξίας, και αλλαγών (*Δεν μπορούν να πάνε αλλού, ενώ στην αρχή μπορούσαν να πάνε σε εκείνο το τραπέζι... μπορούσαν παιδιά από εκείνη την ομάδα να πάνε σε εκείνη την ομάδα... να μετακινηθούν, να αλλάξουν και οι ομάδες να μην είναι σταθερές, οι ομάδες τώρα... δεν*

πρέπει να τις αλλάζουμε τις ομάδες. ~N1). Επιπλέον, οι νηπιαγωγοί επισημαίνουν ότι, σε αντίθεση με πριν, προσπαθούν όσο το δυνατόν περισσότερο να αποφεύγουν τα ομαδικά παιχνίδια προκειμένου να τηρηθούν τα κατάλληλα μέτρα προστασίας, και ως εκ τούτου επιλέγονται τα ατομικά (Επίσης ομαδικά παιχνίδια που είναι πολύ σημαντικό για την κοινωνικοποίηση των παιδιών, ομαδικά παιχνίδια όπως που πρέπει να πιάσουν με τα χέρια τους, που πρέπει να αγκαλιαστούν και αυτά τα αποφεύγω. Εστιάζουμε κυρίως σε παιχνίδια ατομικού περιεχομένου, χαρακτήρα. ~N3).

Μικρή ποικιλία δραστηριοτήτων

Συμπληρωματικά, έγινε μια αναφορά σχετικά με τη μικρή ποικιλία δραστηριοτήτων ως παράγοντας αλλαγής του ρόλου. Η συγκεκριμένη νηπιαγωγός αναφέρθηκε στην αδυναμία πραγματοποίησης κάποιων δραστηριοτήτων που έκαναν παλαιότερα και στην αδυναμία χρήσης νέων υλικών, παρά την έντονη επιθυμία των παιδιών (Ζητάνε συνέχεια ειδικά τα νήπια να κάνουν κάποιες δράσεις που τις θυμόντουσαν από πέρυσι δηλαδή να «βγάλουμε μπάλα να παίζουμε» πράγμα που σε αυτήν την περίπτωση θα το κάναμε. Τώρα όμως δεν μπορούμε να κάνουμε αυτά τα πράγματα ή ας πούμε να φτιάξουν με την ίδια πλαστελίνη. ~N4).

2^η κατηγορία: Ο ρόλος των παιδιών δεν άλλαξε

Την δεύτερη κατηγορία συνιστούν τέσσερις νηπιαγωγοί που τόνισαν ότι ο ρόλος των παιδιών κατά την περίοδο της πανδημίας έχει παραμείνει ο ίδιος. Υποστήριξαν αυτήν την άποψη βασιζόμενες σε δυο παράγοντες: α) στη δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών (4/8 αναφορές) και β) στην προσβασιμότητα σε σημεία και υλικά (4/8 αναφορές).

Δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών

Οι νηπιαγωγοί ανέφεραν ότι ο ρόλος των παιδιών δεν έχει αλλάξει, διότι τα παιδιά, όπως εκτιμούν, έχουν ακόμη και υπό τις νέες συνθήκες την ίδια δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών με πρότερα. Συγκεκριμένα, αναφέρθηκε ότι στο νηπιαγωγείο τους παραμένει η δυνατότητα διαμόρφωσης του χώρου τους τόσο κατά την διάρκεια του

ελεύθερου παιχνιδιού, όσο και οργανωμένα μέσα από συζήτηση (*Ναι κατά την διάρκεια του παιχνιδιού ναι. Απλά είναι υποχρέωση τους στο τέλος να ξαναβάλουν τα πράγματα στη θέση τους. ~N7*), (*Ξέρανε για τον κορονοϊό οπότε το συζητούσαμε και διαμορφώνανε την κάθε γωνιά... Έχουν τα παιδιά δυνατότητα να παίζουν με όποιο παιδάκι θέλουν αρκεί να μην υπερβαίνουν τον αριθμό που υπάρχει στάνταρ σε κάθε γωνιά. ~N9*). Όπως ισχυρίζονται, τα παιδιά στο πλαίσιο του ελεύθερου παιχνιδιού μπορούν συνεργαστούν, να αλληλεπιδράσουν και να διαμορφώσουν το παιχνίδι τους (*Όταν παίζουν πολλές φορές με τα τουβλάκια, συνεργάζονται πολλές φορές με αυτούς που παίζουν με τα ζωάκια. Οπότε συνεργάζονται πολλές φορές και κάνουν φάρμα ~N9*).

Προσβασιμότητα σε σημεία και υλικά

Οι νηπιαγωγοί κάνουν λόγο για εργονομία και λειτουργικότητα στον χώρο τους, καθώς τα παιδιά με ευκολία μπορούν να κινηθούν στον χώρο και στις γωνιές/περιοχές μάθησης. Επιπλέον, αναδεικνύουν ότι τα παιδιά έχουν πρόσβαση στα ατομικά τους υλικά καθώς αυτά είναι σε προσβάσιμο μέρος στο ύψος τους (*Όλα τα υλικά είναι σε ραφιέρους, στις οποίες τα παιδιά μπορούν να πάνε να πάρουν ότι θέλουν ακόμα και η προσωπική τους η μολυβοθήκη που είναι πολλών θέσεων, είναι σε χαμηλή ραφιέρα την οποία πηγαίνουν παίρνουν μόνα τους και ασχολούνται με αυτό που θέλουν. ~N9*). Παραμένει η ελευθερία των παιδιών στην επιλογή αντικειμένων/ υλικών. Χρήσιμο είναι να αναφερθεί ότι μια νηπιαγωγός αποδίδει την καλή προσβασιμότητα και κατ' επέκταση τη λειτουργικότητα και εργονομία του χώρου της σχολικής τάξης στην ευρύχωρη αίθουσα που διαθέτει (*Μπορούν να πάρουνε τα επιτραπέζια και παζλ μόνα τους, μπορούνε να πάρουν τα παραμυθάκια, δεν υπάρχουν εμπόδια ανάμεσα στις γωνιές, μπορούν να κινούνται ελεύθερα, Είναι μεγάλη αίθουσα και δεν είναι οι γωνιές η μία πάνω στην άλλη. ~N5*).

3^η Κατηγορία: Ο ρόλος των παιδιών δεν άλλαξε, ωστόσο από τα συμφραζόμενα υπαινίσσονται αλλαγές

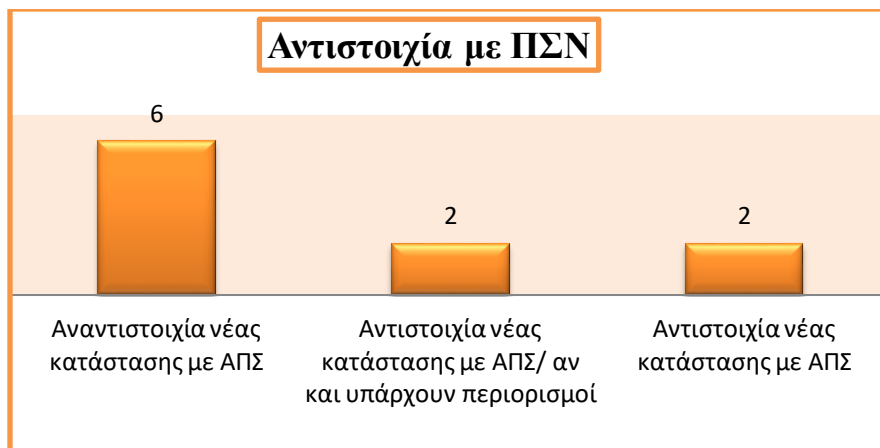
Η κατηγορία αυτή διαμορφώνεται από μια νηπιαγωγό, η οποία ενώ έκανε ρητή αναφορά ότι ο ρόλος των παιδιών δεν έχει αλλάξει μέσα από τα συμφραζόμενα της ωστόσο, προέκυψαν σημαντικές αλλαγές. Για παράδειγμα, στη συνέντευξή της με διαφορετικές

αφορμές ανέφερε ότι έχει περιοριστεί σημαντικά ο αριθμός των παιδιών που συνεργάζονται, ότι η ίδια προσπαθεί να διατηρεί σταθερές ομάδες και πως τα παιδιά δεν έχουν προσβασιμότητα στα υλικά (*Ναι πριν ήταν σε ομάδες, τα χωρίζαμε σε τέσσερις-πέντε ομάδες... Τώρα αν θα συνεργαστούν θα είναι δύο προσπαθούμε όσο γίνεται σταθερές να είναι οι ομάδες... Αν και τώρα τους έχουμε πει να μας λένε τι θέλουνε για να μην τα πιάνουν.* ~N8). Συνεπώς, από τα λεγόμενά της γίνεται κατανοητό ότι υπονομεύεται η δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών από τα παιδιά, δεν ευνοούνται οι αλληλεπιδράσεις/συνεργασίες με το σύνολο της τάξης και η προσβασιμότητα σε σημεία και υλικά άρα, γεγονός που συνηγορεί στο να ισχυριστεί κανείς ότι έχουν πραγματοποιηθεί αλλαγές στο ρόλο των παιδιών.

Συνοψίζοντας, αναφορικά με τη θέση των παιδιών στο χώρο της σχολικής τάξης εν μέσω Covid-19 διαπιστώνουμε ότι οι περισσότερες νηπιαγωγοί εντοπίζουν είτε άμεσα, είτε έμμεσα, αλλαγή, την οποία αποδίδουν σε τέσσερις αξιολογήσιμους παράγοντες: την αδυναμία ανάληψης πρωτοβουλιών από τα παιδιά, την περιορισμένη πρόσβαση σε σημεία και υλικά, τις λιγότερες αλληλεπιδράσεις/ παιχνίδια και την μικρή ποικιλία στις δραστηριότητες. Υπάρχει ωστόσο στον αντίποδα μία μικρότερη ομάδα νηπιαγωγών που υποστηρίζει ότι ο ρόλος των παιδιών έχει παραμείνει ο ίδιος αφού εξακολουθεί να υπάρχει δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών και προσβασιμότητα σε σημεία και υλικά.

4.10 Συμβατότητα της νέας κατάστασης με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών

Ένα σημαντικό ερώτημα που προέκυψε ήταν κατά πόσο η νέα κατάσταση που διαμορφώθηκε στο νηπιαγωγείο κατά την περίοδο Σεπτέμβριος-Νοέμβριος 2020 που εξετάζουμε και έχουν σκιαγραφήσει οι νηπιαγωγοί μέσα από τις συνεντεύξεις τους, βρίσκεται σε αντιστοιχία με το Πρόγραμμα Σπουδών για το Νηπιαγωγείο. Οι νηπιαγωγοί σχετικά με αυτό το ζήτημα εκφράζουν ως επί το πλείστον την άποψη ότι δύσκολα υπάρχει αντιστοιχία. Συγκεκριμένα διακρίθηκαν τρεις κατηγορίες: α) αναντιστοιχία νέας κατάστασης με ΑΠΣ (6/10 αναφορές), β) αντιστοιχία νέας κατάστασης με ΑΠΣ/ αν και υπάρχουν περιορισμοί (2/10 αναφορές) και γ) αντιστοιχία νέας κατάστασης με ΑΠΣ (2/10 αναφορές) (βλ. Διάγραμμα 21).

Διάγραμμα 21: Αντιστοιχία νέας κατάστασης εν μέσω Covid-19 με ΠΣΝ

1^η κατηγορία: αναντιστοιχία νέας κατάσταση με ΠΣΝ

Όσες νηπιαγωγοί συνιστούν αυτήν την κατηγορία, η οποία είναι η πολυπληθέστερη υποστηρίζουν ότι η νέα κατάσταση βρίσκεται σε αναντιστοιχία με το ΠΣΝ και τεκμηριώνουν την άποψή τους κατά κύριο λόγο υπογραμμίζοντας τον περιορισμό των αλληλεπιδράσεων/ συνεργασιών και την μετατροπή της μάθησης σε μία ατομική διαδικασία, ενώ πριν την πανδημία πρόταγμα των συγκεκριμένων νηπιαγωγών ήταν η ομαδοσυνεργατική προσέγγιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ειδικότερα, θεωρούν ότι οι μεγάλες αποστάσεις που πρέπει να τηρηθούν, στην υπάρχουσα διαμόρφωση του χώρου αποτελεί την κυριότερη αιτία απομάκρυνσης από τις παιδαγωγικές αρχές του ΠΣΝ (*Όχι ως προς όλα τα σημεία, γιατί νομίζω πως με αυτό τον τρόπο που μας έχουν πει να διαμορφώσουμε την τάξη, δεν ενθαρρύνεται η αλληλεπίδραση μεταξύ των παιδιών και όλα αυτά τα οφέλη που έχουν τα παιδάκια από το συνεργατικό παιχνίδι, διότι θα πρέπει να κρατάνε αποστάσεις. Πώς να υπάρξει αλληλεπίδραση και συνεργασία και να ωφεληθεί ο ένας από τον άλλον κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού τους; ~N5*), (*Τώρα δεν μπορούμε να δουλεύουμε με την ομαδοσυνεργατική (...) Συνήθως δουλεύουμε ατομικά φέτος τα ομαδικά τα αποφεύγουμε, γιατί ο χώρος μας δεν το επιτρέπει. ~N2*). Μία νηπιαγωγός ειδικά, δηλώνει κατηγορηματικά ότι η νέα κατάσταση όχι μόνο δεν βρίσκεται σε συμβατότητα με το ΠΣΝ, αλλά σε πλήρη αντιπαράθεση (*Όχι σε καθόλου αρμονία δεν βρίσκεται! Όχι... (...) καμία σχέση... δεν βρίσκεται καθόλου σε αρμονία γιατί θέλει να περιορίσει τις επαφές των παιδιών στην ουσία, να τις περιορίσει να τις κάνει σε πιο*

κλειστούς κύκλους, κάτι που το αναλυτικό δεν αντιστοιχεί πουθενά, το αντίθετο σου λέει. ~N6). Συμπληρωματικά, ενδιαφέρον προξενούν δυο αναφορές νηπιαγωγών που αναδεικνύουν, η μία, τη σχολειοποίηση του νηπιαγωγείου και τον δασκαλοκεντρισμό που κερδίζει έδαφος ενώ η άλλη, την καταστρατήγηση του πνεύματος του ΠΣΝ, την οποία όμως χαρακτηρίζει ως αναπότρεπτη λόγω των συνθηκών (*Όχι έχει γίνει σαν σχολείο η τάξη έχει σχολειοποιηθεί ... και πιστεύω ότι περισσότερο αυτός ο τρόπος είναι πιο δασκαλοκεντρικός. ~N1*), (*Νομίζω ότι η νέα πραγματικότητα λόγω της πανδημίας καταστρατηγεί πολλά από το πρόγραμμα έτσι πως είναι στο νηπιαγωγείο αλλά δεν μπορούμε να κάνουμε και αλλιώς. ~N4*).

2^η κατηγορία: αντιστοιχία νέας κατάστασης με ΠΣΝ/ αν και υπάρχουν περιορισμοί

Οι δύο νηπιαγωγοί που διαμορφώνουν τη δεύτερη κατηγορία, αν και αναγνωρίζουν σημαντικές αλλαγές στην ροή του προγράμματος μέσα στη σχολική τάξη, εκτιμούν ότι η νέα κατάσταση βρίσκεται σε συμβατότητα με το ΑΠΣ. Υπογραμμίζουν ωστόσο περιορισμούς που βιώνουν, όπως για παράδειγμα ότι δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν εκπαιδευτικές επισκέψεις, γεγονός που εκτιμούν ότι έχει αντίκτυπο στο παιδαγωγικό τους έργο (*Δεν υπάρχουν επισκέψεις και δεν έχουν την δυνατότητα το να έρθουν στο σχολείο. Το γεγονός αυτό το θέλαμε... δηλαδή, κάποιο θέατρο, κάποια εκδρομή, εκπαιδευτική επίσκεψη θα μπορούσε να ολοκληρώσει το θέμα που κάνουμε.~N7*) ή επισημαίνουν περιορισμούς στις συνεργασίες/ αλληλεπιδράσεις των παιδιών, στην ανάληψη πρωτοβουλιών, στον δικό τους ρόλο ή στην εφαρμογή του ΠΣΝ (*Το θέμα προσωπικής και κοινωνικής ανάπτυξης από το καινούργιο αναλυτικό του 2011 με αυτά τα καινούργια μέτρα μας δυσκολεύει, αλλά αναγκαστικά προσαρμοζόμαστε. Οι σταθερές ομάδες είναι από τα μέτρα που μας πρότειναν... σταθερές ομάδες πλέον, προσπαθούμε όσο γίνεται σταθερές να είναι οι ομάδες (...) εγώ πιστεύω βρίσκεται σε αρμονία και αντιστοιχία. ~N8*). Παρόλα αυτά εκτιμούν ότι η νέα κατάσταση βρίσκεται σε αντιστοιχία με το ΠΣΝ.

3^η κατηγορία: αντιστοιχία νέας κατάστασης με ΠΣΝ

Οι δυο νηπιαγωγοί που με τις αναφορές τους τονίζουν ότι δεν έχει γίνει καμία αλλαγή στο νηπιαγωγείο τους και ότι η νέα κατάσταση βρίσκεται σε αντιστοιχία και αρμονία με το ΠΣΝ, δεν παρέθεσαν κάποια ενδεικτικά παραδείγματα προς ισχυροποίηση της συγκεκριμένης τους άποψης (*Ναι σε εμάς δεν έχει αλλάξει τίποτα όπως και στο χώρο. ~N10*). Από το σύνολο της συνεντεύξης τους ωστόσο γίνεται αντιληπτό ότι πρόκειται για νηπιαγωγεία που δεν έχουν υποστεί περιορισμούς από τα μέτρα πρόληψης Covid-19 του ΕΟΔΥ/ΥΠΠΑΙΘ καθώς η αίθουσα διδασκαλίας τους, σύμφωνα με όσα δήλωσαν και οι ίδιες, είναι ευρύχωρες και ο αριθμός των παιδιών σχετικά μικρός.

Παρά τις ενδιαφέρουσες διαφοροποιήσεις και απόψεις που εκφράζονται, το μεγαλύτερο μέρος του δείγματός μας (6 νηπιαγωγοί) τόνισε την αναντιστοιχία της νέας κατάστασης με το Πρόγραμμα Σπουδών και τεκμηρίωσε αυτή τη θέση με τον περιορισμό των αλληλεπιδράσεων/ συνεργασιών στην καθημερινή ζωή στο νηπιαγωγείο και στη δυναμική που αναπτύσσεται να μετατραπεί η μάθηση σε ατομική κυρίως διαδικασία. Οι υπόλοιπες τέσσερις νηπιαγωγοί δεν βρίσκουν τις νέες συνθήκες αναντίστοιχες με το ΠΣΝ είτε γιατί δεν αναγνωρίζουν τους περιορισμούς που εντοπίζουν ως ικανούς για κάτι τέτοιο, είτε γιατί το πλαίσιο του νηπιαγωγείου τους ήταν τέτοιο που δεν ανέδειξε στα μάτια τους αναντιστοιχίες.

Κεφάλαιο 5^ο Συζήτηση – Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας την έρευνά μας και σύμφωνα με τα αποτελέσματα που παρουσιάσαμε προηγουμένως διαπιστώνουμε ότι ο χώρος του νηπιαγωγείου την περίοδο του Σεπτεμβρίου – Νοεμβρίου 2020 εν μέσω υγεινομικής κρίσης Covid-19 δεν έμεινε ανεπηρέαστος, καθώς αναδείχθηκαν αξιοσημάντες αλλαγές.

Πιο συγκεκριμένα, ως κεντρικά συμπεράσματα της έρευνάς μας αναδεικνύονται ότι σχεδόν όλες οι νηπιαγωγοί του δείγματος πραγματοποίησαν αλλαγές στον χώρο του νηπιαγωγείου τους. Διευκρινιστικά, τρία ήταν τα είδη των αλλαγών στα οποία προέβησαν οι νηπιαγωγοί: α) αλλαγές στην διαρρύθμιση, β) αλλαγές στη χρήση αντικειμένων/ υλικών και γ) αλλαγές στις αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες. Ειδικότερα, προκειμένου να τηρηθούν τα προβλεπόμενα μέτρα προστασίας που είχαν σταλεί από το ΥΠΑΙΘ/ΕΟΔΥ οι περισσότερες νηπιαγωγοί της έρευνας οδηγήθηκαν στην αφαίρεση αντικείμενων – παιχνιδιών και εξοπλισμού. Κάποιες νηπιαγωγοί προχώρησαν στην κατάργηση γωνιών και στην προσθήκη επιπλέον εξοπλισμού, έτσι ώστε να μπορούν να τηρηθούν οι προβλεπόμενες αποστάσεις ενώ προτιμήθηκε συστηματικά η ατομική χρήση των αντικειμένων και υλικών π.χ. ζωγραφικής, γεγονός που επισημάνθηκε σχεδόν από όλες τις νηπιαγωγούς του δείγματος. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι περιορίστηκε ο αριθμός των παιδιών στις ομάδες, ενώ συστάθηκαν και σταθερές ομάδες εργασίας ή παιχνιδιού, γεγονός που περιόρισε τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των παιδιών.

Οι παραπάνω αλλαγές πραγματοποιήθηκαν από τις νηπιαγωγούς κατόπιν σχετικών οδηγιών του ΕΟΔΥ/ ΥΠΑΙΘ, οδηγίες που στάλθηκαν στα νηπιαγωγεία πριν από την έναρξη του σχολικού έτους. Οι περισσότερες αλλαγές στον χώρο του νηπιαγωγείου έγιναν από τις νηπιαγωγούς με τη βοήθεια των συναδέλφων τους, ενώ μόνο δυο νηπιαγωγοί προσπάθησαν να εμπλέξουν και τα παιδιά μέσα από διαλογικές πρακτικές στη νέα διαμόρφωση του χώρου τους.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που έχουμε στη διάθεσή μας, αναδείχθηκε ότι παράλληλα με τις επιβεβλημένες αλλαγές που έκαναν οι νηπιαγωγοί στο χώρο τους,

προσπάθησαν να διατηρήσουν τα παιδαγωγικά κριτήρια που διέπουν έναν σχολικό χώρο. Συγκεκριμένα, οι περισσότερες νηπιαγωγοί προσπάθησαν να διατηρήσουν τη λειτουργικότητα του χώρου και τη δυνατότητα για αλληλεπιδράσεις – συνεργασίες, ενώ λιγότερες ανέφεραν ότι διατήρησαν την ελκυστικότητα, τη δυνατότητα ανάπτυξης πρωτοβουλιών, την ελευθερία πρόσβασης σε γωνιές και υλικά και την εργονομία.

Συμπερασματικά, τα ευρήματά μας, αναφορικά με το πρώτο μας ερευνητικό ερώτημα: «Πώς επηρεάστηκε ο χώρος του νηπιαγωγείου από την εφαρμογή των μέτρων προστασίας από τον κορονοϊό κατά την περίοδο Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2020 Τι αλλαγές σημειώθηκαν;» εναρμονίζονται με την υπάρχουσα βιβλιογραφία που παραθέσαμε, αφού όπως είδαμε όλες οι νηπιαγωγοί του δείγματος προσπάθησαν ούτως ώστε οι αλλαγές που έγιναν στον χώρο τους να είναι σύμφωνες με τις οδηγίες που στάλθηκαν από τον ΕΟΔΥ/ ΥΠΑΙΘ. Τα μέτρα προστασίας από τον Covid-19 που στάλθηκαν στα νηπιαγωγεία, όπως αναφέρθηκαν στο βιβλιογραφικό μέρος της εργασίας, οι περισσότερες νηπιαγωγοί προσπάθησαν να τα εφαρμόσουν όσο αυτό ήταν εφικτό (ΥΠΑΙΘ, 2020). Παράλληλα, κάποιες νηπιαγωγοί γνωρίζοντας τα βασικά παιδαγωγικά κριτήρια που πρέπει να διέπουν τον χώρο του νηπιαγωγείου προσπάθησαν, παρά τις αλλαγές λόγω πανδημίας, να διατηρήσουν μερικά από αυτά. Συγκεκριμένα, οι νηπιαγωγοί προσπάθησαν να διασφαλίσουν ως επί το πλείστον τη λειτουργικότητα της τάξης τους, καθώς επίσης και την ελκυστικότητα, εργονομία και δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών από τα παιδιά, όπως επισημαίνεται από τη βιβλιογραφία προκειμένου ο χώρος του νηπιαγωγείου να αποτελεί ένα περιβάλλον οικοδόμησης της γνώσης (Γερμανός 2002, 2006· Κακανά, 2000· Rasmussen, 2004). Το γεγονός ότι η πλειονότητα των νηπιαγωγών που συμμετείχαν στην έρευνα πραγματοποίησε τις αλλαγές με τη βοήθεια συναδέλφων ή μόνες τους, ενώ μόνο δυο προσπάθησαν να εμπλέξουν τα παιδιά στη διαμόρφωση του χώρου, έρχεται σε αντιπαράθεση με τη βιβλιογραφία, σύμφωνα με την οποία κρίνεται αναγκαίο τα παιδιά να έχουν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση, οργάνωση και διακόσμηση του χώρου τους (Γερμανός, 2006).

Αναφορικά με το δεύτερο ερευνητικό μας ερώτημα διαπιστώσαμε ότι οι αλλαγές που πραγματοποίησαν οι νηπιαγωγοί στον χώρο τους είχαν επιπτώσεις τόσο στην εκπαιδευτική διαδικασία, όσο και στον ρόλο τους. Αναλυτικότερα, στο μεγαλύτερο ποσοστό των συνεντεύξεων οι νηπιαγωγοί ανέδειξαν τα αρνητικά στοιχεία που έχουν

προκύπτει, ενώ σ' ένα μικρότερο μέρος εντοπίστηκαν και κάποια θετικά τα οποία όμως, όπως επεσήμαναν και οι ίδιες νηπιαγωγοί στα λεγόμενά τους, οφείλονταν στον μικρό αριθμό παιδιών και στην ευρύχωρή τους αίθουσα. Ως αρνητικά στοιχεία αναφέρθηκαν: οι χρονοβόρες – δυσχερείς συνθήκες υλοποίησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας εξαιτίας της τακτικής υπενθύμισης των κανόνων – μέτρων ο περιορισμός των κινήσεων και η περιορισμένη ανάληψη πρωτοβουλιών, η κοινωνική αποστασιοποίηση και το γεγονός ότι η υπάρχουσα διαμόρφωση του χώρου δεν πληρούσε σε μεγάλο βαθμό τα παιδαγωγικά κριτήρια. Επιπρόσθετα, τονίστηκε η ψυχική και σωματική επιβάρυνση των νηπιαγωγών, γεγονός που αύξησε τον αρνητικό αντίκτυπο των αλλαγών λόγω πανδημίας στις νηπιαγωγούς.

Από τις συνεντεύξεις των νηπιαγωγών, διαπιστώσαμε ότι οι αλλαγές στον χώρο του νηπιαγωγείου επηρέασαν εκπαιδευτικούς και παιδιά. Τα προβλήματα που αναφέρθηκαν κατά κόρον ήταν η δυσκολία στη χρήση μάσκας και οι αντιδράσεις των παιδιών, ενώ κάποιες αναφορές έγιναν για τις περιορισμένες αλληλεπιδράσεις - συνεργασίες και για δημιουργία μικρών σταθερών ομάδων. Η πλειονότητα των νηπιαγωγών ανέδειξε ότι η νέα κατάσταση στον χώρο του νηπιαγωγείου είχε σημαντικό αντίκτυπο στον ρόλο τους, καθώς εκτιμούσαν ότι πλέον επικεντρώνονταν στην επιτήρηση για την εφαρμογή και τήρηση των νέων μέτρων, αναγκάζονταν να κάνουν παραχωρήσεις στις παιδαγωγικές πρακτικές τους, επιβαρύνονταν με τον επανασχεδιασμό υπό νέες και δυσμενείς συνθήκες της εκπαιδευτικής διαδικασίας και δεν ένιωθαν το ίδιο ελεύθερες με πριν.

Επιπλέον, μέσα από τις απαντήσεις των νηπιαγωγών αναδείχθηκαν αλλαγές και στον ρόλο των παιδιών. Συγκεκριμένα, υπογραμμίστηκε η αδυναμία ανάληψης πρωτοβουλιών από τα παιδιά, η περιορισμένη πρόσβαση σε σημεία και υλικά, οι λιγότερες αλληλεπιδράσεις/ παιχνίδια και η μικρή ποικιλία στις δραστηριότητες. Στον αντίποδα, οι νηπιαγωγοί που επισήμαναν ότι ο ρόλος των παιδιών δεν άλλαξε, τόνισαν τη διατήρηση της δυνατότητας για ανάληψη πρωτοβουλιών και την προσβασιμότητα σε σημεία και υλικά.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το μεγαλύτερο δείγμα της έρευνας τόνισε την αναντιστοιχία της νέας κατάστασης με το Πρόγραμμα Σπουδών. Τα κυριότερα κριτήρια

για τη διαπίστωσή τους αυτή ήταν οι περιορισμένες αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες και η μετατροπή της μάθησης σε ατομική διαδικασία.

Αναφορικά με το δεύτερο ερευνητικό μας ερώτημα: «Υπήρξε αντίκτυπος αυτών των αλλαγών α) στην εκπαιδευτική διαδικασία και β) στον ρόλο των εκπαιδευτικών της τάξης;» βρίσκεται σε αντιστοιχία με την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Πιο συγκεκριμένα, οι νηπιαγωγοί της έρευνάς μας διαπιστώθηκε ότι αναγνωρίζουν τα βασικά παιδαγωγικά κριτήρια που κρίνεται αναγκαίο να διέπουν τον σχολικό χώρο έτσι ώστε ο χώρος να αποτελεί πεδίο έκφρασης και ανάληψης πρωτοβουλιών από τα παιδιά. Ακόμη, αντιλαμβάνονται ότι ο χώρος είναι απαραίτητο να ευνοεί τις αλληλεπιδράσεις/ συνεργασίες, την ελεύθερη μετακίνηση και τη διαμόρφωσή του με βάση τα ενδιαφέροντα των παιδιών (Βοσνιάδου, 1992· Γερμανός, 2006· Κακανά, 2000·). Παράλληλα, οι νηπιαγωγοί αναγνωρίζουν ότι δικός τους ρόλος είναι να ενισχύουν περισσότερο τη μάθηση δίνοντας καθημερινά ευκαιρίες στα παιδιά για ανακάλυψη γνώσης, έχοντας το παιδί στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Δαφέρμου, κ.ά. 2006). Η πλειοψηφία των νηπιαγωγών τόνισε ότι ο αντίκτυπος των αλλαγών λόγω πανδημίας στον χώρο τους είχε κυρίως αρνητικό πρόσημο για την εκπαιδευτική διαδικασία, τον δικό τους ρόλο, αλλά και τον ρόλο των παιδιών, καθώς υπογράμμισαν ότι παραγκωνίστηκαν σε σημαντικό βαθμό τα παιδαγωγικά κριτήρια που πρέπει να διέπουν τον χώρο της σχολικής τάξης και τα στοιχεία εκείνα που ενισχύουν ποιοτικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των υποκειμένων που χρησιμοποιούν τον συγκεκριμένο χώρο δηλαδή των παιδιών και των νηπιαγωγών τους.

Τέλος, κρίνεται αναγκαίο να υπογραμμίσουμε τους περιορισμούς της έρευνάς μας. Ειδικότερα, τα ευρήματα και οι διαπιστώσεις μας δεν μπορούν να γενικευτούν στον ευρύτερο πληθυσμό των εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας, καθώς η παρούσα έρευνα περιλαμβάνει ένα μικρό δείγμα νηπιαγωγών. Θα μπορούσε όμως να ισχυριστεί κανείς ότι αποτελεί μια ενδεικτική εικόνα του νηπιαγωγείου σε μια συγκεκριμένη περίοδο της πανδημίας και καταγράφει στοιχεία που παρουσιάζουν ενδιαφέρον να διερευνηθούν περαιτέρω. Για παράδειγμα, θα μπορούσαμε να συγκρίνουμε τα ευρήματά μας με αυτά άλλων ερευνών που έχουν διεξαχθεί ή διεξάγονται σε μεγαλύτερους πληθυσμούς τόσο στον Ελλαδικό χώρο, όσο και στο εξωτερικό, προκειμένου να εξετάσουμε συγκριτικά

τον αντίκτυπο των αλλαγών στον χώρο των νηπιαγωγείων και στον ρόλο εκπαιδευτικών – παιδιών από την έναρξη της πανδημίας ως και σήμερα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Αυγητίδου, Σ., Καραγιώργου, Ι., Αλεξίου, Β. & Καλανταρίδου, Δ. (2014). Η παιδαγωγική του παιχνιδιού: πεποιθήσεις και πρακτικές στο πλαίσιο μιας συνεργατικής έρευνας-δράσης. Στο Κ.Δ. Μαλαφάντης, Β. Παπαδοπούλου, Σ. Αυγητίδου, Γ. Ιορδανίδης & Ι. Μπέτσας (Επιμ.), *9 ο Πανελλήνιο Συνέδριο «Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα», Φλώρινα 28-30 Νοεμβρίου 2014*. Φλώρινα: Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδας (Π.Ε.Ε.) Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας. Ανακτήθηκε (4/2/2022) από: <https://rb.gy/dybjac>

Βοσνιάδου, Σ. (Επιμ.). (1992). *Κείμενα εξελικτικής ψυχολογίας. Σκέψη*. Αθήνα: Gutenberg.

Γερμανός, Δ. (1998). *Χώρος και διαδικασίες αγωγής. Η παιδαγωγική ποιότητα του χώρου*. Αθήνα: Gutenberg.

Γερμανός, Δ. (2002). *Οι τοίχοι της γνώσης. Σχολικός χώρος και εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Γερμανός, Δ. (2006). *Οι τοίχοι της γνώσης. Σχολικός χώρος και εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π., & Μπασαγιάννη, Ε. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού: Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Έφτασαν στην Ελλάδα τα πρώτα εμβόλια (2020, Δεκέμβριος 25). *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. Ανακτήθηκε από: <https://rb.gy/uyg9xa>

Ζησοπούλου, Ε. (2015). *Ο χώρος ως υλικό πεδίο αγωγής στο συνεργατικό νηπιαγωγείο: Εφαρμογή στη διδακτική λογοτεχνικών κειμένων* (Διδακτορική διατριβή). Τ.Ε.Π.Α.Ε., ΑΠΘ. Θεσσαλονίκη.

Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε από: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5826>

Κακανά, Δ. Μ. (2000). *Θεωρία και μεθοδολογία δραστηριοτήτων στην προσχολική αγωγή*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.

Κακανά, Δ. Μ. (2015). *Θεωρία και μεθοδολογία δραστηριοτήτων στην προσχολική αγωγή*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.

Κουτσοβάνου, Ε., & Γιαλαμάς, Β. (1999). *Ο χώρος του νηπιαγωγείου και οι διαδικασίες μάθησης και διδασκαλίας*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Μακρυνιώτη, Δ. (επιμ.) (2003). *Κόσμοι της Παιδικής Ηλικίας. Τοπικά δ'*. Αθήνα: Ε.Μ.Ε.Α.

Μπότσογλου, Κ. (2010). *Υπαίθριοι χώροι παιχνιδιού και παιδί*. Αθήνα: Gutenberg.

Νόμος 4692-2020: “Αναβάθμιση του σχολείου και άλλες διατάξεις” (2020 Ιούνιος 12). Ανακτήθηκε από: <https://rb.gy/cc4pkp>

ΟΛΜΕ (2020, Μάρτιος 17). *17-03-2020: Για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση*. Ανακτήθηκε από: <https://rb.gy/clfdx6>

Πατρόζου, Ε. (2020, Μάρτιος). Κορωνοϊός COVID-19: Πανδημία 2020. *υγεία Με ευθύνη για τη ζωή*. Ανακτήθηκε από: <https://rb.gy/br4h6w>

Σιβροπούλου, Ρ. (2009). *Η οργάνωση και ο σχεδιασμός του χώρου (νηπιαγωγείου) στο πλαίσιο του παιχνιδιού*. Αθήνα: Πατάκη.

Σιδηροπούλου, Χ. (2020, Νοέμβριος 28). *4+1 σχέδια για την αντιμετώπιση της πανδημίας στα σχολεία*. Ανακτήθηκε από: <https://rb.gy/eullfa>

Συγκολίτου, Ε. (1997). *Περιβαλλοντική ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.

Συγκολίτου, Ε. (2000). *Σχολικός χώρος και συμπεριφορά*. Στο Κ. Τσουκαλά. (επιμ.). *Αρχιτεκτονική, παιδί και αγωγή*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Συμπερίληψη και εκπαίδευση: Όταν λέμε όλοι, εννοούμε όλοι (2020). Ανακτήθηκε από: <https://rb.gy/ddirhg>

Σχολεία: Τι συμβαίνει στον κόσμο με τη λειτουργία τους-Σε ποιες χώρες είναι ανοιχτά. (2020, Δεκέμβριος 22). *Newsbeast*. Ανακτήθηκε από: <https://rb.gy/laknpv>

ΤΑ ΝΕΑ Team (2020, Δεκέμβριος 21). Εγκρίθηκε το εμβόλιο της Pfizer από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Φαρμάκων. *ΤΑ ΝΕΑ*. Ανακτήθηκε από: <https://rb.gy/er1bjw>

Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: ΚΡΙΤΙΚΗ.

ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2003). Διαθεματικό ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ – Α.Π.Σ.) για το Νηπιαγωγείο και Προγράμματα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Δραστηριοτήτων, Αθήνα.

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (2020). 20-03-20 Οδηγίες για Ασύγχρονη εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Ανακτήθηκε από: <https://rb.gy/ibqzjn>

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (2020). Εγκύκλιος Λειτουργίας Νηπιαγωγείων για το σχολικό έτος 2020-2021. Ανακτήθηκε από: <https://rb.gy/gyhywf>

Ξενογλώσση

Bryman, A. (2017). *Μέθοδοι κοινωνικής έρευνας*. Αϊδίνης Αθ. (Επιμ.), (Π. Σακελλαρίου). Αθήνα: Gutenberg.

Clark, A. (2008). *Early childhood spaces: Involving young children and practitioners in the design process*. Working Paper 43. The Hague: Bernard van leer Foundation. Ανακτήθηκε από: <https://rb.gy/y6oqw0>

Clark, A. (2010). *Transforming children's spaces: Children's and adults' participation in designing learning environments*. London: Routledge.

Clark, A. & Moss, P. (2010). *Ας ακούσουμε τα μικρά παιδιά. Η προσέγγιση του Μωσαϊκού*. Αθήνα: ΕΑΔΑΠ.

Clark, C., Davila, A., Regis, M., & Kraus, S. (2020). Predictors of COVID-19 voluntary compliance behaviors: An international investigation. *Global transitions*, 2, 76-82.

Du Toit, A. (2020, January 27). Outbreak of a novel coronavirus. *Nature Reviews Microbiology*, 18(3), 123.

Gandini, L. (1998). Education and Caring Spaces. Στο C. Edwards, L. Gandini, και G. Forman, *The Hundred Languages of Children*. Greenwich, CT: Ablex. Στο Reggio Children (2004). *Children, Art and Artists: The Artistic Language of Alberto Burri*. Reggio Emilia: Reggio Children.

Fisher, D. L., & Khine, M. S. (Eds.). (2006). *Contemporary approaches to research on learning environments*. Singapore: World Scientific. Στο Γκλούμπου, Α. (2014). *Η παιδαγωγική*

αξιοποίηση του σχολικού χώρου στη διαμόρφωση συνεργατικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος: εφαρμογή σε ένα πρόγραμμα μαθηματικών δραστηριοτήτων στο νηπιαγωγείο (Διδακτορική διατριβή). Τ.Ε.Π.Α.Ε., ΑΠΘ. Θεσσαλονίκη.

Fraser, H. (2000). *Coordinating Improvements in Pronunciation Teaching for Adult Learners of English as a Second Language*. Canberra: DETYA (ANTA Innovative Project).

Fraser, H. (2006) Helping teachers help students with Pronunciation. *Prospect A journal of Australian TESOL*, 21, 80-94.

Maqbool, A., & Khan, N. Z. (2020). Analyzing barriers for implementation of public health and social measures to prevent the transmission of COVID-19 disease using DEMATEL method. *Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews*, 14(5), 887-892.

Rasmussen, K. (2004). Places for children-children's places. *Childhood*. 11(2): 155-73.

Reggio Children (2004). *Children, Art and Artists: The Artistic Language of Alberto Burri*. Reggio Emilia: Reggio Children.

Singhal, T. (2020). A review of coronavirus disease-2019 (COVID-19). *The Indian Journal of Pediatrics*, 1-6.

Strong-Wilson, T., & Ellis, J. (2007). Children and Place: Reggio Emilia's Environment as Third Teacher. *Theory into Practice*, 46 (1), 40-47.

Weinstein, C., & David, T. (1987). *Spaces for Children: The Build Environment and Child Development*, NewYork: Plenum Press. Στο Γερμανός, Δ. (2002). *Οι τοίχοι της γνώσης. Σχολικός χώρος και εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Weinstein, C. S. (1997). «Educational environmental psychology», στο GIFFORD R., *Environmental Psychology*. Boston: University of Victoria, 241-275. Στο Γερμανός, Δ. (2002). *Οι τοίχοι της γνώσης. Σχολικός χώρος και εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

World Health Organization. (2020). *Coronavirus disease (COVID-19) pandemic*. Ανακτήθηκε από: <https://rb.gy/ylml9m>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Οδηγός συνέντευξης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Ενδεικτικός οδηγός συνέντευξης για την Νηπιαγωγό της τάξης

Όνοματεπώνυμο: Χρυσούλα Σταμπουλτζή

ΑΕΜ: 3588

Εξάμηνο: Ζ'

Επόπτρια: Σιδηροπούλου Χριστίνα

Ημερομηνία διεξαγωγής συνέντευξης:

Νομός/ περιοχή:	Αριθμός προνηπίων:
Συνολικός αριθμός νηπίων:	Μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή και αναπηρίες:
Αριθμός νηπίων:	Εκπαιδευτικός σε ημερήσιο ή Ολοήμερο:

1^η ομάδα: «Γνωριμία – εισαγωγή»

- Πόσα χρόνια εμπειρίας έχετε ως νηπιαγωγός;
- Στο συγκεκριμένο νηπιαγωγείο πόσα χρόνια εργάζεστε;
- Ήταν συνειδητή επιλογή - δικιά σας επιλογή;
- Τι σας αρέσει πιο πολύ στο επάγγελμά σας; Έχετε κουραστεί;
- Θα αλλάζατε κάτι;

2^η ομάδα: «Αίθουσα πριν»

- Θα μπορούσατε να μας περιγράψετε πως ήταν ο χώρος του νηπιαγωγείου σας ΠΡΙΝ;
- Με ποια κριτήρια διαμορφώσατε την αίθουσα έτσι; Τι επιδιώκετε; **Ποια παιδαγωγικά κριτήρια έχει ο χώρος;**

3^η ομάδα: « Αίθουσα εν μέσω COVID-19»

- Πραγματοποιήθηκαν πολλές αλλαγές λόγω υγειονομικής κρίσης; Ποιος τις έκανε; Εσείς; μόνη; ή μαζί με τα παιδιά;
- Περιγράψτε μας πως έχετε διαμορφώσει τώρα την αίθουσα;
- Ποια κριτήρια λάβατε υπόψη για την διαμόρφωση αυτή;
- Ποιες παιδαγωγικές αρχές από αυτές που είχατε πριν έχετε διατηρήσει παρά τις αλλαγές;
- Η υπάρχουσα διαμόρφωση του χώρου πληροί **τα παιδαγωγικά κριτήρια του χώρου;** ναι; όχι; σε ποιο βαθμό;

4^η ομάδα: «Αίθουσα εν μέσω COVID-19 και αντίκτυπος στην εκπαιδευτική διαδικασία και τα υποκείμενα της τάξης»

- Οι αλλαγές που κάνατε πιστεύετε ότι βοηθούν την εκπαιδευτική διαδικασία; την εκπαιδευτική πράξη; το έργο σας;
- Η χωροταξική διαμόρφωση επιτρέπει την ελεύθερη πρόσβαση σε σημεία και υλικά; Ευνοεί τη συνεργασία των παιδιών σε ομάδες; (πριν τα παιδιά μπορούσαν μέσα από το παιχνίδι τους να διαμορφώσουν για παράδειγμα το χώρο; (π.χ. κουκλόσπιτο πάνε πικ νικ παρεούλα)
- Πώς αντέδρασαν τα παιδιά στην νέα διαμόρφωση του χώρου (κυρίως τα νήπια) *(υπήρξαν έντονες αντιδράσεις από μέρους τους ή ήταν εύκολη η προσαρμογή τους;)*
- Πιστεύετε ότι μετά την αλλαγή του χώρου και τις δεδομένες συνθήκες που επικρατούν έχει αλλάξει σε κάποια σημεία ο ρόλος σας και αν ναι, πώς;
- Αντίστοιχα, ο ρόλος των παιδιών έχει αλλάξει και αν ναι, πώς και σε ποιό βαθμό; (νιώθουν και εκφράζονται άνετα, υπάρχει η δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών;) Μπορούν να πραγματοποιήσουν αλλαγές στον χώρο, τους; *(παλιά το έκαναν και τώρα όχι)*
- Πώς θα χαρακτηρίζατε τις παιδαγωγικές πρακτικές των εκπαιδευτικών εν μέσω Covid-19; Πιστεύετε ότι συνεχίζουν να αντλούν από τις σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις; Η νέα πραγματικότητα στην τάξη του νηπιαγωγείου βρίσκεται σε αρμονία / αντίστοιχία με το Πρόγραμμα Σπουδών και τις θεωρίες;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Π

Παράδειγμα απομαγνητοφωνημένης συνέντευξης

X: Ωραία αρχικά, θα ήθελα να σας ευχαριστήσω που δεχτήκατε να συμμετέχετε στην συνέντευξη και στην αρχή θα ήθελα να μάθω κάποια πράγματα για εσάς να σας γνωρίσουμε λίγο καλύτερα. Πόσα χρόνια εμπειρίας έχετε ως νηπιαγωγός;

N1:27.

X: Στο συγκεκριμένο νηπιαγωγείο πόσα χρόνια δουλεύετε;

N1: *Εργάζομαι από το 2003 έως και σήμερα, 17 χρόνια πλην μία χρονιά που έφυγα με απόσπαση κάτω στο ένατο νηπιαγωγείο, 16 χρόνια δηλαδή.*

(...)

X: Τι Θα αλλάζατε στο συγκεκριμένο επάγγελμα αν σας δινόταν η δυνατότητα ;

N1: *Αυτός που εργάζεται μέσα στην τάξη έχει τα παιδιά να μην έχει την διεύθυνση (...)Εμένα με ενοχλεί δεν ξέρω άλλους αν τους ενοχλεί. Εγώ θα ήθελα αυτό να μην έχω άλλες έγνοιες, γιατί νιώθω ότι έχω την ευθύνη του σχολείου και θα ήθελα να είμαι πολύ πάνω μέσα στην τάξη και θα το ήθελα αυτό.*

2^η ομάδα: «Αίθουσα πριν»

X: Τώρα θα ήθελα να μάθω λίγο για το πώς ήταν η αίθουσα πριν. Θα μπορούσατε να μας περιγράψετε πώς ήταν ο χώρος του νηπιαγωγείου σας πριν;

N1: *Ναι, λοιπόν μπαίνοντας στην τάξη στο δεξί το χέρι ήταν η γωνία των φυσικών επιστημών και περισσότερο με αντικείμενα υλικά και με αυθεντικά υλικά και με πλαστικά παιχνίδια που ήταν από το φυσικό περιβάλλον (...) Στην συνέχεια, ήτανε ένα σημείο στην τάξη το οποίο άλλαζε δεν ήτανε σταθερό και είχε σχέση άλλοτε με παιδαγωγικό υλικό ή με τα μαθηματικά, με τη γεωμετρία, άλλοτε ήτανε ο χώρος της μυθολογίας που μπορεί να υπήρχε και κάποιος χάρτης εκεί.*

(...)

X: Οπότε, δηλαδή με ποια κριτήρια δηλαδή άλλαζε;

N1: *Μέσα στον χρόνο μπορεί να υπήρχε ανάγκη να κάνουν μεγαλύτερες κατασκευές τα παιδιά. (...) Μια άλλη χρονιά που είχαμε ασχοληθεί πολύ με την μουσική και με την παράδοση αυτό το σημείο που ήταν με την μυθολογία ήταν με τα παραμύθια και με μουσική, ήταν τελείως διαφορετικό κάθε χρόνο δηλαδή κάπως αλλάζει.*

(...)

X: Με ποια κριτήρια διαμορφώσατε την αίθουσα έτσι; Τι επιδιώκετε;

N1: *Θέλω να δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να μαθαίνουν μέσα από αυτόν τον χώρο και ανά πάσα στιγμή να ανατρέχουν σε κάτι, να το αναζητούν, να ανακαλούν προγενέστερες ιδέες, γνώσεις, απόψεις και πάνω σε αυτές να χτίζουνε καινούργια πράγματα.*

X: Ναι, και αυτό γενικά ο χώρος έχει κάποια παιδαγωγικά κριτήρια, ο δικός σας ο χώρος έτσι όπως τον έχετε διαμορφώσει εσείς τι πρεσβεύει, τι θεωρείται ως πούμε ότι βγαίνει μέσα από αυτόν τον χώρο;

N1: *Καταρχήν δίνεται στα παιδιά δυνατότητα για ελευθερία (...) Διάλεξαν τα παιδιά που θα δουλέψουνε τους δίνεται η ελευθερία αν θεωρείται αυτό να επιλέγουν υλικά και αντικείμενα που θα χρησιμοποιήσουν προκειμένου να εκφραστούν, να δημιουργήσουνε, να μάθουνε, να ανακαλύψουνε.*

(...)

3^η ομάδα: « Αίθουσα εν μέσω COVID-19»

X: Τώρα θα ήθελα να μάθω για το πώς έχετε διαμορφώσει τώρα την αίθουσά σας εν μέσω μιας υγειονομικής κρίσης-Covid19. Πραγματοποιήθηκαν πολλές αλλαγές;

N1: *Ό,τι χρησιμοποιούσαν πριν τα παιδιά το χρησιμοποιούσαν κοντά στη γωνιά να το πω στη μαθησιακή περιοχή, κοντά σε εκείνο το σημείο δούλευαν.*

(...)

X: Δηλαδή, πραγματοποιήθηκαν πολλές αλλαγές λόγω υγειονομικής κρίσης;

N1: *Για εμένα ναι πάρα πολλά πράγματα βγήκανε από την τάξη, δεν υπάρχουν πλέον παγκάκια πια μέσα στον χώρο της τάξης. Οι γωνιές όλες φαίνονται να είναι ανοιχτές σαν μια έκθεση γύρω-γύρω λειτουργεί η τάξη και στο κέντρο είναι τα τραπέζια. Είναι μπαίνοντας δεξιά δύο τραπέζια μαζί. Κάθονται δύο παιδιά σε κάθε τραπέζι διαγώνια.*

(...)

X: Αυτό γινόταν παλιά, τώρα;

N1: *Τώρα το κάθε παιδί έχει αυτά τα υλικά τα ατομικά τα δικά του μέσα σε ένα ταπεράκι, τα οποία βρίσκονται σε ένα συρτάρι (την πλαστελίνη την έχει έξω από το ταπεράκι). Πάνω υπάρχουν οι κόλλες το χαρτί δηλαδή Α4 αν θέλουν να ζωγραφίσουν και υπάρχουν και τα άλλα συρτάρια που βάζουνε τις εργασίες τους.*

(...)

X: Στην ουσία δηλαδή οι γωνιές είναι εκεί πέρα απλά κάθε παιδί παίρνει το κάθε αντικείμενο της γωνιάς και το τοποθετεί στο τραπέζακι του.

N1: *Ναι και δουλεύουν στο τραπέζι τους. Δεν το χρησιμοποιούν όμως την ίδια μέρα άλλα παιδιά (το παιχνίδι-αντικείμενο) το υλικό αν παίζουν ας πούμε ζώα σήμερα (ας πούμε).*

(...)

X: Κατάλαβα, θα ήθελα να μάθω αν τις αλλαγές τις κάνατε μόνη σας ή μαζί με τα παιδιά;

N1: *Όχι ο χώρος ήτανε πριν έρθω ήταν πριν να μούνε πριν ξεκινήσουμε την χρονιά. Έπρεπε να είναι ο χώρος έτσι διαμορφωμένος ώστε να ξέρουμε ακριβώς την θέση μας και τον χώρο μας, είναι ένα πολύ οριοθετημένο αυτό. Είχα τις καρτέλες και τα ονόματα στο τραπέζι τους.*

X: Θα μπορούσατε λίγο να μας περιγράψτε πώς έχετε διαμορφώσει τώρα την αίθουσα μας είπατε κάποια πράγματα βασικά αλλά λίγο πιο συγκεκριμένα.

N1: *Προσπάθησα να υπάρχουν αποστάσεις και να είναι σύμφωνα με τις οδηγίες του ΕΟΔΥ και με τις εγκυκλίους του υπουργείου παιδείας που μας έστειλαν. Να είναι σταθερές οι ομάδες, να είναι μικρές, ας πούμε στα κουζινικά και στο κουκλόσπιτο πηγαίνουνε τέσσερα παιδιά που είναι όμως τα παιδιά που είναι στο ίδιο τραπέζι, αν θελήσουν να πάνε κάποιιο άλλοι πάνε άλλη μέρα. Δεν μοιράζονται την ίδια μέρα τα υλικά τα παιδιά τα κοινόχρηστα υλικά.*

(...)

X: Τι πιστεύετε ότι άλλαξε και...

N1: *Δεν ξέρω πριν ίσως ήταν πιο ελεύθερα επιλέγανε τους δινόταν να επιλέξουν, ενώ είναι μπροστά τους ακόμα και στα παιδιά που είναι κοντά στα βιβλία δεν τα επιλέγουν αυτά. Μου έχει κάνει εντύπωση φέτος δεν θα λειτουργήσει δανειστική βιβλιοθήκη στο σχολείο μας, γιατί δεν επιτρέπεται ο διαμοιρασμός.*

(...)

X: Κατάλαβα, ναι. Ποια κριτήρια λάβατε υπόψη για την διαμόρφωση αυτή του χώρου που κάνατε;

N1: Εκμεταλλεύτηκα όσο μπορούσα τον χώρο έτσι να είναι λίγο πιο όμορφος, πιο ταχτοποιημένος να υπάρχει μια σειρά και μια αλληλουχία και ένα ομαλό πέρασμα προχωρώντας από το ένα στο άλλο.

(...)

X: Στην παιδαγωγική που είχατε πριν που όπως μας είπατε τα παιδιά ήταν ελεύθερα (και τα σχετικά). Τι διατηρήσατε τώρα έτσι όπως φτιάξατε τον χώρο σας; Αν διατηρήσατε κάτι.

N1: Τώρα να υπάρχουν πάλι όλα αυτά τα υλικά να έχουν τα παιδιά πρόσβαση σε αυτό, αλλά και πάλι μου κάνει εντύπωση που δεν πηγαίνουνε μόνα τους να κάνουν κάτι απλά με ρωτάνε «Κυρία ή τελείωσα, Κυρία να πάρω αυτό;». Πριν μόνα τους χωρίς να έχω πει κάτι εγώ. Εγώ θα ήθελα να θέλουν και αυτά κάτι, όταν τελειώνουν να πάνε μόνα τους να το πάρουνε από οπουδήποτε και αν βρίσκεται στην τάξη.

(...)

X: Οπότε δυσχεραίνει την κοινωνική επαφή των παιδιών τις κοινωνικές δεξιότητες;

N1: Ναι, ναι. Αυτό δεν μου αρέσει δηλαδή εμένα, δεν υπάρχει καλή ακουστική, δεν καταλαβαίνουνε τα παιδιά με την μάσκα έχουνε αρχίσει να μιλάνε τα παιδιά πιο δυνατά με την μάσκα και εγώ η ίδια γιατί δεν ακούω καλά τη φωνή την δική μου.

(...)

4^η ομάδα: «Αίθουσα εν μέσω COVID-19 και αντίκτυπος στην εκπαιδευτική διαδικασία και τα υποκείμενα της τάξης»

X: Οι αλλαγές που κάνατε πιστεύετε ότι βοηθούν την εκπαιδευτική διαδικασία; την εκπαιδευτική πράξη; το έργο σας;

N1: Πιο πολύ νομίζω ότι βοηθάνε στην υγιεινή.

(...)

X: Ωραία, τι άλλο πιστεύετε ότι σας δυσκολεύει;

N1: Δεν μπορείς να ακούσεις, δεν μπορεί να γίνει συζήτηση, δεν ακούς και πηγαίνεις κοντά στα παιδιά μπορεί κάποιος να μην μιλάνε.

(...)

X: Εσείς δηλαδή δεν μπορείτε να κάνετε κάτι γι' αυτό να μιλήσουν παραπάνω;

N1: *Όχι, δεν μπορώ να κάνω, αν δεν φορούσαμε την μάσκα ίσως μπορούσαμε να. Φροντίζω να υπάρξει φυσικής αγωγής δραστηριότητα σε σχέση με ότι διαπραγματευόμαστε για να βγούμε εκτός της τάξης.*

(...)

X: *Ευνοεί δηλαδή τη συνεργασία των παιδιών σε ομάδες;*

N1: *Ευνοεί αλλά σε μικρές και σταθερές ομάδες σύμφωνα με αυτό που μας έχουνε δώσει. Τα παιδιά έχουν την τάση να επικοινωνούν και με τους άλλους, το θέλουνε εμείς προσπαθούμε λίγο να το εμποδίσουμε.*

(...)

X: *Δηλαδή ήτανε εύκολη η προσαρμογή;*

N1: *Ναι, τελείως τελείως λες και ήταν πάντα έτσι ναι.*

X: *Άρα, δεν υπήρξαν έντονες αντιδράσεις από κάποιο παιδί.*

N1: *Όχι, όχι καμία αντίδραση και με την μάσκα το ίδιο.*

(...)

X: *Πιστεύετε ότι μετά την αλλαγή του χώρου και τις δεδομένες συνθήκες που επικρατούν έχει αλλάξει σε κάποια σημεία ο ρόλος σας και αν ναι, πώς;*

N1: *Ναι, φυσικά. Δεν είναι τα πράγματα όπως ήτανε, γιατί δεν μπορούμε να συζητήσουμε, δεν μπορούμε να έρθουμε πιο κοντά. Δεν μπορούν να γίνουνε αλλαγές στις ομάδες.*

(...)

X: *Κατάλαβα, ναι. Ο δικός σας ο ρόλος όμως πως έχει επηρεαστεί σε αυτό;*

N1: *Πρέπει ας πούμε να καθαρίσω τα τραπέζια και πριν τα καθαρίζα, τώρα πρέπει όμως πρέπει να φροντίζω να τα απολυμάνω να προσέχω περισσότερο για την καθαριότητα, το πλύσιμο των χεριών αν γίνεται σωστά. Έχουμε χωρίσει τα αγόρια πλένονται στους δικούς τους νεροχύτες, τα κορίτσια στους δικούς τους. Χρησιμοποιούν ξεχωριστή τουαλέτα του ενός τμήματος από του άλλου κάτι που δεν γινότανε πριν. Έχει δημιουργηθεί και ένα άγχος.*

(...)

X: *Είπατε ότι ο δικός σας ρόλος πιστεύετε ότι έχει αλλάξει ο ρόλος, όμως των παιδιών έχει αλλάξει και αν ναι, πώς και σε ποιό βαθμό;*

N1: *Και ο ρόλος των παιδιών έχει αλλάξει βέβαια δεν είναι ελεύθερα όπως ήτανε πριν.*

(...)

X: Άρα έχει αλλάξει δηλαδή ο ρόλος τους;

N1: *Ναι, δεν μπορούν να πάνε αλλού, ενώ στην αρχή μπορούσαν να πάνε σε εκείνο το τραπέζι μπορούσαν παιδιά από εκείνη την ομάδα να πάνε σε εκείνη την ομάδα να μετακινηθούν, να αλλάξουν και οι ομάδες να μην είναι σταθερές οι ομάδες τώρα δεν πρέπει να τις αλλάζουμε τις ομάδες.*

(...)

X: Μπορούν να πραγματοποιήσουν τώρα αλλαγές στον χώρο τους;

N1: *Όχι, δεν μπορούνε.*

(...)

X: Τέλος, θα ήθελα να μάθω πως θα χαρακτηρίζατε τις παιδαγωγικές πρακτικές των εκπαιδευτικών εν μέσω Covid-19;

N1: *Θεωρώ ότι όλοι προσπαθούνε να κάνουνε το καλύτερο δυνατό, δεν ξέρω αν τα καταφέρνουμε.*

X: Πιστεύετε δηλαδή ότι συνεχίζουν να αντλούν από τις σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις;

N1: *Όχι έχει γίνει σαν σχολείο η τάξη, ναι έχει σχολειοποιηθεί η τάξη, έχει σχολειοποιηθεί ναι!*

(...)

X: Η νέα πραγματικότητα στην τάξη του νηπιαγωγείου βρίσκεται σε αρμονία /αντιστοιχία με το Πρόγραμμα Σπουδών και τις θεωρίες; (έγιναν «εκπτώσεις;»)

N1: *Ανάλογα με τον εκπαιδευτικό αν οι δραστηριότητες που οργανώνει μπορούν να είναι σύμφωνες με το Πρόγραμμα Σπουδών. Τώρα εμείς επειδή ήθελα να κάνω μια δραστηριότητα σε σχέση με τα παιδιά του σαράντα με ένα τραγούδι που έχει σχέση με την πείνα διαμορφώσαμε κάπως την τάξη μας, αλλά αυτό μετά (επειδή έχουμε και μια ηλικία) δημιουργεί προβλήματα πρέπει να μετακινήσεις, να ενώσεις τραπέζια τα παιδιά έπρεπε να φροντίζουν να είναι σε αποστάσεις και κάναμε μια αναπαράσταση του συσσιτίου που έκαναν στην κατοχή. Είχα συγκεκριμένους ρόλους στα παιδιά παλαιότερα όταν το είχαμε κάνει δεν προσέχαμε όλα αυτά τα πράγματα. Αυτά δημιουργούν δυσχέρειες.*

(...)

X: Ναι, κατάλαβα. Απλά πιστεύετε ότι η όλη κατάσταση έχει αλλάξει τον ρόλο σας και σας έχει οδηγήσει κάπου αλλού, ίσως σε ένα πιο δασκαλοκεντρικό μοντέλο.

N1: *Θα είναι πιο εύκολο για εμένα αν το κάνω, αλλά προσπαθώ να μην το κάνω αν το κάνω θα είναι πιο εύκολη ζωή για εμένα. Εντάξει, ναι δεν θέλω να το κάνω, αλλά μπορεί εκεί να οδηγήσει αυτό. Για να μην το κάνεις αυτό είναι πολύ κουραστικό, πρέπει να σκεφτείς πάρα πολύ καλά την δραστηριότητά σου και πως θα την κάνεις να δοθεί ο λόγος σε όλα τα παιδιά.*

(...)

X: Θα μπορούσαν δηλαδή να εργαστούν ομαδικά, ενώ τώρα δεν μπορούν να εργαστούν ομαδικά.

N1: *Ναι, ακόμα και αν είναι ομαδικό είναι ατομικό αυτό.*

X: Κατάλαβα, ναι. Ευχαριστώ πολύ για τις πολύτιμες πληροφορίες που μας δώσατε και για την όλη βοήθεια στην εργασία. Ελπίζω τα πράγματα να αλλάξουν προς το καλύτερο κάποια στιγμή και για εσάς τους εκπαιδευτικούς και για το ρόλο των παιδιών μέσα στον χώρο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Κατηγοριοποίηση δεδομένων (Excel)

ΗΜΗ.1	ΠΡΟΦΗΛ	ΧΑΡΤΗΣ ΠΡΟ COVID-19	
<p>ΗΜΗ.1</p> <p>27 χρόνια εμπειρία (15 χρ στο βιο). Ειδηγή με θεωρητικά κριτήρια, (Γεγονότα στην ιστορία και ο πατέρας, με φιλήρωμο) είτε ότι είναι καλύτερα να δηλώσει ηρωικά, ή</p> <p>Ειδηγή δημοτικότητα (μου αρέσει η ειδηγή, η δημοτικότητα πα πατή) ΔΕΙ την εικόνα σου. ΘΕΛΗΜΕ την δυναμική διάδοση του μηνύματος. (Αυτός που ερχόμαστε στα σημεία είναι πα πατή να μην έχει την ειδηγή)</p>	<p>Προτίμηση: 20-30 χρόνια</p> <p>Ειδηγή στοιχεία: με θεωρητικά κριτήρια</p> <p>Της σφύρας: 1. εικόνα/ειδηγή 2. δημοτικότητα</p> <p>Δει της σφύρας: 1. γραφειοκρατία/δυναμική φήμη</p>	<p>Πολύς ενδιαφέροντες, λειτουργία διασποράς βιβλιοθήκης Γενικές δυναμικές, αλληλίων ανθρώπων με τα ενδιαφέροντα των παιδιών και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Διαδραματίζονται έργα, ηθώσα εφευρέματα, αλληλίων πρόθεση στα μάτια, εφευρέσεις τα παιδιά, εφευρέσεις σε ομάδες, δυναμική πρόθεσης τους για διαμόρφωση του (βρίσκω δική μου δυναμική στα παιδιά να μεθώσουν με τον τρόπο τον γάμο και αυτό πέρα στιγμή να ανατρέξουν σε κάτι, να το αφήσουν, να ανακαλύψουν προγενέστερες γνώσεις, απόψεις και πάλι σε αυτές να τρέφουν καινούρια πρόθεση)</p>	<p>1. είχε πλήθους και ποικιλία εναλλακτικών γενιών, 2. αφορούσε τα παιδαγωγικά κριτήρια (αλληλίων αντίθετη πρόθεση, αλληλίων, συμπεριφορά)</p>
<p>ΗΜΗ.2</p> <p>20 χρόνια εμπειρία (10 χρ στο βιο). Σκεπτική σκεπτική σκεπτική. Της σφύρας με τα παιδιά, η ειδηγή. Το σκεπτικό μάς έχει εικόνα, μάς μπορεί να αλλάξει σκεπτικό, να είναι με τα σκεπτικά όπλα. Δει την εικόνα σου, θα αλλάξει την υποθέση να κάνω θα γράφο υποθέσεις, θα βάλω να γράφο υποθέσεις. (Όταν είναι υποθέσεις και είναι σε ένα μισό φύλλο, δεν έχει την ειδηγή που έχουμε τα παιδιά στο πρώτο το φύλλο)</p>	<p>Προτίμηση: 20-30 χρόνια</p> <p>Ειδηγή στοιχεία: σκεπτική</p> <p>Της σφύρας: 1. εικόνα/ειδηγή 2. σκεπτική με τα παιδιά</p> <p>Δει της σφύρας: 1. μέγιστη υποθέσεις βιβλία αλληλίων</p>	<p>Πολύς ενδιαφέροντες εμπλοκή και προθέση υλικού στη γενική γραφή (μικρή βιβλιοθήκη). Στόχος λειτουργικότητα, εφευρέσεις, (βρίσκω το παπύρι και καθόλου και παπύρι, δεν το παπύρι το παπύρι και παπύρι σε όλη την πλάτη) και διάδοση των θεμάτων από τις ίδιες γενιές (ή γενιά της σκεπτικής και της γραφής) πρόθεση να είναι ολη γενιά και να μην έχει άλλα άλλα παιδιά). Βασικό κριτήριο τι είναι πρακτικό για το παιδί.</p>	<p>πλήθους και ποικιλία εναλλακτικών γενιών, 2. αφορούσε τα παιδαγωγικά κριτήρια (αλληλίων)</p>

Εικόνα 1: Κωδικοποίηση γενικών δεδομένων Ι

ΧΑΡΟΣ COVID-19		Κριτήρια νηπ/γού για επαν διαμόρφωση χώρου λόγου Covid-19	
<p>Αφαίρεση γωνιών, στήλων, υλικών (όχι παρολιό, γωνίες που έρθουν) Κοινωνική αποστασιοποίηση (2 παιδιά/τροπέζι διαγωνιά). Σταθερές θέσεις παιδιών. (Τα παιδιά τρέφονται όταν έρχονται στο σχολείο το κάθε ένα χωριστά με κίτη που το ενδιαφέρει, δηλαδή μπορεί να θέλει να ζαχαρώσει οπότε πάει στο τραπέζι του εκεί στην θέση του πάντοτε κάθε παιδί δεν αλλάζει θέση). Ατομικά υλικά και αντικείμενα - όχι διαμοιρασιμύ/κοιν όχηστα υλικά, π.χ. αν το πάρει μία ομάδα, δεν το παίρνει άλλη. Ο χώρος διαμορφώθηκε από την νηπιαγωγό πριν έρθουν τα παιδιά. Με βάση οδηγίες ΕΟΔΥ και εγκυκλίους</p>	<p>1. Τροποποίηση γωνιών (αφαίρεση, μείωση γωνιών) 2. Κοινωνική αποστασιοποίηση, 3. ατομική χρήση αντικειμένων (όχι κοιν όχηστα/διαμοιρασιμύ) 4. Διαμόρφωση χώρου από νηπιαγωγό βάσει ΕΟΔΥ/οδηγίες</p>	<p>Όμορφος, ταχτοποιημένος, να υπάρχει σειρά και αλληλουχία (προσδόκησε να εκμεταλλευτεί τον χώρο όσο μπορούσε → καλύτερη μετάβαση από τη μία γωνιά στην άλλη). Διατήρησε την παιδαγωγική αρχή να μαθαίνουν τα παιδιά μέσα από τον χώρο.</p>	<p>1. Διατήρηση όσο το δυνατόν περισσότερων ποιοτικών κριτηρίων διαμόρφωσης του χώρου (παιδαγωγικότητα, αλληλεπιδράσεις-συνεργασία).</p>
<p>Αφαίρεση γωνιών, υλικών και παιχνιδιών (όχι παρολιό, αφορέξ - δεν πλένονται εικόνα). Μείωση αριθμού παιδιών στις γωνίες (Έξέλιξη: η παιδί που δύο το πολύ τρία παιδιά και σε μια μικρή απόσταση μεταξύ τους). Κοινωνική αποστασιοποίηση (2 παιδιά/τροπέζι διαγωνιά). Σταθερές θέσεις παιδιών (βλέπαμε σε κάθε κρεμάστρα πίσω το όνομα του κάθε παιδιού, οπότε έχουν και σταθερές θέσεις). Δεν υπήρχε η δυνατότητα τήρησης των αποστάσεων που προέβλεπε ο νόμος (έλλειψη χώρου) (Οι αποστάσεις μεταξύ των παιδιών δεν μπορούσε να είναι στα μέτρα που λένε αυτοί στο ενάμιση με δύο έπρεπε να θυλούμε στο προαίτιο). Ατομικά υλικά και αντικείμενα - όχι διαμοιρασιμύ/κοιν όχηστα υλικά. Ο χώρος διαμορφώθηκε από την νηπιαγωγό πριν έρθουν τα παιδιά. Με βάση οδηγίες ΕΟΔΥ και λοιμοδολιώνων.</p>	<p>1. Τροποποίηση γωνιών (αφαίρεση, μείωση γωνιών), Κοινωνική αποστασιοποίηση, ατομική χρήση αντικειμένων (όχι κοιν όχηστα/διαμοιρασιμύ), Διαμόρφωση χώρου από νηπιαγωγό βάσει ΕΟΔΥ/οδηγίες.</p>	<p>Δεν αναφέρει</p>	

Εικόνα 2: Κωδικοποίηση γενικών δεδομένων II

ΝΗΠ.	ΑΝΤΙΚΥΠΤΟΣ σε εκπαιδευτική διαδικασία και άτομα	ΣΕ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	ΣΕ ΑΤΟΜΑ
<p>ΝΗΠ. 1</p>	<p>ΘΕΠΚΑ: 1. ελεύθερο παιχνίδι πλήρως παιδαγωγικά κρητριά, 2. τα παιδιά έμβουν να πλένονται πολύ καλά σε σχέση με άλλες χρονιές, ΠΡΟΒΗΜΑΤΑ: 1. μεγάλες αστασίες, κακή ακουστική, εμπροδίζονται οι συνιστροφές των παιδιών 2. δυσχεραίνεται η κοινωνική επαφή – κοινωνικές δεξιότητες και επικοινωνία (δεν υπάργει καλή ακουστική, δεν καταλαμβάνουν τα παιδιά με την μάσκα έχουν αρχίσει να μιλάνε τα παιδιά πιο δυνατά με την μάσκα και ενώ η ίδια γιατί δεν ακούω καλά τη φωνή την δική μου), 3. τα παιδιά συνηθίζουν την θέση τους (αν τους αιάξει το θέσουν τιμωριά), 4. μεγάλη χρονοσφή με τα αντικείμενα και τα υλικά (ο καθένας να πάει να τα πάρει να τα φέρει, να τα βάλει πάλι, ενώ πριν υπήρχε το κοινό μπορεί ένα παιδί να τα μοιράζε σε όλα τα παιδιά, τώρα ο εκπαιδευτικός πρέπει να τα κάνει αυτό), 5. πάλιωδια -δοσκαλοκεντρικός, 6. Αλλάζωμε οι ρουτινες (συγκεκριμένη αίσουσα φωνητού, διακριση ονόμα-κόρτσια σε νεροχύτε, ξεχωριστή τουάέτα το κάθε τμήμα), 7. έχει άγχος, περισσότερο σωματική κόλυψη – σέψη – πραγματοποιήσιμς-ανώνωσα (είναι πολύ κουραστικό, πρέπει να σκεφτείς πάλι πολύ καλά την δραστηριότητά σου και πως θα την κάνεις να δοθεί ο λόγος σε όλα τα παιδιά)</p>	<p>ΘΕΠΚΑ: Παραμένει: 1. ελεύθερο παιχνίδι. 2. Βελτίωση καθημερινών πρακτικών υγιεινής. ΑΡΝΗΤΙΚΑ: 1. Περιορισμός αλληλεπιδράσεων - συνεργασιών, 2. κινητικές δραστηριότητες - ανώληψη πρωτοβουλιών, 3. κοινωνική αποστασιοποίηση, 4. χρονοβόρες - δυσχερείς συνθήκες υλοποίησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας / εκπαιδευτικού έργου, 5. επιστροφή στον δοσκαλοκεντρικό,</p>	<p>ψυχική, σωματική επιβάρυνση νηπιαγωγού.</p>
<p>ΝΗΠ. 2</p>	<p>ΠΡΟΒΗΜΑΤΑ: 1. Η συμπεριφορά συντηρητική του παιδαγωγικού κρητριά του χώρου (Όχι, τώρα να σου πω τα παιδαγωγικά κρητριά ως ένα σημείο μπορούμε να τα κρατήσουμε έτσι με τα μέτρα αυτά δεν μπορείς να κάνεις το μάθημα που έκανες, τα παιδιά δεν είναι εύκολο να τους κάνεις μάθημα στα τραπέζια και καθήμενοι) 2. δυσχεραίνεται η κοινωνική επαφή – κοινωνικές δεξιότητες και επικοινωνία (Τα παιδιά που ήταν πιο κοντά κερδίζουν με την πλάτη) (Έχει αλλάξει το ότι δεν μπορούν να παίξουν πολλά παιδιά μαζί) 3. Εμπόδια στο παιδαγωγικό έργο - δεν βγαίνει άρτιο, (Με τα μέτρα αυτά δεν μπορείς να κάνεις το μάθημα πάλι τον χώρο που θα πάλι κάνει τις δραστηριότητες από την θέση του, (δεν έχουμε πάλι τον χώρο που θα πάλι να παίζουμε τα παιδιά ή τον χώρο που θα ζωγραφίσουν όπου θέλεις να πάει να παίζει το παιδί ή να ζωγραφίσουν παρταει το παιδί και πάλι στην θέση του και κάθε τα, χρησιμοποιεί τον δικό του χώρο), 5. Δυσκολία στη χρήση μάσκας, 6. Έχει χάσει την ουσία του το νηπιαγωγείο (δεν είναι τα πράγματα όπως ήταν πριν έχει χάσει την ουσία του το νηπιαγωγείο) 7. Δεν μπορεί να γίνει μέσα στο το παιχνίδι το μάθημα (Στις καρέκλες δεν μπορεί να γίνει μεσα από το παιχνίδι το μάθημα) 8. Οι αλλαγές δεν ευχαριστούν κανέναν εκπαιδευτικό (έχουν γίνει οικονομικά με όζονα την</p>	<p>ΑΡΝΗΤΙΚΑ: 1. Περιορισμός αλληλεπιδράσεων - συνεργασιών, 2. κινητικές δραστηριότητες - ανώληψη πρωτοβουλιών, 3. κοινωνική αποστασιοποίηση, 4. η διαμόρφωση του χώρου δεν κληροί τα παιδαγωγικά κρητριά, 5. χρονοβόρες - δυσχερείς συνθήκες υλοποίησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας / εκπαιδευτικού έργου,</p>	<p>ψυχική, σωματική επιβάρυνση νηπιαγωγού.</p>

Εικόνα 3: Κωδικοποίηση δεδομένων εκπαιδευτικής διαδικασίας III

ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ Σχετικά με την τήρηση κανόνων		Τρόποι παρακάμψης δυσκολιών	
<p>ΘΕΤΙΚΑ: τα παιδιά ήτανε δεκτικά → εύκολη προσαρμογή → καμία αντίδραση για τον χώρο και την μάσκα. ΑΡΝΗΤΙΚΑ: Τα παιδιά έχουν την τάση να επικοινωνούν με τους άλλους, αλλά οι υπηλυωνολι προσαρμόζουν να το εμπροδίσουν → από απόσταση προσπαθούν να έχουν σχέση και να συζητήν. (τα παιδιά έχουν την τάση να επικοινωνούν και με τους άλλους, το θέλουμε ειδικά προσπαθούμε λίγο να το εμπροδίσουμε, από απόσταση προσπαθούμε να έχουν σχέσεις συζητήν.)</p>	<p>ΘΕΤΙΚΑ: 1. εύκολη προσαρμογή παιδιών - καμία αντίδραση. ΑΡΝΗΤΙΚΑ: 1. εμπροδίζονται αλληλεπιδράσεις - συνεργασίες</p>	<p>Φροντίζει να κάνει και μια δραστηριότητα φυσικής αγωγής (σε σχέση με αυτό που διατηρημυσεύεται) για να βγουν τα παιδιά εκτός τόξης (αίθουσα πολλασλών χρήσεων) γιατί δεν φοβάμε μάσκα.</p>	<p>Αλλαγή - τροποποίηση δραστηριότητων (μια δραστηριότητα φυσικής αγωγής).</p>
<p>Θετικά: 1. Τα παιδιά ήτανε δεκτικά → εύκολη προσαρμογή. 2. Στο ελεύθερο παιχνίδι παίζανε όπως θέλανε. ΑΡΝΗΤΙΚΑ: 1. Οι αλλαγές προσαρμόστηκαν δηλαδή στο εκπαιδευτικό έργο και την πράξη (προέχει η ασφάλεια των παιδιών, αλλά αν δεν γίνεται και έργο μέσα παιδαγωγικό τι θα κάνεις στο νηπιαγωγείο ποια η ουσία του νηπιαγωγείου μετά). 2. Χωρεται η επικοινωνία εκπαιδευτικού - παιδιών (αν το παιδί δεν βλέπει την έκφραση του προσώπου σου δεν έχει και άμεση επαφή μαζί σου).</p>	<p>ΘΕΤΙΚΑ: 1. εύκολη προσαρμογή παιδιών - καμία αντίδραση, 2. ελευθερία στο παιχνίδι. ΑΡΝΗΤΙΚΑ: 1. εμπροδίζονται αλληλεπιδράσεις - συνεργασίες (μεταξύ των παιδιών, αλλά και παιδιά με εκπαιδευτικό).</p>	<p>Αν θέλει τα παιδιά να εργαστούν ομαδικά βγαίνουν στη ν αυλή. Αλλαγή - τροποποίηση δραστηριότητων (Χρειάστηκε να κένουμε τα συναισθήματα... για να μπορούμε να δουλέψουμε).</p>	<p>Αλλαγή - τροποποίηση δραστηριότητων (ομαδικές δραστηριότητες στην αυλή).</p>

Εικόνα 4: Κωδικοποίηση δεδομένων εκπαιδευτικής διαδικασίας IV

ΝΗΠ.	ΡΟΛΟΣ ΝΗΠ εν μέσω Covid-19	ΡΟΛΟΣ ΠΑΙΔΩΝ εν μέσω Covid-19	ΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑ ΝΕΩΣ ΚΑΤΕΥΞΗΣ ΜΕ ΑΠΣ		
<p>ΝΗΠ. 1</p> <p>έχει αλλάξει: 1. μείωση αλληλεπιδράσεων με τα παιδιά (βασικά σε αυτήν τις ομάδες) 2. πιο δοσολογικότερα (να και πιστώνω ότι περισσότερο αυτός ο ρόλος θα είναι πιο διαφορετικός) 3. φροντίδα στα παιδιά, καθιέρωση σωστού πλάνου ημερών, 4. επιβουλή με ειδικό σχεδιασμό δραστηριοτήτων (δραστηριότητες θα ελαστικές να υπάρχει κλίση, κλπ μην είναι τα παιδιά τόσο στασιμά)</p>	<p>ΑΜΜΞΕ: Περιποσιμής αλληλεπιδράσεων και παρουσιωνισμός του παιδαγωγικού ρόλου με επιβουλή στην τήρηση των κανόνων υγιεινής (εκταύτως - πιο καθοδηγητική)</p>	<p>έχει αλλάξει: 1. Δεν είναι το ίδιο ελεύθερα με πριν (δεν μπορούν να μετακινηθούν σε άλλο χώρο) (αυθαίρετων κινήσεων), αλλά δεν είναι ελεύθερα να μετακινούνται να πάει σε άλλο χώρο. Πρέπει να είναι σε εκείνο τον χώρο που δίνονται έ- αρχής 2. Μειώνεται οι αλληλεπιδράσεις τους (δεν υπάρχουν ομάδες) 3. Δεν παρεμβαίνουν στον χώρο (δεν μπορούν να παρουσιάζονται στον χώρο τους π.χ. μέσα στο ταχυαίδη) (πότε όχι δεν μπορεί να γίνει αυτό, δεν μπορεί να γίνει γιατί δουλεύουν πάνω στα τραπέζια πριν χρησιμοποιούνται και τα παιδιά)</p>	<p>ΑΜΜΞΕ: κερσοσιμής αλληλεπιδράσεων (ανάληψη κρησοβουλών - λιγότερα ενεργητικός ρόλος)</p>	<p>Έχει αλλάξει: 1. Το ημερολόγιο δεν βρίσκεται σε αποστολή με το πρόγραμμα σπουδών (δεν είναι σε αρχονιά, προσπαθούμε να είμαστε πιο κοντά στο ημερολόγιο, προσπαθούμε να κάνουμε πράγματα που αρχίζουν στο ημερολόγιο δεν μπορούμε όμως να πάει να κάνουμε τίποτα) 2. Το μέτρο συγκρίνεται με το παιδαγωγικό έργο και ρόλο του ημερολόγιου 3. Τώρα μέθοδος = στομική διδασκαλία και όχι ΟΜΑΔΙΚΗ (Τώρα δεν μπορούμε να δουλέψουμε με την ομάδα) 4. Συνήθως δουλεύουμε ποικιλικά φέτος τα ομάδικά τα αποφεύγουμε, γιατί ο χώρος μας δεν το επιτρέπει)</p>	<p>ΑΜΜΞΕ: Το ημερολόγιο σχεδιοποιήθηκε - δεν βρίσκεται σε κλίση αποστολή με το ΠΣ - η μέθοδος μετατράπηκε σε στομική διδασκαλία</p>
<p>ΝΗΠ. 2</p> <p>Αν και από τα συμφορήματα αναδεικνύονται αλλαγές η νηπ. αναδεικνύονται αλλαγές η νηπ. Δεν έχει αλλάξει: 1. Με την προτίθεση να υπάρχει εστίαση με τα παιδιά (Ο ημερολόγιος ήταν στην εστίαση) με τα παιδιά έχουμε αυτό μεν είναι δεν αλλάζει κάτι σε εμάς στον ρόλο μας)</p>	<p>Αν και από τα συμφορήματα αναδεικνύονται αλλαγές η νηπ. Δεν ΑΜΜΞΕ:</p>	<p>Έχει αλλάξει: 1. Μειώνεται οι αλληλεπιδράσεις τους (δεν μπορούν να πάνε πουλιά παιδιά μαζί) 2. Δεν παρεμβαίνουν στον χώρο (δεν μπορούν να μετακινούνται ή να αλλάξουν τον χώρο όσο αναφορά στην μετακίνηση των παιδιών)</p>	<p>ΑΜΜΞΕ: κερσοσιμής αλληλεπιδράσεων (ανάληψη κρησοβουλών - λιγότερα ενεργητικός ρόλος)</p>	<p>Έχει αλλάξει: 1. Το ημερολόγιο δεν βρίσκεται σε αποστολή με το πρόγραμμα σπουδών (δεν είναι σε αρχονιά, προσπαθούμε να είμαστε πιο κοντά στο ημερολόγιο, προσπαθούμε να κάνουμε πράγματα που αρχίζουν στο ημερολόγιο δεν μπορούμε όμως να πάει να κάνουμε τίποτα) 2. Το μέτρο συγκρίνεται με το παιδαγωγικό έργο και ρόλο του ημερολόγιου 3. Τώρα μέθοδος = στομική διδασκαλία και όχι ΟΜΑΔΙΚΗ (Τώρα δεν μπορούμε να δουλέψουμε με την ομάδα) 4. Συνήθως δουλεύουμε ποικιλικά φέτος τα ομάδικά τα αποφεύγουμε, γιατί ο χώρος μας δεν το επιτρέπει)</p>	<p>ΑΜΜΞΕ: Το ημερολόγιο σχεδιοποιήθηκε - δεν βρίσκεται σε κλίση αποστολή με το ΠΣ - η μέθοδος μετατράπηκε σε στομική διδασκαλία</p>

Εικόνα 5: Κωδικοποίηση δεδομένων εκπαιδευτικής διαδικασίας V